

હાસ્ય રસથી

રસિ

સુરખા હર

ત્રીઅં

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું છળ
રસ તથા હાસ્ય રસથી

સ્થનાં

કવિ હર્ષદરાય સું

અપી પ્રસિદ્ધ

બુકસેલર સાકરલાલ

અમદાવાદ

અમદાવાદ

મજાપુરુ પ્રીન્ટી

સંવત ૧૯૬૧

કીમત ૮ રૂ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૩૭

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સુરેખાદાસ બા.૨૪

વિષય દ-૨

હાસ રસથી ભરપૂર.

રસિક

સુરેખા હરણ નાટક.

ત્રીઅંકી.

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું છળ કપટ, તથા અદ્ભુત
રસ તથા હાસ રસથી ભરપૂર બોધદાયક.

રચનાર,

કવિ હર્ષદરાય સુંદરલાલ મુનશી.

છાપી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ.

અમદાવાદ—રીચીરોડ.

અમદાવાદ

પ્રજાબંધુ પ્રીન્ટીંગ વર્કસ.

સંવત ૧૯૬૧

સને ૧૯૦૫.

કીંમત ૮ આના.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૩૭

સર્વ હક્ક પ્રસિદ્ધ કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

સુરેખા હરણનું ત્રીઅંકી નાટક.

રંગ ભુવનમાં સુત્રધાર પ્રવેશ કરે છે.

સુત્રધાર—

ઈશ્વર સ્તુતિ.

શાર્દૂલ ચિકિત્સિત.

- હો સંપૂર્ણ સહુ વિષે વિભુ તમે સર્વજ્ઞ જ્ઞાતા તમે,
આપો સન્મતિ શ્રેષ્ઠ નાટક બળુ સદ્કાર્ય દાતા તમે;
હું છું અજ રસાળ ચાંબી અર્પો હો વિશ્વ ત્રાતા તમે,
રાખુ છું વિશ્વાસ પૂર્ણ તુંજનો નક્કી વિધાતા તમે.

આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતો કરતો રંગભુવનમાં સુત્રધાર આવ્યો તેમ આંટા મારે છે, બાણે તે કાષ્ઠની રાહ જતો હોય તેવી રીતે એક બાણુએ દ્રષ્ટી કરે છે. થોડીકવાર સ્તબ્ધ થઈને ઉભો રહે છે, પછી બોલે છે કે અહાહા ! હવે સુધી વિદુષક કેમ આવ્યો નહીં; એમ વિચાર કરે છે એટલામાં વિદુષક પ્રવેશ કરે છે.

વિદુષક—(સુત્રધાર પ્રત્યે) કેમ બાઈ ! શું બળબડતા હતા ! મને ખબર છે કે તમે તમારા બળબડાટમાં મને યાદ કર્યો હતો, કેમ ખરૂં કે નહીં !

સુત્રધાર—મિત્ર ! તું ચતુર છે, તારામાં જે શક્તી રહેલી છે તે શક્તી સર્વને આનંદ આપનારી, એને અહહાહ પ્રાપ્ત કરનારી છે, જેમાં તારી જરૂર પડી છે.

વિદુષક—બુદ્ધિવાન, ત્રિવેદી, અને કદર કરનાર ગુણી સજ્જન મિત્રોને જ્યારે મારી જરૂર પડે છે ત્યારે તેમના કહેવા પ્રમાણે આજા ઉદ્ધારવાને હું કદી પણ વિલંબ કરતો નથી, મેહેરબાન ! મારા જેવું જે કામ હોય તે કરમાવો.

સુત્રધાર—સાબાસ મિત્ર મિત્ર ! હું તને કહું છું તે સાંભળ; શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના મ્હોટા બાઈ બળદેવજીએ અર્જુનના પુત્ર

અભિમુન્ય સાથે પોતાની પુત્રી સુરેખાનો વિવાહ સુકરર કરી મુક્યો હતો, અનાયાસે જ્યારે તે અર્જુન ધર્મ ધ્યા-
દીક પાંચ પાંડવોને વનવાસ ભોગવવાનો વખત આવ્યો તે
વખતે હસ્તીનાપુરમાં કુંતી સુભદ્રા અને અભિમુન્યને વિ-
દુરજીને સોંપીને તે પાંચ પાંડવ રાજ્ય ત્યાગ કરીને વન-
વાસ નીકળી પડ્યા,—ખળદેવજીએ પાંડવોની દુર્દશા જોઈને
અભિમુન્ય સાથે સુરેખાનો વીવાહ પ્રથમ જે સુકરર કર્યો
હતો તે ફેરવી નાંખીને કૌરવમાંનો સુખ્ય નાયક દુર્યોધનના
પુત્ર લક્ષ્મણ સાથે વીવાહ સુકરર કર્યો જેમાં એમ થવાને
શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની મરજી નહોતી, છેવટે તે સુરેખાનું
ગટોતકચ્છે યુક્તીથી હરણુ કર્યું છે;—હે પ્રિય મિત્ર આ
વિષયનું નાટક ભજવવાને આરંભ કર્યું છે માટે તે કામમાં
તું મદદ કર, એટલુંજ માગુ છું.

વિદુપક—વાહ વાહ, વાહ વાહ, એ કામમાં મને પણ મજા આવશે,
શ્રી કૃષ્ણ માહારાજનું છળ કપટ પણ હું ખરાબર ખોળી
કાઢીશ.

સુત્રધાર—હા, એમાં હાસ રસ પણ છે.

વિદુપક—અરે મેહેરબાન, એ વિષયમાં અદ્ભુત રસની પણ ક્યાં
ખામી છે ?

સુત્રધાર—તું પોતેજ હાસ રસનું જાડ છે. પછી ખીજી કહેવાનું
શું રહ્યું !

વિદુપક—એટલે શું તમે મને કૌવચના જાડ જેવો ગણ્યો !

સુત્રધાર—અરરરર, એમ તે હોયકે ! કૌવચ કાંઈ હાસ કરાવે નહીં;

વિદુપક—એમકે ! તમને તો ખબર ક્યાં છે; કૌવચનાં શ્વાટાંકોઈની
પથારીમાં કીચિત વેચ્યો હોય તો જોઈ લ્યો મજાહ, એ પ-
થારીમાં સુધ રહેનાર માણસ આખી રાત વલુરી વલુરીને
બેજાર થશે.

સુત્રધાર—હાં. હાં. સમજ્યો, તે કૌવચની વલુર મીઠી આવે છે, અને
તેના ઉપર વલુરવાથી પછીથી વેદના થાય છે પણ મિત્ર !
તારામાં તેવા ગુણ નથી. હવે તું ખીજી લાંખી વાત પડતી
મુકીને મારા કામમાં સાવધ થા.

વિદુપક—ખડુ સાર. હું પણ તૈયાર થઈને આવું છું.

(એમ કહીને વિદુપક જાય છે)

(સુત્રધાર પણ પાત્રો તૈયાર કરવાને માટે ચાલ્યો જાય છે)

અંક ૧ લો

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—દ્વારિકામાં બળદેવનો અવાસ.

પાત્ર—બળદેવજી, શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન, બળદેવની સ્ત્રી રોહીણી અને વિદુપક.

બળદેવજી—(સ્ત્રીપ્રત્યે) પ્રિયે! અત્યાર સુધી શ્રીકૃષ્ણ કેમ આવ્યા નથી?

રોહીણી—હે પ્રભુ! ઘણું કરીને તો આવવાજ નેહએ, તે જ્યારે આપને મળેછે તોજ તેમને જંપ થાય છે, ગમે તેવું કામ હોય તોપણ આપની પાસે તે આવ્યા વિના રહે તેવા નથી.

બળદેવજી—હા; મારા પ્રત્યે તેમની સંપૂર્ણ ભક્તી છે.

રોહીણી—સ્વામીનાથ? શા માટે ભક્તી ન હોય? તેતો આપનું અંતઃકરણ છે.

(એટલામાં એકાએક શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પ્રવેશ કરે છે તેમને નેહને)

બળદેવજી—આવો, આવો, બેસો, હું હમણાંજ તમને યાદ કરતો હતો, આજ મને ખીલકુલ એન પડતું નથી.

શ્રીકૃષ્ણ—મોટાભાઈ? શા માટે આપનું હૃદય ખીન રહે છે?

બળદેવજી—આપણી સુરેખાને માટે.

શ્રીકૃષ્ણ—એમ કેમ શું છે?

બળદેવજી—પાંડવો રાજ્ય હારી બેઠા, તેઓ વનવાસ ભોગવે છે, કેવળ નિર્ધન થઈ ગયા છે. તેઓ બુદ્ધિબળ અને શૌર્ય મુખાવી બેઠા છે; છતાં હવે અર્જુનના પુત્ર અભિમુન્ય સાથે આપણી સુરેખાનો વિવાહ કાયમ રાખવો એ મારી દયાનમાં આવતું નથી, અભિમુન્ય છેક કંગાળ સ્થિતિમાં વિદુરને ઘેર સુભદ્રા અને કુંતિ સુધાં રહે છે; હે ભાઈ? આપણી સુરેખા ઉમર લાયક થઈ ગઈ છે, અને પાંડવ તો બાર વરસ પછી અહિયાં આવવાના છે. માટે તેટલી લાંબી સુદત સુધી કન્યાને રાખી શકાય તેમ નથી, કદાપી તે અભિમુન્ય સાથે નિશ્ચય કરેલો વિવાહ કમુલ રાખીને લગ્નનું કામ આદરીયે તો કહો નેહએ તેની સાથે જનૈયામાં આપણું ઘર શોભાવવાને કાણુ આવે તેવું છે?

વિદુપક—પેલો વિદુરજી. પોતાના કપાળમાં ગોખીચંદનનું મોટું ગાંજર

જેવું બેશોને ભડકાવે એવું દીણ બેચીને, બગલમાં ખં-
જરી અને હાથમાં મંજીરા વગાડતો વગાડતો આવે એ-
વો છે, કદાપી શરમમાં નાંખીને બીજમપિતા તથા દ્રૌણ-
ગુરુને કે કરણ વીજેરને લાવે તો તેઓ ઉંચા મનથી આવે
એવા છે, કેમકે સંપ કયાં છે ? સ્ત્રીઓમાં પણ રાઠ પેઢેલી
છે, કદાપી આવે તો એકલી સુભદ્રા, અને મારા હાથ છે
એવા હાથવાળી કુંતા ડોશી આવે, —એટલે તમારે ત્યાં
પુરેપુરી શોભા થીઈ રહી, કેમ ખડું કે ?

શ્રીકૃષ્ણ—હા, એ વાત તો ખરી છે, પણ વિદુરજી પરમ ભક્ત છે:
બળદેવજી—બળ્યા એવા ભક્તના ચાળા, જ્યાં સોભતું હોય ત્યાંજ
શોભે, લગ્ન કાર્ય સમયમાં, ગણામાં પાંચ પચીસ તુળસીની
માળા ધાલીને તાલ ખંજરી વગાડતો વગાડતો અહિંયાં
આવે, તેથી શું જનનૈયાની શોભા કહેવાય કે !

શ્રીકૃષ્ણ—તો પછી, અભિમુન્ય જેવો પરાક્રમિ બીજો વર કોણ છે !
બળદેવજી—હસ્તિનાપુરનો પતિ ચક્રવર્તિ, યશસ્વી, બળવાન અને પ-
રાક્રમી દુર્યોધન રાજા છે, જેની પાસે કરણ જેવો મહારથી
છે, ભિષ્મપિતા જેવો બાણાવળી છે, અશ્વસ્થામા જેવો
શુભટ છે, દ્રૌણ જેવો ધનુર્વિદ્યાનો જાણનાર સમરાંગણમાં
પ્રતાપશાળી છે, તે દુર્યોધનના પુત્ર લક્ષ્મણ સાથે વીવાહ
કરવો યોગ્ય છે.

શ્રીકૃષ્ણ— ધન્યાશ્રી.

મિથ્યા વચન કેમ થાય, ઓ ભાઈ મહારા મિથ્યા વચન કેમ થાય:
સત્યે કરી હરિશ્ચંદની કીર્તિ

જગમાં અમર ગણાય—

ઓ ભાઈ મહારા—

સત્યે કરી ધ્રુવ અચળ રહો છે,

જુવો તમે નભ માંચ—

ઓ ભાઈ મહારા—

સત્ય તજ્યાથી પ્રતીત થટે છે

આયુષ્ય ઓછી થાય—

ઓ ભાઈ—

હે ભાઈ ! બોલ્યું વચન પાળવું એ ઉત્તમ ધર્મ છે; તેમાં કદી
એક તરફ નજર કરશો તો તે આપણી સુભદ્રા ભગનીનો પુત્ર અ-
ભિમુન્ય છે; છતાં તેની સાથેનો વિવાહ તોડવાથી સુભદ્રાને માઠુ લાગશે;
બળદેવજી—છો, બલે લાગતું; એવા કંગાલની સાથે મારી રત્ન જેવી
પુત્રીનું લગ્ન કદી પણ ન કરું.

કૃષ્ણ—પાંડવો સંપૂર્ણ પરાક્રમી છે; તેઓ વચનને લીધેજ કાવાસ ભોગવે છે, પણ તેમના પસક્રમનો સુર્ય અસ્ત થયો નથી. અર્જુને શંકરની સાથે યુદ્ધ કર્યું છે એ તમારું ક્યાં અનુભવ્યું છે? તેમની સાથે આપણો નિકટ સંબંધ છે માટે તેમને સહાય થવું એ આપણો યદુકુળનો ધર્મ છે.

બળદેવ—રાજ્ય વૈભવ ખોધ બેઠા તો પછી તેમનું પરાક્રમ શા કામનું! જો કે સુર્ય પ્રખર તાપવાળો અને તેજસ્વી છે પણ જ્યારે ગ્રહણ થાય છે ત્યારે અંધકાર થયા વીના રહેતો નથી. કહો જોધએ! તે વખતે સુર્યના તેજનું પરાક્રમ ક્યાં ગયું! અત્યારે તે રંક બની ગયેલા છતાં તેના પુત્ર સાથે વીવાહ કરીને મારે નાહક વળોણું કરવું નથી.

કૃષ્ણ—હે મોટા ભાઈ! હું તો સત્ય કહું છું; આપ મોટા છો, એટલે વિશેષ કહી શકું તેમ નથી, માટે હજી પણ વીચાર કરો તો સાર.

બળદેવ—તું શાનો વિચાર કરાવે છે! હું પણ તારા ઉંડા વીચારને સારી પેઠે જાણી ગયો છું, સમજ્યો કે!

કૃષ્ણ—(હાથ જોડીને) કૃપા કરીને મારો વિચાર શો છે? તે કહો.

બળદેવ—તને ઠીક લાગતું નથી એજ, ખીણું શું?

દુર્યોધન જેવા પરાક્રમી રાજા સાથે વેહેવાઈનો સંબંધ થવામાં તને કોઈ રીતે ખીણ અડચણો નડતી હોય એમ મને તો લાગે છે

કૃષ્ણ—ભાઈ! જેમ તમારા મનમાં આવે તેમ કરો, શા માટે તમારા વીચારની વચમાં હું આવું! ભલે તેમ કરો.

બળદેવ—બસ એટલુંજ માગુ છું. પણ તું છોટો રહે એમ બનવાનું નથી, તારા હાથેજ પત્ર લખાવવો છે.

કૃષ્ણ—કોહોના ઉપર.

બળદેવ—દુર્યોધન ઉપર.

કૃષ્ણ—અપ્રુધું. (કાગળ હાથમાં લઈને) કહો. નક્કી દીવસ કયો ઠરાવ્યો છે?

બળદેવ—અષ્ટમી અને શુક્રવારને દીવસે જન લઈને અત્રે આવે એવા મતલબનો પત્ર લખો.

કૃષ્ણ—(બળદેવજીના કહેવા પ્રમાણે પત્ર લખ્યો, અને વાંચી બતાવ્યો. પછી) આ પત્ર યોગ્ય જાહેવાની સાથે હસ્તીનાપુર મોકલવો ઘટે છે.

બળદેવ—આ ચંદ્રચુડ, બલી, ગંગદેવ, વીરધ્વજ એમ ચારે જણાને પત્ર આપીને વિદાય કરો, તે સંખ્ય કાર્યમાં સંપૂર્ણ વિચક્ષણ છે. (બળદેવના કહેવા પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તે લખેલો પત્ર હતો તેમાં બે લીટીએ વધારીને પત્ર બાંધીને બળદેવને આપે છે; શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે મસ્તક નમાવીને તે બળદેવ હસ્તીનાપુર તરફ જવાને નૈયાર થયા, થોડીકવાર થઇ એટલે બળદેવજીની આસાં માગીને શ્રી કૃષ્ણ પોતાના ધામ તરફ ચાલતા થયા,—પછી બળદેવજી પણ સભા બરખાસ્ત કરીને મંદીરમાં ગયા.

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ હસ્તિનાપુર.

દુર્યોધનની રાજસભા.

પાત્ર, દુર્યોધન, ધૃતરાષ્ટ્ર, ભિષ્મપિતા, કરણ, શલ્ય, દુશાસન, દ્રોણ, અશ્વસ્થામા, જયદ્રથ, કૃતવર્મા, વીદુરજી, પ્રધાન વીગેરે. બાળુએ ઉભેલો વિદુપક—

દુર્યોધન—(પ્રધાન પ્રત્યે) કેમ સુચિત્રત ! આપણી જ્યાં સુધી હદ છે ત્યાં સુધી તમે તપાસ કરાવ્યો હતો કે નહીં !

સુચિત્રત—હાજી ! ચારે તરફ સ્વારને મોકલ્યા હતા, જેમાં જણાય છે કે પાંડવો આપણી હદમાં કાંઈ પણ જગોએ નજરે પડતા નથી.

દુર્યોધન—હવે બાર વરસ કાણે દીકાં છે.

દુશાસન—હે રાજન ! તે પાંડવોની આપણા કામમાં કાંઈ થોડી દખલ નહોતી.

દુર્યોધન—તેઓની શરત એવી છેકે તેઓ આપણી હદમાં નજરે પડે તો તેમણે ફરીથી બીજાં બાર વરસ વનવાસ ભોગવવાં જ એમાં કંઈજ શક નથી.

દુશાસન—જુલે ચુકે ગમે ત્યાંથી પણ તેઓ પકડાયા શીવાય રહેવાના નથી.

દુશાસન—હે રાજેન્દ્ર ! આપનો તર્કસાચો પડ્યાવિના રહેવાનોજ નથી.

વીદુરજી—તે પાંડવો કેવળ સત્યવક્તા, નિર્પક્ષપાતી, અને ધર્મને જાણનારા મહાપરાક્રમી છે તેવા પવિત્ર મનવાળા ધીરપુરુષોનું ખુર ઇચ્છવાને પ્રયત્ન કરવો એ કેવળ દુર્જનનું કામ છે.

દુર્યોધન—(વિદુર પ્રત્યે) હે વિદુરજી ! તમારા જેવા સાત્વિકસ્વભાવવાળા જો અમે હોત તો આ રાજ્ય સુખનો ત્યાગ કરીને અમારે પણ ભટકવાનો વખત આવત, પણ તમે તો ત્યાગી અને વેરાગી જેવા છો એટલે તમારા બોલવા ઉપર વજન રાખતા નથી.

વિદુરજી—હે રાજન-જ્યાં સુધી અહંભેદ, મમત્વ; અરિશ્યા અને અનિતી હોય છે ત્યાં સુધી સત્યનું દાર કદી પણ નજરે પડતું નથી, વિવેક અને સદ વિચાર મલિનરૂઢ્યમાં નિવાસ કરતાં નથી;

દુર્યોધન—(લાલ નેત્ર કરીને) તમાર નિખાલસ કાચ જેવું હૃદય છે તેમાં તુલસીની માળા અને ગોપીચંદન શિવાય કંઈખીજી દેખો છો કે ! (એમ કહીને ખડખડ હસવા લાગ્યો)

વિદુરજી—ક્રતમ ભાવનાવાળા ક્રતમ વસ્તુ દેખે છે અને નીચી ભાવનાવાળા અધમ કૃત્યોના સ્વરૂપને જોઈને તેજ રસ્તે દોરાય છે.

દુર્યોધન—હે વિદુરજી મહારાજ ! ક્ષમા કરો. હવે તમારા પારિત્યની અમારે હાલ જરૂર નથી.

(એટલામાં ચોપદારે જુમ પાડી—ખડેજાએ મેહેરબાન સલામ, નિધા રખ્યે).

ચોપદાર—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજેન્દ્ર ! દારીકાંથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તરફથી ત્રણ ચાર યાદવો આવ્યા છે.

દુર્યોધન—ત્રણી ખુશિની વાત છે; તેમને સન્માનપુર્વક આ સભામાં લાવો.

(ચોપદાર જાય છે, અને તે યાદવો સાથે પ્રવેશ કરે છે.)

યાદવો—જય શ્રીકૃષ્ણ, જય શ્રીકૃષ્ણ.

દુર્યોધન—(કેમો થઈને હાથ મેળવે છે) જય શ્રીકૃષ્ણ કહીને બેસે છે (પછી) (યાદવો સન્મુખ દ્રષ્ટી કરીને) કેમ કૃષ્ણ પરમાત્મા આનંદમાં છે ને !

યાદવો—હાજી, તે સઘળા આનંદમાં છે, અને હ્યો આ પત્ર તેમણે આપ્યો છે (એમ કહીને પત્ર આપે છે અને દુર્યોધન હાથમાં લેછે પછી)

દુર્યોધન—(દુશાસન પ્રત્યે) આ પત્ર વાંચો, એમાં શું લખ્યું છે ?

દુશાસન—(પત્ર વાંચે છે)

ગરબી.

જાગ્ય જાગ્ય સખી એક કાગળ હરીને લખીએરે. એ રામનું.

સ્વસ્તીશ્રી હસ્તીનાપુર સ્થાન, અધિક ઉપમાશીરે;
દુર્યોધન શ્રેષ્ઠ નરેન્દ્ર, પ્રબળ સુખ રાશીરે. ૧

હારીકાં થકી હું લખીતંગ, બળભદ્ર રામરે;
અત્ર આનંદ મગ્ન નિરંતર, સુખી તમામરે. ૨

લખવાનું છે કારણ એહ જે પુત્ર તમારોરે;
છે શુભ ગુણ યુક્ત વિવેકી, વિદ્યામાં સારોરે. ૩

તે શું લગ્ન અમારી પુત્રી સુરેખા સાથેરે;
જનન લેને આવો તમે અત્ર, પરણાવું હાથેરે. ૪

લગ્ન અદ્યમીને ગુરૂવાર દીને નિરધારુરે;
ધામ ધુમથી આવજો આંહી, દેખાય જેમ સારેરે. ૫

કરશે નહિ લેશ વિલંબ, ત્વરીત અહિ આવોરે;
તમથી મને મળશે ખૂબ, લગ્ન કેરો લ્હાવોરે. ૬

લખાતંગ શ્રી કૃષ્ણ આ હામ, વિચારીને આવોરે;
પારકી કન્યાનો અહો રાય, મજે નહી લ્હાવોરે. ૭

બકરી કાદતાં પેસમે કંટ, સમજજો મનમાંરે;
સિંહ બક્ષણુ ન મજે શિયાળ, વિચારજો તનમાંરે. ૮

રખે ભડકતા ભુપતિ આપ, ધિરજ કર ધરીયેરે;
ક્ષત્રીવીર થઇને આમ, આવતાં નહી ડરીએરે. ૯

હે રાજન ! આપના પુત્રનો બળદેવજીની પુત્રી સાથે વિવાહ

કર્યાનો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના હાથથી લખેલો પત્ર છે.

દુર્યોધન—(દુશાસનનું વચન સાંભળીને તથા પત્રનો મતલબ જાણીને
અત્યંત આનંદના આવેશમાં આવેલો) હવે મારા જેવો
ભાગ્યશાળી ખીજો કોણ છે! જીવો; એક તો બળરામ વેહે-
વાઇ થયા, વળી છપનકોડ જાહેવો સાથે આપણો ગાદો
મંબંધ થયો, એથી કરીને પાંડવની સાથે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન
પ્રેમ નહી રાખે. અહાહા ! આ બધી ગોઠવણી શ્રીકૃષ્ણેજ
કરી હોય એમ લાગે છે, સાબાશ, સાબાશ, આજનો દીવસ
કેવળ અમુલ્યજ છે; આ પૃથ્વી ઉપર હવે મારા સામે કોણ
દ્રષ્ટી કરનાર છે ! ઈંદ્ર પણ એક વખત મારી ખુસામત કરવા
આવ્યા વિના રહેનાર નથી.

દુશાસન—અસ્યા ભાઈ, એતો બધુએ ખરૂં. છેવટે ટીખળ જેવા
ખોલ લખ્યા છે તે ઉપર ધ્યાન આપ્યું કે નહીં?—જીવો એવું

લખે છે કે જોઈ વિચારીને અહિયાં આવજો, નહીં તો બ-
કર કાઢતાં ઉંટ પેશી જશે.

દુર્યોધન—હવે એ આપણા વેલવાઈ થયા ખાટે બે અક્ષર છેવટે મ-
સ્કરીના લખ્યા છે, શ્રીકૃષ્ણ કેવળ ટીખળખોર છે, તે મસ્કરી
કર્યા વિના રહેનારજ નથી, તમે એમના સ્વભાવને પુરે
પુરે જાણતા નથી, એતો આપણને વેલવાઈ જાણીને મ-
સ્કરી કરી છે, વેલવાઈ તરફની મસ્કરી હોય એ પણ એક
લઢાવો છે; સમજ્યા કે.

દુશાસન—ખરી વાત છે; જે થયું તે ઘણું સાજજ થયું.

દુર્યોધન—(ચોપદાર પ્રત્યે) તમે જાઓ અને લક્ષ્મણને સારો પો-
શાક પેહેરાવીને અહિયાં લાવો, કે અત્રે આવેલા જાદવો
તેને જીવે.

ચોપદાર—(મસ્તક નમાવીને) જેમ હુકમ (એમ કહીને જાય છે.)

દુર્યોધન—(એક વારાંગના પ્રત્યે) હે હરિણાક્ષી! આ વખતે આનંદ
થાય તેવું એક ગાયન કર.

(વારાંગના મસ્તક નમાવીને ગાન કરે છે.)

ગાયન.

કંગન મોરો કરસે નિકસ ગયોરે;

હે નિમૌહિયા છાંડે મોરી જૈયાં—કંગન મોરો.

રાજ દુલારીરે, સુન પ્રિય પ્યારીરે.

જનન દૌગી—જોખન રસ લૌંગી.

કમર મોરી પતલી લચક ગધરે.

હોજનિમૌહિયા છાંડે મોરી જૈયાં.

કંગન મોરો.

(એટલામાં દુર્યોધનનો પુત્ર લક્ષ્મણને લઈને સભામાં ચોપ-
દાર આવે છે તે દુર્યોધન પાસે બેસે છે.)

શકુની—(હારકાંથી જે જાદવો આવ્યા છે તેમના તરફ નજર ક-
રીને) આ રાજપુત બાંણુ વિદ્યા જાણનાર દ્રોણાચાર્ય ગુરુ
પાસે ધનુર્વિદ્યાનો ઉત્તમ અભ્યાસ કર્યો છે;

યાદવ—અલખત! આ કૌરવ કુળમાં એ બાળતમાં વિશેષ શું કહે-
વું! કેમકે એ વિદ્યાથી અસાર સુધી તમે યશ મેળવ્યો છે;

શકુની—વળી કર્ણ રાજ પાસે અશ્વ વિદ્યા પણ આ કુંવરે પુરેપુરી
જાણી છે.

યાદવ—એમ કે! વાહ વાહ વાહ વાહ.

દુર્યોધન—અરે એ શું કહો છો ! આજથી પાંચમા રાજ ઉપર થયે
દુર કોડીયામાં દીપક પ્રગટાવીને મુક્યો હતો તે દીપક ત-
રફ એકજ બાંણુ મારવાથી માત્ર દીવટને ઉડાવી દીધી હતી.

યાદવ—વાહ વાહ ત્યારે તો પાંડવોમાં પરાક્રમી અને બાણુવળી જે
અર્જુન કહેવાય છે તેમનો ગુણ ધારણ કરશેજ.

દુર્યોધન—(મુછ ઉપર હાથ મુકીને) અલબત્ત સિંહના સિંહજ થા-
ય છે; વળી મ્હારે તેનાં વધારે વખાણ કરવાં ઘટતાં નથી
પણ તેનામાં ઉત્તમ ગુણ અને સ્વરૂપ છે તે જોઈને મને
ઘણોજ આનંદ વ્યાપે છે.

દુશાસન—હે રાજેન્દ્ર ! તે બળભદ્રનું ભાગ્ય ભળી ગયું કે આપ રા-
જેન્દ્રનો પુત્ર મેળવી શક્યા છે; વળી તેમને પણ આપની
સાથે સંબંધ બાંધવાનો લ્હાવો પુરેપુરો મળશે.

શકુની—અમારા રાજકુમારને કન્યાનો શો ટોટો છે ! કેમકે આ ભ-
રતખંડમાં કૈરવ કરતાં બીજું કોણ બળવાન છે !

વિદુપક—ઐય મારા બાપલીયા; આતો અત્યારથીજ અભિમાન વધી
ગયો છે; કહ્યું છેકે નામ પ્રમાણેજ ગુણ હોય છે; પણ
આગળ શું થશે તે દુર્યોધન કાકા ક્યાં જાણે છે !

જાદવ—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજન ! આપને સખળ જાણીનેજ
બળભદ્રજીએ આ ગોઠવણ કરી હશે, એમાં કોઈજ શક નથી.

વિદુપક—(શાસન) જાંબુડાના રંગને પણ હેરત પમાડે એવો આ
લક્ષ્મણાના શરીરનો રંગ છે, છતાં વરને કોણ વખાણે !
તો કે “વરની મા” એ કહેવત પ્રમાણે અહિંયાં તો ભાવ
ચાલ્યો જાય છે, ખેર એમાં મારું શું ગયું, જોશે ત્યારે રોશે.

દુર્યોધન—અહાહા ! પેલો અર્જુનનો પુત્ર અભિમન્યુ છે તેની સાથે
બળરામજીએ પોતાની પુત્રીનો વિવાહ કરાવ્યો હતો; પણ
તે કંગાલ સ્થિતિવાળા સાથે બળરામ પોતાની પુત્રી આપે
જ નહી, છેવટે આપણા પક્ષા શત્રુને લાં કરાવેલી કન્યા
આપણે લાંજ આવે છે.

બધી કૈરવ } (દુર્યોધનનું વચન સાંભળીને) દુર્યોધન રાજેન્દ્રની જય
સભા } થાઓ, જય થાઓ, જય થાઓ.

દુર્યોધન—(જાદવ પ્રત્યે) હે જાદવજી ! હવે આપણે અંતઃપ્રહમાં
ચાલો, જન્મવાનો વખત થયો છે.

(આ પ્રમાણે કહીને યાદવ સાથે પોતાના રાજમહેલમાં દુર્યો-
ધન જવા લાગ્યો, અને સભા બરખાસ્ત થઈ)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ હસ્તિનાપુરમાં.

વિદુરજીનો અવાસ

પાત્ર-વિદુરજી-કુંતામાતા, સૌભદ્રા, અભિમુન્ય.

વિદુરજી—(એકાંતમાં બેઠેલો તે વખતે)

આર્યા.

રે પ્રભુ અશરણુ શરણા, કળ નથિ પડતી મુજને કેમ કરું,

તુજ વિણ સહાય નથિકો, દુખ દાવાનળ વ્યાપ્યો ક્યાંવિચર—૧

હે પ્રભુ ! અનાયાસ આમ કેમ થઈ ગયું ! બળભદ્ર જેવા સત્યવક્તાના અંતઃકરણમાંથી સત્યનો નાશ કેમ થયો ! અરેરે તે છેક ફરી ગયો, પોતાની પુત્રિ સુરેખાનો વિવાહ અભિમુન્ય જોડે સાંધેલો છતાં તે તોડી નાંખીને પાંડવના વિરૂદ્ધ પક્ષવાળા કૌરવમાં દુર્યોધનના પુત્ર સાથે જોડ્યો એ દ્રેહલું બધું અઘડિત ! હે કૃષ્ણભગવાન ! તમે અર્જુનના સખા (મિત્ર છો) છો, છતાં અર્જુનના પુત્રનો વિવાહ ભંગ થવામાં બળભદ્ર દેવજીનું મન કેમ ફેરવી શક્યા નહીં ! તમે અર્જુનને સહાય થયા છો, અર્જુનની દ્રઢ પ્રતિજ્ઞા તમારા પ્રત્યેજ પ્રેમ ભક્તીની છે તે તમારૂં ક્યાં અન્નણ્યું છે ! પણ બળભદ્ર દેવ મોટા ભાઈ છે તેથી તેમના આગ્રહમાં તમે વચમાં નહિ પડ્યા હો. એમ જણાય છે, હે કૃષ્ણ પ્રભુ ! તમે દુર્યોધન ઉપર પત્ર લખ્યો છે તેમાં તમારા હાથનાજ અક્ષરો જણાય છે, પણ છેવટે જે શબ્દો લખ્યા છે તે કાંઈક ભેદ ભરેલા મામિક જણાય છે; હે શ્યામ ! તે બાબતની તમનેજ શીકર છે, ભક્તોનાં દુખ તમે દુર કર્યો છે તમારી દ્રષ્ટી નિચે અર્જુનની અપકિત તમે થવા દેવાના નથી એવો મને તો ખક્કો ભરોંસો છે પણ જ્યારે બળભદ્રજીની વૃત્તિ કૌરવ ભણી થઈ છે તેમાં તમે શું કરી શકશો એ વીશે મારૂં હૃદય ગુચ્ચાય છે. (આ પ્રમાણે વિદુરજી ચિંતા કરે છે એટલામાં કુંતામાતા અને સુભદ્રા, એ બન્નેો પ્રવેશ કરે છે)

કુંતામાતા—કેમ વિદુરજી ! આજ તમારૂં મુખ શોકાતુર કેમ જણાય છે ! તમે સંપૂર્ણ જ્ઞાની છો, નિતિના જણનારા, અને વિપત્તિમાં ધૈર્ય આપનારા વિવેકી છો; છતાં આપના અંતઃકરણમાં જાણે ચિંતાએ પ્રવેશ કર્યો હોય એમ કેમ જણાય છે.

વિદુરજી—હમણાં જ કૌરવની સભામાંથી હું આવું છું. હે માતાજી!
અભિમુન્યનો વીવાહ ફાટ થયો.

કુંતામાતા—હે શું કહો છો ?

વિદુરજી—સત્ય કહું છું શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો પત્ર લઈને યાદવો કૌરવ સભામાં આવ્યા હતા, જેમાં જણાય છે કે બળભદ્રજીએ અભિમુન્યનો વીવાહ તોડ્યો છે; પત્ર તો શ્રી કૃષ્ણ મા-હારાજે લખ્યો છે પણ તેમાં બળભદ્રનો આશય જણાય છે, કુંતામાતા—શિવ, શિવ, શિવ, શિવ,—હવે કેમ થાય ! જે એમ બન્યું તો પછી પાંડવોને ઓછું લાગ્યું નથી.

વિદુરજી—એટલા માટે જ મારું હૃદય ખિન્ન થાય છે.

(એટલામાં અભિમુન્ય બાહરથી ત્યાં આવી પોહાયે છે)

અભિમુન્ય—કેમ દાદા? આજ આપનું મુખ કેમ કિતરી ગયું છે ?

વિદુરજી—હે ભાઈ? બળભદ્રદેવજીએ તારી સાથે સુરેખાનો જે વિવાહ ઠરાવ્યો હતો તે તોડી નાંખ્યો છે; કૌરવ સભામાં યાદવો શ્રીકૃષ્ણનો પત્ર લઈને આવ્યા છે તેમાં દુર્યોધનના પુત્ર લક્ષ્મણ સાથે વિવાહ નિર્ણય કર્યો છે, લગ્ન દીવસ અદ-ભીનો દ્યો છે, જેને વચમાં દીવસ દસ બાકી રહ્યા છે દુર્યોધનને આનંદનો પાર રહ્યો નથી. કૃષ્ણ અને બળભદ્ર સરખા વેહેવાઈ, અને છપન કોટી યાદવો સાથે સંબંધને લીધે મમતા એવો મોટો લાભ જાણીને તેના અંતઃકર-ણમાં ગર્વનો સમુદ્ર ઊલકાઈ ગયો છે,—તે સભામાં આ વાત જાણીને મારું હૃદય ખિન્ન થઈ ગયું છે; હે ભાઈ? તેઓ પાંડ-વનું અકલ્યાણ ઇચ્છનારા છતાં પાંડવ પક્ષનો અનાદર થએલો જોઈને અત્યારે તેઓ ધણાજ આનંદમાં છે; અ-રે ? આ વખતે મારું હૃદય શોક સમુદ્રમાં ડુબકા મારતું થયું છે. કેમ કરે ! (એમ કહીને વિદુરજીએ નેત્રમાંથી આંસુ કાઢવા માંડ્યાં)

અભિમુન્ય—દાદાજી ! એટલા માટે સંતાપ શા સારું કરો છો ! ખેર એ તો ઇશ્વર ઇચ્છાની વાત છે; બળદેવજી ઉપર અને તે સુરેખા ઉપર આપણો કાંઈ દાવો નથી.

સુભદ્રા—(પોતાના પુત્રનું વચન સાંભળી કોથે ભરાયલી) અરે બા-યલા ! હીજડા ! ફાતડા ! આ પ્રમાણે વ્યંજનના જેવા શબ્દ સાંતા ખોમે છે ! અર્જુનનો કે મારી કુખમાં થએ-લો હોય તો આ પ્રમાણે ખોલેજ નહીં.

અભિમુન્ય—માણ ! ક્ષમા કરો, આ વચનરૂપી તલવારનો ઘા, મારથી સહન થતો નથી.

સુભદ્રા—જો આ વખતે બીમ હોત તો કૌરવોના સેંકડો મહારથી-
યોનાં શરીર ચુરેચુરા કરી નાખે; તે કાંઈ તારી પેડે બા-
યલાની માફક ખેંચી રહે તેમ નથી. સાંભળ્યું કે ?

કુંતામા—(સુભદ્રા પ્રત્યે) વહુજી ! તમે આ મહારા લાડકવાયા પૌત્રને
દુભાવશો નહીં; અત્યારે આપણી રંક સ્થિતિ બાણીને બ-
ળભદ્રજીએ વીવાહ ફેરવ્યો છે; જેમાં કૌરવોને અભિમાન
થઈ ગયો છે, અરેરે ! આ દીવશ ક્યાં રાખી મુક્યો હતો
કે છેવટે કૌરવો પાંડવને ખાટે દેશવાળા થયા !

સુભદ્રા—(કુંતામા પ્રત્યે) માણ ! શું ક્ષત્રીયોમાંથી શુરત્વ ગયું છે !
શું વિરત્વનો નાશ થયો છે ! શું કાગણીઓ હંસની કન્યા
લઈ જાયે, શું રાત્રીનો દેખતાર ગરૂડ સમુદાયમાં રહીને
રાજા થશે ! એમ તો કદી પણ બને નહીં.

વિદુષક—અરે, માટે તો લોહી ઉકળી જાય છે, આ વખતે અર્જુનના
શરીરમાં રહેલુ શુરત્વ મારામાં પ્રવેશ કરે છે, પણ
આશ્વમેધ કે મારી પાસે તલવાર નથી. જો હોત તો હ-
મણાંજી દુર્યોધનના લગણામાં લગાવી દઉં (એમ કહીને
કેદવા લાગે છે.)

વિદુરજી—(સુભદ્રા સાંમે નજર કરીને) હૈ સુભદ્રા ! શાંત થાઓ,
શા માટે શરીરના લોહીને તપાવો છો ! બાવી બળ આ-
ગળ કોણ શક્તીવાન છે !

કુંતામા—હૈ વિદુરજી ! આ સદ્ગુણ બાવી બળનુંજ પ્રમાણ છે; બુ-
વો મારા પરાક્રમી પુત્રોને વનવાસ જતું. રાજ્યનો ત્યાગ
થયો, કૌરવોની કિનતી થવી, પરાક્રમ છતાં તે પરાક્રમ ઉ-
પર સત્યતા પ્રતિપાત્રન કરવા કે આચ્છાદન થવું. દરેક
જગતોમાં ભટકવાનો પરીણામ થયો, અને છેવટે બળભદ્રે
આવી સ્થિતી જોઈને અભિમુન્ય સાથે કરેલા લગ્નનો ક-
રાર તોડવો એ તમામ બાવી કપરજી થાય છે; પણ બ્યા-
રે ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ સાહ્યતા કરી છે,—આ કામમાં
પણ કૃષ્ણ પ્રભુ સદાય થાય તોજ કાંઈ સરે એમ છે (એ-
મ કહીને તથા નેત્રમાં આંસુ કાઢીને કૃષ્ણ પંચમાત્માની
સ્તુતિ કરે છે.)

ગાયન—

મને સહાય થજો મોસરીરે એ રાગ.—

મહારી વહારે આવો કૃષ્ણ કાળારે
હીતકારીછો મોસલિવાળા —મહારી.

પ્રુપતિનાં ચીર પુર્યા

એવા છો દીન દયાળા, —મહારી વહારે.

સખળા મયા છે વનવાસે જાણોછો પ્રભુ

સત્ય વૃતના રખવાળા,

ભક્ત જાણી મ્હેર કરશે

જગત તણા પ્રતિપાળ —મહારી વહારે.

અભિમુન્ય (કુંતામાના નેત્રમાંથી આંસુ નીકળતાં જોઈને)

હે માણ ! શા માટે નેત્રમાંથી નીર ચલાવો છો ! હું પ્રભુ
કરે છું કે જ્યાં સુધી મારા શરીરમાં જીવ છે ત્યાં સુધી
આંધળા ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર દુર્યોધનના છોકરાને તે કન્યા પ-
રણવા દેવાનો નથી; હવે હું દારકા જવાને તત્પર થાઉં છું.
તે સુરેખાનું હરણ કરીને અત્રે આવવાનો છું; યુદ્ધ કરીશ;
રણુરંગ મચાવીશ રક્તની સરીતા વહેવડાવીશ, બાંણની વૃદ્ધી
ચલાવીશ, આરે આજુ પીર પુરૂષોના શબ્દનો શોર બકાર
ગળાવીશ; આકાશમાં આસરાઓ તથા દેવતાઓને મારા
પરાક્રમથી સંતુષ્ટ કરીશ, માંસ હારી. ગીધ શિયાળ છલા-
દીકોને શત્રુઓના રક્તથી પુષ્ટ કરીશ; અનેક શુરાઓની
સાથે યુદ્ધ કરતાં બાવીજળ હશે તો કદાપી મરીશ પણ
ઈંદ્રિયવનમાં સંચરીશ, અને રણુરંગ જોનારી શુર પુરૂષને
આહાનારી દેવાંગનાઓને વરીશ, (એમ કહીને અભિમુન્ય
શસ્ત્ર કવચ, ટોપ છલાદીક અંગ ઉપર ધારણ કરે છે.)

કુંતામા—(સુભદ્રા પ્રત્યે) વહુજી ! તમેતો નાહક આ પુત્રને દુષ્ટીને
જાણે વિછી ચઢાવ્યો; આ એકલો ત્યાં જવાની તયારી કરે
છે. નથી તેની સહાયમાં કોઈ બાઈકે કહો, નથી ભીમસેન
કે નથી બાણાવળી અર્જુન અરેરે ! આતો કેવળ વિપરીત
બને છે; બધે કદી બલ બદ્રજીએ વીહીત ફરવ્યો તેથી શું
થયું, હે વહુ ! તું આ યોદ્ધાથી સતો થઈ સએલા અભિમુ-
ન્યને જતો અટકાવ્ય,

સુભદ્રા—(અભિમુન્યને સંજ્ઞા થતો જોઈને) મહારા ખ્યાસ પુત્ર !

શા માટે સાહસ કરે છે ! મુખ્ય હથિયાર, મારા કઠિણ
શબ્દનો અપરાધ દુરકર, કોરવ રૂપી સમુદ્રમાં તું કેવળ
રાધના દાંજી જેવો છું, તારી સાથે કાંજી છે ! અરેર ! હું
અબળાની એક જ આંખ રૂપી તું મ્હારો પુત્ર મને ટળ-
વળતી મુકીને આગળ જવાને હીમ્મત નકર, (એમ કહીને
અભિમુન્યનો હાથ પકડી રાખે છે)

અભિમુન્ય—(હાથ તરછોડીને) માણ ! તમે મારો હાથ પકડો માં,
મ્હું પ્રણ કરેલું છે તે પાળ્યાવિના રહેવાનો નથી;

વિદુરજી—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) પુત્ર ! આમ ઉદ્ધતપણું કરવું કેમ થયે !
તું રાજ્યનીતી મારી પાસે સીખ્યો છે; છતાં અત્યારે આ-
ટલી બધી બુદ્ધ્ય કેમ કરે છે, સૌર્યબળ, બાહુબળ, બુદ્ધિ-
બળ સૈન્યબળ, દુર્ગબળ, અને સામ, દામ, ભેદ, અને દંડ
એ પ્રકારે જ્યારે સંપૂર્ણ સાધન હોય છે ત્યારે શત્રુને છતી
શકાય છે,—એમાંનું તારી પાસે શું છે ! અજ્ઞાન વડે ક-
રીને દીપકમાં પતંગીયો ઝંપલાવેને મરી જાય છે તેથી
તે અલ્પ પ્રાણી શુરત્વમાં ગણાતું નથી, તેમ તું બાહુબળ
ઉપર અભિમાન રાખીને યોગ્ય સાધનો વિના નિરાધાર થ-
ઈને કાર્ય સાધવા જાય છે તે કેમ બને ! જરાક વિચાર
કર, છેક કોધાનેશ્વરી અજ્ઞાન મર્ગમાં ચડતેક માં, ઉત્તમ
પ્રકારની નિતિ ઉપર લક્ષ આપ્યું.

અભિમુન્ય—દાદાજી ! સાર થવાનું હશે તો સાધનો મળી આવશે,
નહિ થવાનું હોય તો હું માર પોતાનું પરાક્રમ બતા-
વીશ, બલે કદી સાધનો વિના હોઈને રણભુમિમાં પડી-
શ, પણ હું મારા પીતાના નામને એવું લગાડવાનો
નથી,—શત્રુઓ મારા સામર્થ્યને ધન્યવાદ આપશે, સિં-
હનો શિકાર કરનારા સેંકડો માંજીસોનાં ટોળાં મળી સિં-
હને ઘેરે છે યથાપિ સિંહની જે ધારતી છે તે દુર થતી
નથી તેમ હું અર્જુન જેવા સિંહનો પુત્ર છું તેથી
શત્રુને ભય થયા વિના રહેશે નહી, માટે હું તે જરૂર
જઈશ,

ગુણદા—(અભિમુન્યનું વચન સાંભળીને નેત્રમાંથી આંસુ કાઢતી)

આચન

આરમે બહલી ક્યોં નજર તેરી.

એ રાગ.

મુકીદે સર્વ તયારી હો પુત્ર મહારા,
માન શીખામણ મહારી ઓ પુત્ર મહારા.

મુકીદે સર્વ ટેક.

કાળ કતાંત કારવ કપટીથી, મુકીદે તું વિપવાદ,
સાર તથી કાંઈ એમાં તું સાંભળ, સત્ય હકીકત મહારી.

ઓ પુત્ર મહારા મુકીદે સર્વ ૧.

તુજ વિણ કાણુ બર જાંપ વળે નહીં, કુંતાજીને સાર,
તેમ છતાં તું આમ સંચરે તો, કેવી દશ થાય મહારીઓ.

પુત્ર મારા, મુકીદે. ૨

એકલો નહિ હું જવા દઉં તુજને, પાકુ માહારા પ્રાણ
પ્રાણ મયા પછી જજે તું દારીકા, નિર્દયતા ઉરધારી

ઓ પુત્ર મારા મુકીદે.

જો તું નહિ માને તો હું તારી સાથે અવધાને તયાર થઈશ.
મને તું નહીં લઈ જાયતો મારા પ્રાણનો અહીયાંજ ત્યાગ કરીશ,
અભિમુન્ય—માણ? તમે સુખેથી આ રથમાં બેસીને મારી સાથે
આલો, પણ જવાને માટે નિશ્ચય કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ
કરનાર તથી;

વિદુર અને { પુત્ર? તું સુખી રહેજે, તને તારા કાર્યમાં યશ મળ-
કુંતામાતાજી { શે. અને સુરેખાને લઈને અહિયાં આવો. તેમજ
શ્રીકૃષ્ણપ્રભુ તને સહાય થશે એવો અમારો આશિર્વાદ છે.
અભિમુન્ય—(મસ્તક નમાવીને) હે માતાશ્રી? હે દાદા? આપનો
નિર્મેળ અતઃકરણથી થએલો આશિર્વાદ ફળિભુત થાઓ
એજ માગુ છું અને હું જાઉં છું.

(સુભદ્રામાતૃશ્રી તરફ જોઈને) માણ તમે મારી સાથે પધારો.

આપણે પેલા રથમાં બેસીને નીકળી પડીએ)

(એમ કહીને બન્યો નીકળી પડે છે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ ભયંકર જંગલ,

પાત્ર, અભિમન્યુ—સુભદ્રા,—પછિથી ગટોતકન્ધ, તેની રાક્ષસ સેના,
છેવટે તેની માતૃશ્રી હેડંબા,

સુભદ્રા—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) પુત્ર? આતો ઘણુંજ વિકટ જંગલ
આવ્યું, ઠેર ઠેર આકાશને ભેદી નાંખે તેવા ડુંગરો દેખા-
ય છે. રસ્તા પણ અનેક છે; છતાં દારકાં તરફ જવાનો

કયો રસ્તો હશે? હે પ્રભુ! અહિયાં કોઈ મુસારર પથુ જણાતો નથી;
અભિમુન્ય—(રથ હોતો સંખીને) માણ? કયે રસ્તે જવું? એજ
નિચારમાં હું ગુચાયો છું;

સુભદ્રા—

આર્યા

જમણો રસ્તો તજીને, ડાબે રસ્તે જવું એજ સાર,
હરી કૃપાએ દારિકાં; જો પોહોંચીશું સત્ય વચન માર,
અભિમુન્યુ—માણ? કહ્યું છે કે એકથી બે ભલા, અત્યારે તમારી
આજ્ઞાથી ડાબે રસ્તેજ રથ બેઠું,

(એમ કહીને આગળ જાય છે એટલે)

સુભદ્રા—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) હે પુત્ર, આ વિકટ વેરાંતમાં જતાં અં-
ધારી રાતથી રસ્તો દેખાતો નથી.—ઠેર ઠેર કાંઠાનાં જન-
નાંમાં રથનાં પદાં ભરાઈ જાય છે, ઠેર ઠેર ખાણ અને
ટેકરા આવે છે, ચાલતાં ચાલતાં અથ અટકી જાય છે,
ચારે બાજુ ભયંકર પ્રાણીનો સોરબકોર થઈ રહ્યો છે, આ-
કાશમાં વાદળાંએ તારાના તેજની રોકાવટ કરી છે. હે પુત્ર
અત્યારે કયાં વિશ્રામ કરીએ કે પ્રાતઃકાળમાં જઈ સકીએ !
અભિમુન્યુ—માણ ! તમે ભય રાખશો નહીં.

ગાયન.

ધન્યાશ્રી પીલુ.

લેશ શીકર નહી કરીયે હો માણ,

અંતર ધીરજ ધરીયે હો માણ;

લેશ.

ગુરુ કૃપાચક્રિ કાર્ય કરિશ હું,

શસ્ત્ર વિદ્યા મુજ પાસ છે તાણ.

લેશ.

ભલે હોય કદિ ગહન હુંગરમાં,

કંટક વૃક્ષની ઝાંડી ઝાઝી;

લેશ.

તે સઘળાંને હું લેશ ગણું નહી,

જેવી તાંદળજની હોય છે બાણ.

લેશ.

જ્યમ જ્યમ દુખ પડે ત્યમ ત્યમ હું,

નિહર થઈને રહુ છું રાણ;

લેશ.

હે માણ ! ગુરુ કૃપાએ કરીને તથા શ્રી કૃષ્ણ ભગવાંન મારા
મામા થાય છે એ તારૂં કયાં અન્નદ્યુ છે ! તો તેમની કૃપાથી હું
છ કોડા સુધી દૈરવ દળના ભેદને જાણું છું મારે તારે ચિંતા ક-
રવી નહી.

અહારે આંધાર મોર મધ મધુ છે તો હવે હું આ વનમાં
અમારો બાંધુ મુકુ છું કે એથી કંટકના ઝાડ વીંમરે સળગવા લા-
મશે, એ વખતે તેના પ્રકાશથી આપણને રસ્તો પણ સારો દેખાશે,
(એમ કહીને અભિમુન્ય પોતાના આથામાંથી બાણ કાઢીને ધનુશમાં
ચઢાવીને કાંનસુધી તાંણીને અરણ્યમાં છોડે છે એથી કરીને ચારે
બાજુ અમી સળગે છે, મોટા મોટા ડુંગર જવા ઉંચા બડકા થાય
છે, મોટાં અને ભયંકર વાંસના વનમાં અમી લાગવાથી બંધુકના
અવાજ જેવા કાંનને બેહેર મારે તેવા અગણીત કાટકા થાય છે;
અમારો બાણના પ્રભાવ વડે કરીને દેવતા સળગતો હેડંબાના શુ-
શોભિત બાગ સુધી જાય છે. ત્યાં હેડંબા એકદમ જાગ્રત થાય છે.
આ ચમત્કાર જોઈને કોઈ શુરવીર શત્રુ આવ્યો હોય તેવો વ્હેમ
ઉત્પન્ન થાય છે,—હેડંબા વ્યાકુળ થએલી પોતાના પુત્ર ઘટોત્કચને
જાગ્રત કરે છે. ઘટોત્કચ રાક્ષસ સેન્યા લઈને જ્યાં અભિમુન્ય છે
તે તરફ ક્રોધના આવેશમાં તપાસ કરવા આવે છે, ભયંકર બરાડા
પાડતા, ક્રુદ્ધ ક્રુદ્ધ કરતા કરતા દુરથી આવે છે)

સુભદ્રા (અભિમુન્ય પ્રત્યે) બેટા આ ભયંકર વનમાં કાંનને બેહેર
મારે એવા બરાડા પાડતા હોય એમ જણાય છે, અહાહા!
અહિયાં કોણ હશે!

અભિમુન્ય—આવ્યન કોઈ રાક્ષસોનું હોય એમ જણાય છે હે મા-
જી? અગ્ની સળગવાથી રાક્ષસો કોપાયમાન થયા હોય,
અને આ ભુમિમાં કોણ આવ્યો છે એ જણવાને આ ત-
રફ આવતા હોય એવું માનુમ પડે છે,

સુભદ્રા—(દુરથી રાક્ષસોનું વિકાળ ટોળું આવતું જોઈને) હે પુત્ર!
હે પુત્ર! હે દીકરા! હાય હાય, આ પેલા દુરથી ડુંગરા
જેવા ઉચા અને પ્રચંડ દેહવાળા અસ્ત્રમાંની રંગના વિચિત્ર
મુખવાળા, હાહાકાર કરતા, પગ પછાડતા, અત્યંત બ-
રાડતા, મોટાદાંત બાકેર કહાડતા આવે છે એજ? અરેરે
હવે શું થશે, (એમ કહીને મુઠ્ઠા આવવાથી બે શુદ્ધ થ-
ઈને તે સુભદ્રા રથમાં દળિ પડે છે, એટલે અભિમુન્ય તે
રથ ઉપરથી હેઠળ ઉતરીને સુભદ્રાને ઉચકીને તે નજીક
ખાખરાના પાંદડાંના ઢગ આગળ પાથરીને તેમાં તેને મુ-
કી દે છે પછી રથ ઉપર હથીવાર સજીને બેસી જાય છે)

(એટલામાં ઘટોત્કચ રાક્ષસોની સાથે અભિમુન્યના સામે
આવીને ઉભો રહે છે)

ધટોત્કચ્છ—

કાનડો

એ રાગનું

કેમરે અહિયાં સિદ્ધ આવ્યો ગમાર.

ઉપવન સધળું પ્રભળયું હે શું કરવા.

વગર વિચારે અલ્યા આવ્યો સિદ્ધ મરવા,

” કેમરે અહિયાં”.

નિડર થઇને અલ્યા ધ છે છે તું ફરવા.

એક નિમિશ નહિ રહેવા દઉ હરવા.

તુજ જેવા તણી નહિ રાખુ પરવા.

પોચાડુછુ તુજને મૃત્યુને દાર”

કેમરે અહિયાં ”.

અભિમુન્ય—અલ્યા મુખે? સાંભળ, હું આ વનનો અને સધળી પૃ-
થ્વીનો રાગનહું, તું મારી પૃથ્વી ઉપર ફરનારો. રાતમાં
વિચરનારો ચોરનીમાફક રખડનારો છે. મને ખબર છે કે
આ મારી ભુમિ ઉપર અધોર કૃત્ય કરનારા અવિવેકી રા-
ક્ષસો રહે છે તેઓને સજ્જ કરવા સાર હું આવ્યો છું,

ધટોત્કચ્છ—હોકર આલ્યા વસ્થામાં મનમાં આવે તેમ બકે છે, તે-
વુંજ તું બક્યાં કરે છે; તારી સાથે યુદ્ધ કરવું એ પણ
શરમ ભરેલું છે, ટીડોની માફક અભીમાન ધરાવનાર બા-
ળક તારા મસ્તક ઉપર કેવળ મોહત શંશં મારી રહ્યું છે;
અભિમુન્ય—મોહતને વશ કોણ કોણ નથી? હું બાણું છું કે તારા
જેવા ધોર કૃત્ય કરનારા અજ્ઞાનીઓ મોહોતને શરણેજ
રહેલા છે;

ધટોત્કચ્છ—તારા ઉપર પ્રથમ હાથ ચલાવવો મારા અત્યંત બળને
લાંચન છે, તું જેમ બાળક પોતાના પિતાની મુછ પક-
ડીને છાતીમાં લાત મારે છે તેમ તારા યુદ્ધનું બળ હું
બાણું છું. તારા પ્રત્યે પ્રેમનો ભાવ નથી. પણ તને ક્ષણ-
માં નાશ કરવાનો અમારો ભાવ છે. માટે થોડીક ઘડીવાર
તારા ઇષ્ટ દેવનું સ્મરણ કરી લે કે જેથી મરતી વખતે તને
પુનર્જન્મ થાય તહીં.

અભિમુન્ય—તારા પ્રથમના જન્મમાં તું આશાનમાંજ મારા નવા પ્રે-
ક્ષની તલવાર નીચે મરાઈ ચુક્યો છું. અને હાલપણ કદી
તું મરાઈશ તો શરીથી આવી પ્રકારના નષ્ટ દેહમાંજ તારો

નિવાસ વારંવાર થવાનો છે માટે તને હું તારા ઈષ્ટ દેવનું
સ્મરણ કરવાને પણ વખત આપતો નથી—સાવધ થા,
(એમ કહીને ધનુશમાં બાંધાનું સંધાન કરે છે)

યુદ્ધનો દેખાવ

ઘટોત્કચ પોતાની સેન્યા સજકરીને તયાર થયો એ વખતે
અભિમુન્યુએ ધનુશમાંથી બાંધાનો વરસાદ વરસાવવા માંડ્યો, પણ
રાક્ષસો હડયા નહી. છેવટે પશુપતાકા નામનું બાંધુ બ્યારે છાડ્યું
ત્યારે સવળા રાક્ષસોનો નાશ થયો, આ પરાક્રમ જોઈને ઘટોત્કચ
વિસ્મય પામ્યો, તેણે તેજ વખતે માયાવી રાક્ષસો એક હલ્તર ડિ-
ત્પન્ન કર્યા, ચારે બાજુથી અત્યંત સોર બકોર થવા લાગ્યો, આકા-
શમાં અત્યંત પવન ફુકવા લાગ્યો. અને અંધકાર વ્યાપી ગયો, જેમ
ચામાસુ હોય છે અને વિજળી ચમકારા મારે તેમ ઉપરા ઉપરી વિ-
દ્યુતના ચમકારા થવા લાગ્યા. રાક્ષસોની તલવારનો ખડખડાટ ખડ-
ખડવા લાગ્યો, મારો મારો એવો સમ્રદ ચારે બાજુ થવા લાગ્યો
આ વખતે અભિમુન્ય સાવધ થયો. તેણે દારણ યુદ્ધ કર્યું એટલામાં
એકદમ ઘટોત્કચ નજીક આવી પહોંચ્યો અને તેના રથના ચુરેચુરા
કરી નાંખ્યા, રથના ઘોડાંને કચકીને કપકે ફેંકી દીધા, આ વખતે
અભિમુન્ય પગે પાડો થયો, ચારે બાજુ માયાવી રાક્ષસોની રથના-
ના મધ્ય ભાગમાં બાંધુ ફેંકવા લાગ્યો, રાક્ષસોનો સમુદાય દુર કર-
વાને અભિમુન્ય પાસે પશુપતાકાનું માત્ર એકજ બાંધુ હતું તે યુ-
દ્ધમાં એકજવાર ખપી ગયું તેથી તે બીજાં બાંધુ સંધાન કરીને
યુદ્ધ કરતો હતો એટલામાં ઘટોત્કચે અનાયાસ આવીને અભિમુ-
ન્યનું ધનુશ અને બાંધાનો ભાથો ઝુંટી લીધો, પછી ઘટોત્કચ અને
અભિમુન્ય બન્ને મુઠ્ઠી પ્રહાર, પાડુ ગડદા વીગેરે દાવથી લડવા લા-
ગ્યા, ઘણી વખત સુધી જમીન ઉપર એક ઉપર એક એમ યુદ્ધ
ચાલ્યું, છેવટે ઘટોત્કચ અભિમુન્યને જાંઘને આકાશ સુધી ચાલ્યો
ગયો ત્યાંથી જમીન ઉપર ફરીથી યુદ્ધ ચાલ્યું છેવટે ઘટોત્કચે અ-
ભિમુન્યને મર્ણુ તુલ્ય કરી નાંખ્યો શરીરમાં પ્રાણ રહ્યો નહોતો. તે
પ્રાણ બ્રહ્માંડમાં ચઢી ગયો હતો; અભિમુન્યને તદ્દન મારી નાંખવા-
નો વિચાર ઘટોત્કચે માંડી વાળ્યો કેમકે હવે તે મર્ણુ તુલ્યજ છે
એમ જાણીને તેને તે રણભુમિમાં પડતો મુકીને ઘટોત્કચ પોતાની
માયાવીવીધા સફેદીને પોતાના મહેલભણી ચાલ્યો ગયો.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ લયંકર અરણ્યમાં

હેડંગાનો મહેલ.

પાત્ર, હેડંગા, ઘટોત્કચ,

હેડંગા—(પોતાના મહેલમાં બેઠેલી ચિંતામાં પડેલી સ્વગત વિચાર કરે છે કે) અરેરે શું થયું હશે ! મારો પુત્ર ઘટોત્કચ મહા પરાક્રમી છે, કદાપી બીડ પડે તો તે ગર્જના કર્યા વિના રહે તેવો નથી, મહેં તેને કહ્યું હતું કે બેટા ! તને બીડ પડે ત્યારે તું મને યાદ કરજે કે હું અત્યંત પ્રેમ રૂપ ધારણ કરીને ત્યાંજ આવીશ, પણ ઘણા ભાગે શીકર જેવું જાણાતું નથી. યદ્યપિ, સંગ્રામમાં સૌર બદાર ઘણા થાય છે, અરેરે આ વનમાં એવો શુરવીર કોણ આવ્યો હશે ! શું હશે ! યુદ્ધ પણ ઘણીવારથી થયાં કરે છે, હજુ પણ પાર આવ્યો નહીં તેનું કારણ શું હશે ! (આ પ્રમાણે વીચારમાં લીન થએલી ઝરોખમાં બેઠેલી ઘટોત્કચ ની રાહ જુવે છે,

(એટલામાં ઘટોત્કચ આવે છે તેને જોતાંજ હેડંગા પોતાના

પુત્રને વધાવી લે છે અને કહે છે કે) બેટા ! કેમ આટલી બધી વાર ! આજના યુદ્ધમાં જે તને પરિશ્રમ પડ્યો છે તેવો કદી પણ પડ્યો નથી, હે દીકરા ! મને કહેતો ખરો ! કે તે કોણ થોડો હતો !

ઘટોત્કચ—માણ ! અદાર કે વીસ વરસની ઉમરનો ડુટતી મુઠ્ઠાવાળો કે જેની સાથે બીજી કોઈપણ માણસ નહોતું, તે આ અરણ્યમાં આવ્યો હતો, તેણેજ અમ્યાસ જાણ આ જંગલમાં મુક્યું હતું. તે અસી મારા રક્ષસોથી શાંત કરી નાંખ્યો છે, પણ તે ઘણો જળવાન અને પરાક્રમી હતો, તેની સાથે ખરેખર યુદ્ધ થયું છે, છેવટે તેને મર્ણુ તુલ્ય કરીને અહિયાં આવ્યો છું—મારા હાથેથી તેનો છક પ્રાણ લીધો નથી, પણ હવે તે જયંતો મુશ્કેલ છે, એવી તેને સખત મુઠ્ઠા બાપી છે હજુ તે રણભૂમીમાં પડ્યો છે,

હેડંગા—બેટા આટલો બધો પરાક્રમી કુમાર, તે કોઈરાજકુમાર હોય જો નેહએ, માટે તે મુઠ્ઠા પાંખ્યો હોય તો તેની સારવાર કરવી હતી કેમકે તેની પાસે કોઈ હથેલ નહીં,

ઘટોત્કચ—શરુની સારવાર શી ! કદાપી તેની સાથે યુદ્ધ કરવામાં હું

મરણો હોત તો મારી સારવાર કદાપી તું કરે પણ ધણે દુર જુમિ ઉપર કાઢ ન હોય તો સારવાર કોણુ કરે ! હે માણ ! યુદ્ધનું કામ એવુંજ છે, તેને મુઠ્ઠા વળી છે તે ધણા ભાગે જીવે તેમ નથી કાંતો મરણુ પામ્યો હશે, મરતી વખતે શુર પુરુષને સારવારની દરકાર રહેતી નથી, તેને તો સાચા રૂપી ધાવનીજ પથારી સમજવાની છે.

હેડંબા—સાબાશ દીકરા ! પણ મારો વિચાર તે તરફ જઈ આવવાનો છે; કદાપી મને વાર લાગે તો તું થોડીવાર પછી ત્યાં આવજે.

ધટોત્કચ્છ—ભલે માણ ! કદી જોવું હોય તો જાઓ પણ હું નથિ ધારતો કે તે જીવતો રહ્યો હોય !

હેડંબા—મને તેમ હોય પણ એક વખત હું જોઈને આવું છું.

ધટોત્કચ્છ—ભલે માણ પધારો.

(હેડંબા પોતાને ઘેરથી ન્યાં અભિમુન્ય પડ્યો છે તે તરફ જોવા માંડે જાય છે)

પ્રવેશ ૬ હો.

સ્થળ ભયંકર જંગલ.

પાત્ર, અભિમુન્ય, સુભદ્રા, પછીથી હેડંબા, અને પછીથી ધટોત્કચ્છ.

(જે વખતે સુભદ્રાને રાક્ષસોના ભયંકર કીકીયારીથી મુઠ્ઠા વળી જતી તે વખતે અભિમુન્યુએ સુભદ્રાને એક બાજુએ વૃક્ષ નીચે પલાસના ઝાડના પાંદડાં પાથરીને જાળવીને મુકી હતી, ત્યાર બાદ જ્યારે સુભદ્રાને મુઠ્ઠા વળી ત્યારે તે ચક્રિત થતી એકદમ ગાભરી બની ગએલી બેઠી થઈ અને ચારે બાજુ જોવા લાગી, આ વખતે સારા બકેર વીગરે હાન્ત થઈ ગયો હતો પણ પોતાનો પુત્ર અભિમુન્યને દોઢો નહી; તેથી સુભદ્રાને ધણી ચિંતા થઈ, ત્યાંથી તે એકદમ ત્વરીતથી ઉભી થઈ. અને અભિમુન્યને સાદ કરતી બોલાવતી અને વલોપાત કરતી આમ તેમ જોતી જોતી આગળ ચાલી તીકળી જરાક છેટે આવતાં જમીન ઉપર પડેલુ કાચ તેને નજરે પડે છે, તે કાચ પાસે જઈને જુવે છે એટલે અભિમુન્ય માલુમ પડે છે, અભિમુન્યની આહાવી સ્થિતિ જોતાંજ સુભદ્રાના માત્ર સીથળ થઈ ગયાં, સરીરમાં કંપારી વધુડી, છાતી ધડકવા લાગી, નેત્રમાંથી શ્રાવણ અને લાક પદની મસ્ત થએલી નદીના પ્રવાહની માફક આંસુ

ચાલવા લાગ્યાં, પુત્રની આ પ્રમાણે સ્થિતિ જોઈને તેણીનામાં ધીરજ રહી નહીં. શોકરૂપી સમુદ્રમાં કુબવા લાગી; પુત્રના વિયોગથી પોકાર કરવા માંડ્યો. નાના પ્રકારના વિલાપ કરવા લાગી, જ્યાં સુધી અભિમુન્ય સાવચેત હતો ત્યાં સુધી તેણીને મોટી આશા હતી, હવે સર્વ આશાનો નાશ થઈ ગયો, પોતાના શરીરનું હવે શું થશે તેના માટે તેણીએ બિલકુલ કાળજી રાખીજ નહીં; ભલે કદી વાઘ વડે મારી નાંખે કિંવા ગમે તેમ થાય તે થાઓ પણ પુત્રના શબ્દ આગળ ખેડેલી બેઢબાકળી બની ગએલી સૌભદ્રા શોકની સમાધીમાં લીન થઈ ગઈ; આ વખતે સૌભદ્રા અભિમુન્યનું મસ્તક પોતાના ઝોળામાં મુકીને વિલાપ કરે છે.

ગાયન.

જેગી આસાવરી.

મજલા પરિલ સુભદ્રા હાય,

એ રાગ

મહારા લાડકડા સુ કુમાર,

કમમ કરતો નથિ ઉચ્ચાર

મારા

રાંકડી માતથી કમમ તું રીસાયો.

ચિત મહારં ગભરાય,

અરે હાય હવે શું થાય, મારો પ્રાણુ હવે ગભરાય,

કુળે કાય, ન સુઝે કાંય

મારા લાડકડા. ૧

હું અભાગણી કર્મ કુટેલીએ

રત્ન ગુમાવ્યું માર.

તને કટુક કહ્યાં ઉચ્ચાર, અરે આખો ધણો તિરસ્કાર, તું

નિકળ્યો બહાર થયો આકાર

મારા લાડકડા. ૨

બાપી વાતનો બેદ ન બાણુયો.

હું અભાગણી નાર

મારા બહાલા પ્રેમી કુમાર

બોલ્ય એકવાર ગુણના અંબાર

મારા લાડકડા. ૩

હે પુત્ર ! હું હવે તને અદિમાં મુકીને હું જીવતી ધેર જઈશ

એમ બોલે છે ! અરેરે જ્યારે તારી દાદી ફૂંતામાં બાણુશે ત્યારે તે-

મનું હૃદય કેવું થશે હે પુત્ર ! તારો વડીલ કાકો ધર્મરાજ તારા ઉ-

પર કેટલી મમતા રાખતા હતા ! હે પુત્ર ! તારો જન્મ થયા પ્રધી

તારો કાકો બીમ એમણે તો તને હાથમાંને હાથમાંજ રાખ્યો છે.

તો પછી આ વાત સાંભળીને તેમનું અંતઃકરણ શી રીતે સ્થિર રહેશે ! જાણ સહદેવ અને નિકુળ એ બન્ને તારા કાકા તારે માટે કંટાળી કલ્યાણ કરશે ! હે પુત્ર ! તું એકવાર નેત્ર કધાડીને મારા સામું જો.

(આ પ્રમાણે સૌભદ્રા કલ્યાણ કરે છે એટલામાં યૌવન વેશ વાળી એક સ્ત્રી સૌભદ્રાના સામે આવીને ઉભી રહે છે, તેને જોઈને સૌભદ્રા એકદમ ભય પામે છે એટલે)

હુંડબા—હે પવિત્ર બાઈ ! શાન્ત થાઓ, તમારો વિલાપ સાંભળીને મારે અંતઃકરણ વિધાઈ ગયું છે; હું આ વૃક્ષની પાછળ રહીને સાંભળતી હતી, તે તમામ સાંભળ્યા પછી મારા હૃદયમાં જે કારી થા થયો છે તેની વેદના હું તમને થું કહું, જે ઇચ્છા હોય તો મારે હૃદય ચીરીને હું તમને બતાવું, હે બાઈ સાહેબ ! ખેદ કરશો નહીં, એ તો બન્ને બાઈયો લલ્યા છે ! જેમાં આ પરિણામ થયો છે;

સૌભદ્રા—(સચકિત થઈને) તમે કોણ છો !

હુંડબા—તમે મારા જેઠાણી થાઓ છો, અર્જુન બાણાવળી જે કે કૌરવમાં મહાસમર્થ વીર પુરૂષ છે તે માહારા જેઠ થાય છે,—કુંતામાતા મારાં સાસુ થાય છે. અને ભીમ મારા સ્વામી થાય છે.

સૌભદ્રા—અરેરે ત્યારે આ માહારા પ્રાણથી પણ અધીક પ્રીય પુત્રને કોણે માર્યો !

હુંડબા—મારા પુત્ર ઘટોત્કચે,—હે બાઈ ! મને અભિમુન્યને જોવા થો, મારો પુત્ર મને કહેતો હતો કે તે સુઝા પામ્યો છે, પણ મર્યું પામ્યો નથી,—તમે ચિંતા કરશો નહીં, જરાક શાન્ત થાઓ, અભિમુન્યની હું કાઠી થાઉં છું, તે મારા ઘટોત્કચ કરતાં પણ વધારે પ્યારો છે; (એમ કહીને અભિમુન્યને બાળવીને હુંડબા પોતાના ખોળામાં લે છે અને બારીક નજરથી તપાસે છે પછી) અહાહા હે સૌભદ્રા !

હવે અભિમુન્યના શરીરમાં પ્રાણ છે, તેનો પ્રાણ છેક અહારં મસ્તકમાં રમી રહેલો છે હવે પણ શીકર નથી,

સૌભદ્રા—હે બાઈ ! હવે તેને આરામ થાય એવો કાંઈ ઇલાજ થાય તો મારે,

હેડંબા—(ઘટોત્કચને આવતો જોઈને) જુવો આ ઘટોત્કચ મા-
હારો પુત્ર અને તમારો ભત્રિજો આવીને ઉભો, જોયો કે !
ઘટોત્કચ—(પોતાની માતા હેડંબા પ્રત્યે) હે માશુ ! તમને
વાર લાગી માટે હું અત્રે આવી પોહોચ્યો છું તમે અ-
અહીંયાં કેમ બેઠાં છો, આ માણસનું શબ તમે જોળામાં
કેમ લીધું છે !

હેડંબા—(ઘટોત્કચ પ્રત્યે) બેટા ! આ તાહારો ભાઈ થાય છે.

ઘટોત્કચ—હેં, હેં, માશુ ! એ શી રીતે !

હેડંબા—તારો કાકો અર્જુન ખરો કે નહીં !

ઘટોત્કચ—હા માશુ !

હેડંબા—તેનોજ આ પુત્ર અભિમુન્ય છે.

ઘટોત્કચ—હાય, હાય, જે એમ જાણ્યું હોત આ પરીણામ થાત
શાંતો અરેરે હું કેટલો બધાં અપરાધી, પાપી, અને અ-
વિચારી થયો, હે મા ! જુવો તો ખરા એ મારા ભાઈના
શરીરમાં પ્રાણ છે કે નહીં.

હેડંબા—બેટા ! હજુ પ્રાણ છે, માટે તું વાયુ વેગની માફક આ-
પણા મહલમાં જ, અને ત્યાં મેડા ઉપરના તાંકામાં અમૃ-
ત કુપ છે તે જેમ બને તેમ જલદીથી લાવ્ય.

ઘટોત્કચ—આ વાલ્યો માશુ !

(એમ કહીને અમૃત કુપ લેવા જાય છે)

(થોડીકવારમાં અમૃત કુપ લાવીને હેડંબાને આપે છે)

હેડંબા—(સૌભદ્રા પ્રત્યે) અમૃત બિંદુ હાથમાં લઈને) હે પ્રભુ ! હું
એક પતિવ્રત છું બીમ શિવાય કોઈની સાથે નહું સંબંધ
રાખ્યો નથી કેવળ પવિત્ર રહી છું. માટે તેનું પુન્ય આ
અમૃત બિંદુમાં આવજો, એમ કહીને અભિમુન્યના મુખ-
માં અમૃત નાંખ્યું.

સુભદ્રા—(હાથમાં અમૃતનું બિંદુ લઈને) હે પ્રભુ ! મારા પતિવ્ર-
તનું પુન્ય અને ધર્મરાજનું સત્ય એ બન્નેનાં પુન્ય આ
બિંદુમાં આવજો.

ઘટોત્કચ—(હાથમાં અમૃત લઈને) હે પ્રભુ ! મારા શુદ્ધ અંતઃક-
રણનું અને કુંતા માનું પુન્ય આડે આવજો.

(એમ કહીને અમૃત બિંદુ મુક્યું)

(અમૃત બિંદુ જતાંજ અભિમુન્ય બળંના કરતો ઉભો થયો,

મારો મારો પકડો પકડો એમ બોલતો ઝુઝમવા લાગ્યો તે વખતે)
સુભદ્રા—હે પુત્ર ! ધીરજ રાખ્ય, જરાક નજર કરીને જો.

અભિમુન્ય—કોણ માણ !

સૌભદ્રા—હા, જો, તપાસ કર, આ તારી કાકી હેડંબા છે અને
આ ઉભો છે એ તારા ભીમસેન કાકાનો દીકરો ઘટોત્કચ
છે. તમે બન્ને બાઇ પરસ્પર લઢ્યા છો.

ઘટોત્કચ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) હે મોટાભાઇ ! આપના ચરણમાં
મસ્તક નમાવું છું.

(ઘટોત્કચ અને અભિમુન્ય બન્ને છાતી સરસા મળ્યા, ત્યાં
વળોળ આનંદ વ્યાપ્યો. પછી ઘટોત્કચ અભિમુન્ય પ્રત્યે કહે છે
કે હે બંધુ ! તમે રાત્રી સમયે અહિયાં કેમ આવ્યા ! ક્યાં જાઓ છો !)

અભિમુન્ય—હે ભાઈ ! મારા કાકા ભીમ ધર્મ ઇત્યાદીક સધળા
વનવાસ ગયા,—હું અને આ તારી કાકી સૌભદ્રા અને
કુંતામા એ ત્રણે હસ્તીનાપુરમાં વીદુરજીને ઘેર રહ્યા,—શ્રી
બળદેવજીએ પ્રથમ મારી સાથે પોતાની પુત્રી સુરેખા સાથે
વીવાહ શોધી મુક્યો હતો હવે જ્યારે પાંડવો વનવાસ
ગયા, એટલે અમારી નીચી સ્ત્રીતિ જાણીને તથા રાજ્યનો
અધિકાર ગુમાવી બેઠેલા કંગાલ જેવા જાણીને બળદેવજી
એ મારી સાથેનો વિવાહ તોડીને, કૌરવમાં દુર્યોધનના દી-
કરા લક્ષ્મણા વેરે સાંધ્યો છે તેઓ આક્રમને રોજ ત્યાં
જન લઇને જવાના છે, હવે મારો દ્રઢ સંકલ્પ એ છે કે
યુદ્ધ કરીને પણ કન્યાનું હરણ કરવું જોઇએ એમ સમ-
જીને હું અને મારી માતૃશ્રી સુધાં રથમાં બેસીને નીકળ્યા
છીએ, દારકાં જવું છે; ત્યાં ગયા પછી જે થાય તે ખરું.

સૌભદ્રા—(ઘટોત્કચ પ્રત્યે) હે ઘટોત્કચ ! હવે તું તારા ભાઈને
સમજાવીને હસ્તીનાપુર પાછો લઈ જા, હવે માહારે તેને
ત્યાં જવા દેવાનો નથી, કેમકે યજ્ઞઆતમાંજ જ્યારે વિદ્ય
થયું તો તે બોહોળા કૌરવ ઈળમાંથી તથા બળભદ્રના બળ
આગળથી કન્યાનું હરણ કરવું એ બનવું મુશ્કેલ છે; મારો
વિચાર મારા ભાઇ બળદેવજીને કરગરીને તે કન્યા સંપા-
દન કરવાનો હતો, વળી મારા પીયર જઇ આવું એવો
લહાવો હતો પણ હવે તો તમામ વિચાર ફરી જાય છે.

ઘટોત્કચ—હે કાકી ! હું પાંડવનું નાક ખોવું છે ! હાથમાં જળ

લખને હું પ્રતિજ્ઞા કરૂં છું કે તે સુરેખાનું હરણ કરીને
મારા ભાઈ અભિમુન્ય સાથે લગ્ન ન કરાવું તો હજાર ગૌ-
હત્યાદિક પાપ છે; (એમ કહીને પાણી મુકે છે.)

સૌભદ્રા—અરરરર, તું પણ અભિમુન્યની પેઠે પ્રણ કરીને બેઠો કે!
મટોત્કચ—હે કાકી ! તમે બેઠો બેઠો તમાસો તો જીવો ! શું બને
છે કેવા ઘાટ થાય છે, હું પણ તમારી સાથેજ ત્યાં આ-
વવાનો છું, હવે આ જંગલમાંથી નીકળીને આપણા અ-
વાસ ભણી આલોપશ્વરની કૃપાથી સવળા સારા વાનાં થશે.

સૌભદ્રા }
અને અભિમુન્ય } આસો ભાઈ.

(એમ કહીને હેડંબા તથા મટોત્કચ સવળા
અવાસ ભણી જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ હસ્તિનાપુર.

પાત્ર—દુર્યોધન કરણ શલ્ય ભુરીશ્રવા—ભિષ્મપિતા, કૃપાચાર્ય, દ્રોણ-
અશ્વત્થામા—જયદ્રથ, શકુની દુશાસન—વક્ત્રમણી—સીમંડળ
ભાનુમતિ વીગરે.

દુર્યોધન—શકુની મામા ! દારીકામાં જવાને માટે જનૈયા આવી ગ-
યા છે, પણ તે શિવાય આપણી સાથે જે જે સાધનો બે-
ઘએ તેની કેવી યોગવાઈ કરી છે;

શકુની—હે રાજેન્દ્ર, દારકાં તરફ જવાને માટે બસે હાથી અને બે
હજાર ઘોડા, બસેરથ, પચાસ મ્યાના, બસે પાલખીયો, બા-
ર હજાર પયદલ બસેડંટ ડંકો નીશાન, ઈત્યાદીક તયારી
કરી મુકી છે.

દુર્યોધન આપણો દિમાક જોઈને બળભદ્રજી દિંગ થઈ જાય એવું ક-
રવાનું છે.

શકુની—હે સંજન ! કરણ જેવો આપની પાસે બાણાવળી છે, જે-
નું મૃત્યુ નથી એવા ગંગાના પુત્ર ભિષ્મ પિતા છે, આખા
ભરતખંડમાં ધનુર્વિદ્યામાં પ્રતિજ્ઞા પામેલા દ્રોણ ગુરૂ છે,
યુદ્ધને વિશે મહા વિચિક્ષણ અને અશ્વને પકડીને ફેફા દે-
નાર બળવાન અશ્વસ્થામા છે; ભુરીશ્રવા અને કૃપાચાર્ય એ-
મનાથી આપના શૈન્યની મજબુત શોભા છે શત્રુને પરા-

જય કરવામાં અને વ્યુહ રચવામાં કુશળ જ્યદ્રથ છે, એ-
વા અનેક શર વિરથી શોભા પામેલા આંખ તરેન્દ્રના પ-
સક્રમને બળભદ્ર છ કયાં બાણતા નથી !

દુર્યોધન—(મુછ ઉપર હાથ મુકીને) શકુની મામા ! તમે વ્યાજબી
કહો છો, એટલાજ માટે બળભદ્રની તબ્બર આપણા બાણી
થઈ છે; વાર હવે કેટલીવાર છે !

શકુની—લક્ષ્મણાને પીઠી ચોળાને તથા સંગાર સજ્જીને તયાર ક-
ર્યો છે, આજણના હાથથી સ્વસ્તી વાચનનું તિલક થાય
એટલે હાથી ઉપર તે એસે એટલીજ વાર છે.

દુર્યોધન—ઠીક ઠીક પણ લક્ષ્મણાની પાસે એસવાને માટે આપણા-
માં જે વૃદ્ધ છે તેમને એસારવા.

શકુની—તે તમામ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. તેમની પાસે ભિ-
ષ્મપિતા અને દ્રોણ ગુરુ એ બંન્ને એસવાના છે.

દુર્યોધન—સાબાશ, સાબાશ, શકુની મામા ! પણ સ્ત્રી મંડળ અને
રાણીયોને માટે યોગ્ય બદોબસ્ત કેહેવો કર્યો છે !

શકુની—મ્યાના તયાર કરવામાં આવ્યા છે, તે મ્યાનાની આગળ
પાછળ અડેક હજાર સ્વાર રાખવામાં આવ્યા છે.

મંત્રી—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજન લક્ષ્મણાને હસ્તી ઉપર આરૂઠ
કર્યા છે; હવે આ સભામાંથી મંડળ સહ વર્તમાન પોત
પોતાના વાહન ઉપર બેસીને ચાલવું જોઈએ. કેમકે નીક-
ળવાને માટે જે મુહુર્ત બેસી ગયું છે માટે વિલંબ ન થ-
વો જોઈએ.

દુર્યોધન—(ત્યારે ચાલો)

(સઘળી સભા વાહન ઉપર બેસીને દ્વારકાં જવા નીકળે છે)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ ભયંકર વેરાંન જંગલમાં હેડંબા ગટોત્કચ્છનો મકાન

પાત્ર—હેડંબા, ગટોત્કચ્છ, અભિમુન્યુ—અને સૌભદ્રા.

અભિમુન્યુ—(ગટોત્કચ્છ પ્રત્યે) પ્રિય ભાઈ ! આ ભયંકર અરણ્ય-
માં ઈદ્ર ભુવનને પણ માત કરે તેવો તમારો અવાસ છે;
જેમાં અનેક પ્રકારનો સામાન ભર્યો છે અહાહા ! આટલો
વૈભવ તો હસ્તીનાપુરમાં દુર્યોધન પાસે પણ નથી; હે ભા-
ઈ ! હું છેવટ કંગાલ જેવો બનિ ગયો છું.

ઘટોત્કચ—

આર્યો

આ સહુ ભુમિ તહારી છે,
ધામ ધરા ધન દેખાય છે નજરે;
તુજયિ અધિક નયિ ખીળુ,
સત્ય કહુછું ચિતમાં તું સમજરે.—

હે ભાઈ તાહારાથી મારે ખીળુ શું વિશેષ છે.

અભિમુન્ય—

ધન્યાશ્રી.

તુજ હિમ્મતથી પ્રકૃષ્ટ હૃદય મુજ
ઉમંગ અંગ ધર અહો બ્રાતા —તુજ
હોય કઠિણ કદિ કાર્ય અવનિષર
તુજથી ત્યાં સંચર અહો બ્રાતા —તુજ
સુખ દુખમાં તું બેલી સદેદિત,
સત્ય વચન ઉચર અહો બ્રાતા —તુજ

ઘટોત્કચ—(નેત્રમાં નીર લાવીને) પ્રિય ભાઈ ! હસ્તિનાપુરથી દુ-
ર્યોધન દારકા જવાને માટે નીકળ્યો છે એવી ખબર મારા
રાક્ષસોથી મળી છે. કેમકે મહે તે વીશે તપાસ કરવાને
માટે રાક્ષસોને રાખ્યા હતા, માટે હવે આપણે પણ દાર-
કા નીકળવું જોઈએ;

(એટલામાં હેડંગા અને સૌભદ્રા બન્ને એક ખીજની આં-
ગળીયો હાથમાં પકડીને ત્યાં આવે છે)

હેડંગા—(પ્રસન્ન વદનથી કેમ ભાઈ ! તમે બન્ને ભાઈ શાંતો વિ-
ચાર કરો છો !

ઘટોત્કચ—હે માણ ! હવે અમે દારકા જઈશું.

સૌભદ્રા—હે ભાઈ ત્યારે તો હું પણ ત્યાં આવવાને તયાર થાઉં છું.

ઘટોત્કચ—હે કાકી ! હવે તમાર કામ ત્યાં નથી. અમો ગુપ્ત જ-
ગામાં ગમે ત્યાં રહિશું; તેમાં જ કાંઈ કામ કરવાનું છે
તે યુક્તીથી થશે. માટે તમેતો અહિયાં આનંદ કરો હું
અભિમુન્ય પાસે છું માટે તમારે કોઈ પ્રકારની ચિંતા રા-
ખવી નહીં;

સૌભદ્રા—બહુ સારું ભાઈ, મહે તાર પરાક્રમ જાણું છે માટે તારા ત-
રફનો પુણું બસેસો છે;

ઘટોત્કચ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) ભાઈ હો આને તમારાં શસ્ત્ર અસ્ત્ર
ધારણ કરો, હું પણ તયાર થાઉં છું.

અભિમુન્ય—ભાગ્યે તારે ત્યાં સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિ જોવામાં આવે છે પણ રથ કે મ્યાનો કિંવા ઉટ. કે હાથી. વિગેરે કાંઈ પણ વાહન કેમ જણાવું નથી?

ઘટોત્કચ—એ તમામ દ્રષ્ટીએ પડે તેમ રહેવું નથી. જે વખતે હું ત્રણ ચુટકી વગાડીશ એટલે જોઈતી વસ્તુ આપણી સામે તયાર થશે.

(ઘોડીવાર થાય છે એટલે માયાવી રથ. અથવા વિગેરે હાજર થાય છે).

પછી ઘટોત્કચ અને અભિમુન્ય એ બન્ને હેડબા અને સાંભળાને નમીને તથા આશિર્વચન લઈને રથમાં બેસીને ચાલવા માંડે છે.

પ્રવેશ ૯ મો.

રથજી દ્વારિકાં.

પાત્ર,—શ્રી બળભદ્ર, શ્રી કૃષ્ણ, પ્રદુમ્ન, શાંખ, સાતવત્રી, ચંદ્રચુડ, વીગેરે સ્ત્રીઓમાં રોહીણી વીગેરે પછીથી કૌરવની જનના માણસો અને સ્ત્રી.

બળભદ્ર—(શ્રી કૃષ્ણ પ્રત્યે) હે ભાઈ! હસ્તીનાપુરથી દુર્યોધન સભા તેમની મોટા વિસ્તારવાળી જનને લેને નીકળી પડ્યા છે એ વીશેની ખબર તેમજ અગાઉથી હલકારા સાથે મોકલી છે, તે કાંઈ આપનું અજ્ઞપ્યું નથી; માટે એ હીસાએ તે અત્યારમાં આવગના છે; તો તેઓના ઉતારા માટે સૌઈ તેં કરી રાખી છે ને !

શ્રીકૃષ્ણ—હાજી ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણેજ તમામ સૌઈ તૈયાર છે, ડેર ડેર શિબિર (તંબુ) બેંચાવ્યા છે, તેના માટે ત્રણ કોસ સુધીની જગો રોકી છે.

બળભદ્ર—મને ધણોજ આનંદ થયો.

(એટલામાં શાંખ આવી પોહોચે છે.)

શાંખ—(શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે) હે માહારાજ ! હસ્તિનાપુરથી નગર બહાર જાન આવી પોહોચી છે.

શ્રીકૃષ્ણ—(બળદેવ પ્રત્યે) હે ભાઈ ! આપ મોહોટા ભાઈ છો માટે તેમને સામેયુ (સામે લેવાને માટે મોટા કાઠથી વાહન સમુદાયને લઈને આપે જવું જોઈએ.)

બળદેવજી—ના ભાઈ—એ ખટપટ મને નહીં હાવે, એ તો તમારેજ
જવું પડશે.

શ્રીકૃષ્ણ—હીક ત્યારે હું જાઉં છું અને અહિયાંજ લાવું છું ત્યાર-
બાદ તેમને ઉતારા તરફ લઈ જવામાં આવશે.

બળદેવજી—હીક હીક.

(સામૈયા માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જાય છે.)

થોડીકવાર થાય છે પછી એટલે શ્રીકૃષ્ણ પોતાના સાથી જોડે
કૌરવ સમુદાયને સભામાં લાવે છે.

કૌરવ તરફના દુર્યોધન વીગેરે તમામને આસન ઉપર બેસારે
છે યાદવ સભા પણ બેસી જાય છે, પછી પરસ્પર વેવાણુને ગીત
ગાય છે.

કૌરવ તરફની સ્ત્રીયો ગીત ગાય છે.

ગાણું.

અમે ઘડરીયો ઘટ જીત્યારે આનંદ ભલા, એ રાગ.

અમે દારીકા નગરમાં આવ્યારે આનંદ થયો,

સાથે જનૈયા જળરા લાવ્યારે. આનંદ થયો

અમે કુળવંતા કૌરવ સારારે આનંદ થયો

મોટા કામ અમે કરનારા રે, ”

જાદવનો અભિમાન ભાગ્યારે, ”

કૌરવનો વર હાંશથી ભાગ્યારે ”

અમને બળભદ્રને કૃષ્ણ નમશેરે, ”

અમ સંજે બેશીને જન્મશેરે, ”

અમે મોટાનો આશરો લીધારે, ”

તેમણે મનખો સુધારીને લીધારે, ”

એતો ગાયો ચરાવીને ફરતારે, ”

વન વગડામાં જઈને રખડતારે, ”

હવે અમથી સંબંધ સાંધ્યારે, ”

તેમને હર્ષ થણ્યારે વાધ્યારે, ”

(આ તરફ જાદવ કુળની સ્ત્રીયો ગાય છે)

ગરબી.

શાણે રીસાવો છો છપ્પીલડા, ઝરમરીયા ઝાલા, એ રાગ,

જોઈ તમારી જાતને કુલોછો શાણે

યાદ કરો તમારી વાતને, ”

મહા ગંધાનો પરીવાર છે, ”
 હીમર જનનો વિસ્તાર છે, ”
 આગળની વાત ભુલી ગયા, ”
 અભિમાનેથી મોટા થયા, ”
 રાજ થયા તેમાં શું થયું ”
 જાતનું ભાન વિસરાઈ ગયું ”
 જાદવથી હવે શોભશે, ”
 આથી તમે તો મોટા થશો, ”
 કાંણુ આપે તમને દીકરી, ”
 બળદેવજીએ મોટી ભુલ કરી, ”

(આ પ્રમાણે બન્ને પક્ષની સ્ત્રીઓ ગાયન કરી રહે છે પછી)
 બળદેવજી—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજન ! આપને માટે ઉતારાની
 સોઈ (સગવડ) કરી મુકી છે માટે જન સહ વર્તમાન
 તે ઉતારે જવાને ધ્યાનમાં લેશો.

દુર્યોધન—બહુ સારૂ હવે અમે ઉતારે જઈએ છીએ કેમકે રસ્તાની
 મુસાફરીથી અમને પરીશ્રમ પણ થયો છે.

શ્રીકૃષ્ણ—વ્યાજબી છે, રસ્તાની મુસાફરીથી એમજ થાય છે માટે
 હવે એ દીવસ વિશ્રાંતી લ્યો.

(સભા ઉભી થાય છે, કૌરવ અને તેમના તરફનું સ્ત્રી મં-
 ઠલ વીગેરે જનીવાસામાં જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો

સ્થળ દ્વારીકાં બાહર છુપી જગો.

પાત્ર. ગટોતકચ્છ—અભિમુન્ય

ગટોતકચ્છ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) ભાઈ ! બસ અહિયાંજ આપણે અ-
 ટકાજાઓ, આપણે દ્વારીકાં નગરમાં જવાનું કામ નથી,
 અભિમુન્ય—એમ કેમ વાર !

ગટોતકચ્છ—આપણે અહિયાં આવ્યાછીએ એમ કોઈ પણ જાણે ન-
 હી. એવી ગોઠવણી કરવાની છે.

અભિમુન્ય—તો પછી આપણે અહિયાં આ દ્વારીકાં બાહર ક્યાં મુ-
 કામ કરીશું ?

ગટોતકચ્છ—આ પાસેના બાગમાં વિસ્તાર વાળું ભોંયર છે ત્યાં ચાલો

અભિમુન્ય—શું આ રથ પણ મુત્પ જગોમાં આવી શકશે કે

ઘટોત્કચ—એતો કર્તિમ રથ છે, એમાંથી પંદર રાક્ષસો હમણાંજ તયાર થશે.

(એમ કહીને તે રથ ઉપર બે હાથ થાપડે છે એટલામાં પંદર રાક્ષસો ઉત્પન્ન થાય છે. અને રથ ગેબ થઈ જાય છે)

અભિમુન્ય—અહાહાહા ! ભાઈ ! આતો મ્હોટું આશ્ચર્ય !

ઘટોત્કચ—હવે આ બાગમાં મારી સાથે ચાલો.

(ઘટોત્કચ અને અભિમુન્યુ. તથા રાક્ષસો સાથે ઘટોત્કચ બાગમાં પ્રવેશ કરે છે. પછી ભોયરાના મુખ આગળ મોહોટી શીલા ઉઠાવીને તેમાં ઉતરી પડે છે; તેમાં જતાંજ)

અભિમુન્ય—(ઘટોત્કચ પ્રત્યે) હે ભાઈ ! આ છુપી જગોમાં નિવાસ કરવાથી ઇંદ્ર પણ જાણી શકે તેમ નથી.

ઘટોત્કચ—એટલા માટેજ મ્હેં આ ઘાટ રચ્યો છે;—

અભિમુન્ય—હીક, હીક, પણ આપણે ખાવા પીવાને માટે વાસણ કસણ, સામાન સરન્નમ, પક્ષંગ, વીગેરે અહિયાં નથી જણાવું.

ઘટોત્કચ—(રાક્ષસોના સામે ઇશારો કર્યો એટલે તમામ રાક્ષસ ગેબ થઈ ગયા—પછી થોડીકવારમાં તે તમામ રાક્ષસોએ ચાંદીના તથા સોનાના ટાટ, ખુરસીયો, પક્ષંગ, ગોદડાં ગાદી, તટ્ટીયા, તથા રોશનાઈ માટે કાચની શમેદાનીયો, તથા લાકડાં, અન્ન, ધાન, વીગેરે ક્ષણ માત્રમાં તે ભોયરામાં ગોઠવી દીધું;—એક માયાવી બ્રાહ્મણ તયાર થયો. તે પાક (રસોઈ) કરવામાં નિમાયો, આ તમામ જોઈને)

અભિમુન્ય—વાહ વાહ, ભાઈ, વાહ વાહ, તારા પ્રતાપથી સુખની તો શીમાજ નથી.

ઘટોત્કચ—ભાઈ ! આપણે દુખી શા માટે થઈએ ! આપણને શી ખોટ છે !

અભિમુન્ય—મને ખાત્રી છે કે તું જે ધારીશ તે કામ કર્યા વિના રહેવાનો નથી.

(એટલામાં એક રાક્ષસ આવ્યો અને ઘટોત્કચને માથુ નમાવીને ઉભો રહ્યો.)

ઘટોત્કચ—(રાક્ષસ પ્રત્યે) કેમ ! કાંઈ ખબર લાવ્યો કે !

અભિમુન્ય—હારીકામાંથી બળદેવજીના નાના ભાઈ શ્રીકૃષ્ણ આ ભોયરામાં એકદમ આવતા હતા, પણ મ્હેં તેને પેસવા દીધો.

નહી, તે દાર આગળ ઉભા રહ્યા છે આપની પરવાનગી વગર મ્હે આવવા દીધા નથી. માટે આપની કેવી આજ્ઞા છે? ઘટોત્કચ—એમને તો આવવાદો.

(શ્રી કૃષ્ણચંદ્રને લાવવા રાક્ષસ પાછો જાય છે.)

અભિમુન્ય—(ઘટોત્કચ પ્રત્યે) ભાઈ! મારા મામા અહિંયાં આવે છે, હાંકે!

ઘટોત્કચ—બણીજ ખુશીની વાત છે; કૃષ્ણ પ્રભુ શું કહે છે તે સંધળું જણાશે.

(એટલામાં શ્રી કૃષ્ણ આવે છે તેમને જોઈને ઘટોત્કચ અને અભિમુન્ય એ બન્ને તોમના ચરણમાં ડાડવત પ્રણામ કરે છે પછી બાબુએ મર્યાદા પુર્વક ઉભા રહે છે.)

ઘટોત્કચ—(કૃષ્ણ પ્રત્યે) માહારાજ! આપ આ ગાદી ઉપર પધારો, આ શેવકો ઉપર આપે કૃપા કરી કે જેથી આનંદ થાય છે, શી આજ્ઞા છે તે ફરમાવો.

શ્રીકૃષ્ણ—તમે કોઈ પ્રકારની ચિંતા કરશો નહી, બળભદ્રજીએ વીવાહ ફેરવીને કૌરવોને ત્યાં કર્યો છે એમાં તેમ ન થવા દેવાને મેં ઘણું કહ્યું હતું પણ તેમણે માન્યું નહતું, તેથી હું પણ કૌરવ પક્ષ તરફ રાજી નથી, અભિમુન્યને આડે રસ્તે ચઢાવીને હેડબાવનમાં જવા દેવામાં માહારી રચના હતી તમે બન્નેયોનું યુદ્ધ થયું પછી છેવટે તમે પરસ્પર મળ્યા અને ભાઈયોનો સંબંધ જણાયો, તેથી અભિમુન્યની કુમકે તું અહિં સુધી આવ્યો છે એ બધી યુક્તિ મેં રચી છે, હવે જે જે તમે કામ કરશો તેમાં તમને હરકત નહી આવે; એટલાજ માટે હું તમને આગળથી મળવા સાર આવ્યો છું, અને કહું છું કે તમે તમારા કાર્યમાં ફાવી જશો.

ઘટોત્કચ—(માથું નમાવીને) હે પ્રભુ! આપના આશિર્વાદથીજ કામ સફળ થશે, આપ સાહાય થશો તોજ સુધરશે,

શ્રીકૃષ્ણ—તેની ચિંતા ન કરો, સર્વ સારા વાતાં થશે પણ ઘણું સાર થયું કે તું અહિંયાં આવ્યો, તારૂં પરાક્રમ અગાધ છે, એ વીશે મને પુરેપુરી ખાત્રી છે.

ઘટોત્કચ—હે પ્રભુ! એ સંઘજો આપનો પ્રતાપ.

શ્રીકૃષ્ણ—(અભિમુન્ય) કેમ ભાણુભાઈ! શા માટે મોન થઈને બેસી રહ્યા છું!

અભિમુન્ય—હે મામા ! આપ મુરખી છો, મને શાની ચિંતા હોય !
આ બાબત મારે શું કહેવાનું છે ! બધી શીકર આપને
છે; હમણું તો મારા ભાઈ ઘટોતકચ્છની સલાહથી હું
ચાલુ છું.

શ્રીકૃષ્ણ—ભાણાભાઈ ! ઘટોતકચ્છનો અભિપ્રાય જે તે વખતે યોગ્ય
છે એમ તું માની લે છે.

અભિમુન્ય—હે મામા, આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું.

શ્રીકૃષ્ણ—(ઘટોતકચ્છ પ્રત્યે) હે ઘટોતકચ્છ ! હું તને વિશેષ બીજી
વાત કહેવા ધારૂ છું તાહારે કમુલ કરવું પડશે.

ઘટોતકચ્છ—શરમાવો મેહેરબાન !

શ્રીકૃષ્ણ—સોળા હજાર સ્ત્રીયો અને આઠ પટરાણીયો જે માહારી છે
તે માહારા અવાસમાં જ્યાં જ્યાં રહે છે તે અવાસનું તું
નામ દેતો નહી, અને તે અવાસમાં પગ પાણુ મુકતો
નહી કેમકે તારી માયાવી વિચિત્ર વિદ્યાથી સદ્રણી સ્ત્રીયો
ભય પામ્યા વિના રહે નહી; માટે આ બાબત તું ખૂબ
ધ્યાનમાં રાખજે.

ઘટોતકચ્છ—હે પ્રભુ ! હું એવો છોક અવિચારી નથી. આપની આજ્ઞા
માથે ચઢાવું છું.

શ્રીકૃષ્ણ—તથાસ્તુ, હવે તું તારે જે કરવું હોય તે પ્રપંચ બાજી
કૌરવોમાં કરજે.

ઘટોતકચ્છ—આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું.

શ્રીકૃષ્ણ—હવે હું જાઉં છું.

ઘટોતકચ્છ—શેવક જેવું કામ શરમાવજે.

(શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે ભોયરામાંથી બાહર નીકળી પડે છે.
તેમને દ્વાર સુધી મુકવાને ઘટોતકચ્છ તથા અભિમુન્ય બન્નેઓ આવે
છે કૃષ્ણ ચાલ્યા જાય છે પછી)

ઘટોતકચ્છ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) કેમ ભાઈ ! હવે તમે આ બગના
ભોયરામાં નિશ્ચિંતથી રહો, તમારા રક્ષણ માટે રક્ષસોને
રાખ્યા છે, હવે હું દ્વારીકામાં જે કંઈ હું જોવા ધારૂ છું
તે જોધને તારી પાસે રાંચે આવીશ,

અભિમુન્ય—

કુમરી.

મોહન રસીયા આયે બગીચામે.

એ રાગ.

જાઓ બલે તમે જોઈને આંવા.

ક્રિકર ન કરશો મ્હારી, એ બ્રાતા,

—જાઓ

તું એકલો ત્યાં જાય છે મારે.

ચિંતા રહે છે ત્હારી ઓ બ્રાતા.

—જાઓ

મુજ મારે તું લીધી છે મહેનત.

યું કરે તુજને ઉચારી હા બ્રાતા.

— જાઓ

બ્રાત તણો તું ધર્મ સાચવ્યો.

સત્ય કહ્યું ધારી ઓ બ્રાતા.

—જાઓ.

ધટોત્કચ—

દાહરો.

બીડ વખત નિજ બ્રાત જે, આવે નહિ તે કામ.

શત્રુસમ તે જાણવા, સત્ય કહુ ગુણગામ.

હે ભાઈ ! હવે હું જાઉં છું—મને આવના વાર નહિ લાગે.

અભિમુન્ય—ભલે વેહેલા પધારજો.

ધટોત્કચ—બહુ માર.

(ધટોત્કચ જાય છે.)

પહેલો અંક સમાપ્ત,

અંક ૨ નો

પ્રવેશ ૧ લો

“સ્થળ દ્વારીકામાં સરીયામ રાજમાર્ગ.”

પાત્ર, શિવરામ, જીવરામ હરીરામ, વીગેરે.

શિવરામ—અહ્યા જીવરામ! મારે બેટું ઉધું વેતરાયુ ઉધું?

જીવરામ,—હા વાર એમજ થયું છે.

હરીરામ—અહ્યા શિવરામ? પેલા દુર્યોધનનો છોકરોતો જાંબુડને પણ હરાવી નાંખે એવો કાળો મેશ જેવો છે.

શીવરામ—હા, એ વાત ખરી છે, પણ નશીબનું પાંદડું જોવાનું છે; જીવેનો સુરેખા કાચની પુતળી જેવી રત્નના ગર્ભ માફક રૂપાળી છે, અને પેલો લખમણોતો બાવળના ઘડ જેવો છે; અરેરે, બલદેવજીને આહાવું ક્યાંથી સુઝયું.

હરીરામ—પેલા અરજીનનો પુત્ર અભિમુન્ય દંડના જેવો રૂપાળો છે તેની સાથે પ્રથમ વિવાહ કરેલો બળદેવજીએજ ફેક કર્યો છે, બહા એમ કરવાનું કાંઈ કારણ સમજાયું નહીં.

શીવરામ—કારણ ક્યાંક દેખાય છે; પાંડવો રાજ તજ્યા, વનવાસ ગયા, અને અભિમુન્ય નિરાધાર જેવો વીદુરજીને ઘેર પડી રહે છે પછી એ ગરીબનો કોણ ભાવ પુછે!

હરીરામ—હા, ભાઈ હા, દુનિયાં એવીજ છે. જે ધનવાન હોય તેનો ભાવ પુછે, નિધન ભાઈ હોય તો તેનો ભાઈ છતાં સગો થાય નહીં.

શીવરામ—સાબાશ, સાબાશ, હવે તો તું સાચું બોલ્યો.

હરીરામ—પણ અહ્યા જોહા! શ્રીકૃષ્ણ ભગવાંન તો પાંડવના પક્ષના છે, અને તેમની બત્રીજ કૌરવ બણી જશે તેથી કૃષ્ણ માહારાજનું મન ખુશી નહીં હોય કેમ ખરું કે નહીં!

શિવરામ—અભિમુન્ય સાથેનો વિવાહ બાળ્યો છતાં કૃષ્ણ માહારાજને રીસ ચઢી નથી પણ મોટા ભાઈને ખોટું ન લાગે એટલા માટે કમર બાંધીને તેમના કામમાં સાંમેલ રહે છે, પણ કોણ જાણે કે છેવટ તોલો ઉતરશે કે તોલી.

હરીરામ—હા ભાઈ, કૃષ્ણના મનની વાત કોઈ પણ જાણી શક્યું નથી, એવો માંહનો માંહ અને આદારનો આદાર.

શિવરામ—અલ્યા: એ ધારે તો હીંચણમાંથી પગ ભાગી નાંખે સ-
મજ્યો કે! પણ કોઈને ખબર પડે નહીં.

હરીરામ—અલ્યા, ગમે તેમ હોય પણ મને તો અભિમુન્ય માટે
દયા આવે છે, અરેરે એ વીરપુરૂષના હાથથી આ દેવાંગ-
ના જેવી કન્યા કાગડના હાથમાં જાય છે, પણ શું તે
કૃષ્ણનું અન્નણ્યું હશે!

શિવરામ—અન્નણ્યું તો હોયજ નહીં; પણ એનો ઘાટ કેવો હશે
તે તો મહાયોગી પુરૂષ હોય એજ જાણે આપણા જેવા
લાડુ ભટ શું જાણે!

હરીરામ—ચાલો ડીક છે, આપડે તો તમાસો જોવાનો છે હજી ચાર
દીવસની વાર છે ત્યાં સુધી કૌરવની જાન દારકામાં હરશે
હરશે અને મોજ કરશે પછી શું થાય છે તે જાણાશે.

શિવરામ—અલ્યાભાઈ! પરણવા આવ્યા છે તે કાંઈ પાછા જવાના છો

હરીરામ—એનું કાંઈ મનાય નહીં; પણ કોણ જાણે પરણે પણ ખરા,

શિવરામ—ચાલો ચાલો, ઘેર જઈએ, ઘરમાં ભટાણી વાટ જોઈ
રહી હશે.

હરીરામ—હા વાર, મારે પણ ઉતાવળ જાડુ છે.

(અધા પોત પોતાને ઘેર જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ બાગમાં ગુપ્ત ભોંયડ.

પાત્ર, ઘટોતકચ્છ, અભિમુન્ય,

અભિમુન્ય—(ઘટોતકચ્છ પ્રત્યે) કેમ ભાઈ! આવી પોહોઝ્યો કે!

ઘટોતકચ્છ—હા, તમામ જગોએ વેશ બદલી બદલીને હું રયો છું.

અભિમુન્ય—અહાહા, સાબાસ, શી રીતે કર્યું!

ઘટોતકચ્છ—દારકાના દરવાજામાં પ્રવેશ કરતાંજ એક યાદવને મ્હે
દીઠો, યાદવ સોકાનો પહેરવેશ કેવો છે. એ નિર્ણય કરીને
મ્હે યાદવનો વેશ ધારણ કર્યો, પછી હું નગરમાં ગયો,
પછી તે જાદવને હું મળ્યો, તેને મ્હે પુછ્યું કે હું ભાઈ!
તમે કોણ છો! ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો કે હું શ્રી
કૃષ્ણ ભગવાનનો દાસ જાદવ છું, એમ કહીને તથા
મને જાદવ જાણીને તેણે આગ્રહાર દીધો, મ્હે પુછ્યું

કે હે બાઈ! કૌરવ વેહેવાઈ મ્હારે આવ્યા છે ! તેમણે કહ્યું કે તે મર્ધ કાલેજ આવ્યા છે, પછી મ્હેં કહ્યું કે હે બાઈ ! તે વેહેવાઈને જોવાની ઇચ્છા છે તેમજ તેમની જોડે કર્ણ, દુશાસન, શકુની, તથા બિષ્મ પિતા વિગેરે જે યોદ્ધા છે તેમને પણ માહારે જોવા છે, માટે કૃપા કરીને મને બતાવો તો મોટી મહેરબાની,—આ પ્રમાણે તે જાદવે માફ વચન સાંભળીને તે કૌરવ સભામાં જ્યાં જાની વાસો હતો ત્યાં મને લઈ ગયો.

અભિમુન્ય—સાબાશ, સાબાશ, ઠીક છે, પછી કેમ થયું !

ઘટોત્કચ—જે જાદવ મારી સાથે હતો તેણે મને તેમની સભામાં પ્રવેશ કરાવ્યો, તે વખતે તે જાદવે દુર્યોધન આદીક તમામને ઓળખાવ્યા, પછી હું ત્યાંથી ઉઠ્યો,—પેલા જાદવથી હું છુટો થયો, સારપછી મ્હેં વિચાર કર્યો કે તે કૌરવની સ્ત્રીઓને ઓળખવી જોઈએ, એમ નિશ્ચય કરીને એકાન્ત રસ્તામાં હું ઉભો રહ્યો હતો, એટલામાં એક જાદવની સ્ત્રી કૌરવોની સ્ત્રી મંડલને મળવાને માટે જતી હતી, એવું મને જણાયું; તેથી મ્હેં પણ જાદવની સ્ત્રીનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું, અને તે સ્ત્રીને હું મળ્યો, તે જાદવની સ્ત્રીએ મને ઘણો આવકાર આપ્યો અને કહેવા લાગી કે બેહેન ! તમે ક્યાં જાઓ છો ! સારે મ્હેં કહ્યું કે—કૌરવોની સ્ત્રી મંડલમાં તમે જતાં હોવો તેમને પણ લઈ જાઓ, મ્હારે શ્રી બળદેવજીની વેહેવાણ્યોને જોવી છે, આ પ્રકારે મારી હકીકત સાંભળીને તે જાદવની સ્ત્રી બોલી કે ચાલો બેહેન મારી સાથે, આ પ્રમાણે વાતચિત કરતાં કરતાં કૌરવની સ્ત્રી મંડલમાં હું સ્ત્રી વેશથી જઈ પોહોંચ્યો, ત્યાં દુર્યોધનની રાણી બાનુમતિ, તથા કરણની સ્ત્રી, સુમતિ, તેમજ ભુરીશ્રવા અને ભગદત્, દુશાસન, શકુની, અને બપદ્રથ વીગેરે તમામની સ્ત્રીઓને જોઈને મારી સાથે જે જાદવની સ્ત્રી હતી તેની જોડે ત્યાંથી અમે બાહર નીકળી પડ્યા.

અભિમુન્ય—રંગ, રંગ, સાબાશ, ઘટોત્કચ ! બાઈ ! આ કામ કરવામાં ત્હેં બિલકુલ મણા રાખી નથી.

ઘટોત્કચ—પછી મ્હેં શું કર્યું તે હું કહું છું તે સાંભળ;—જે વખતે

તે કૌરવોની સ્ત્રીઓને જોઈને હું બાહેર નીકળ્યો તે વખતે દુર્યોધનની સ્ત્રી ભાનુમતિની એક દાસીને મહેં નજરે દીધી, તે દાસી ઘણી વિચિત્રણુ અને ચતુર હતી, તે દાસી હરવખતે બળભરને ઘેર જાહેવની સ્ત્રીઓ પાસે જતી હોય એમ મને જણાયું, તેથી તે દાસીના જેવું તાદ્રશ રૂપ ધારણુ કરીને બળદેવને ઘેર હું ગયો,—બળદેવની વહુ રૌહણીએ દુર્યોધનની રાણીની દાસી છે એમ નક્કી કરીને મને આવકાર આપ્યો મને પોતાની પાસે બેસાડી, ને પુછ્યું કે જે જોઈએ તે મંગાવી લેજો પછી મહેં કહ્યું કે રાણીએ મને એટલા સારૂ મોકલી છે કે, સુરેખા કેવાં છે તે નજરે જોઈને આવજો—આ પ્રમાણે મારૂ વચન સાંભળીને રૌહણીએ સુરેખાને બોલાવીને મારી પાસે બેસાડી, મહેં સુરેખાને નખથી શીખ સુધી જોઈ લીધી, હે ભાઈ તે સુરેખાનું સ્વરૂપ કેવળ ઉર્વશી કે રંભા જેવું છે, મહેં વિચાર કર્યો કે અહાહા, આ સુરેખા તો મારો ભાઈ અભિમુન્યનેજ લાયક છે; આ પ્રમાણે વિચાર કરીને હું ઉઠ્યો, ઉઠતી વખતે રૌહણી બાઈએ છાંયમાં મિઠાઈ મેવા, ફળ, ઇત્યાદિક ગોઠવીને મને આપ્યું. તે લઈને હે ભાઈ! હું આ તરફ આવી પોહોંચ્યો છું.

અભિમુન્ય—કામ ચોકસ કરીને આવ્યા છો, એમાં કંઈજ શક નથી; મોટાકંઠ—હજી ચોકસ કામ કરવાનું તો બહુજ બાકી છે, આતો પેહેલુ પગથીયુ તપાસનું છે, મને મામા શુકની ઉપર ઘણો ક્રોધ છે, રાજસૂય યજ્ઞમાં દુર્યોધન અને મામા શકુનીએ આપણો દ્રવ્ય ઉગ્રવ્યો છે; માટે તેનો બદલો માહારે વાળવાનો છે.

અભિમુન્ય—એ લોકોને દ્રવ્યથી ખાલી કરવાનો શો ઉપાય કરશો ! મોટાકંઠ—ભાઈ! હવેજ મજા આવવાની છે; તું બેઠો બેઠો તમાસો જોયાં કર, આ બાગની પાસેના મોટા મેદાનમાં જ હું મોટો વેપારી બનવાનો છું, જે વૈભવ શ્રી બળભદ્ર કે વીષ્ણુ પાસે નથી, તથા દુર્યોધનના આખા રાજમાં નથી તેવો વૈભવ અને મારી અશ્વર્યતા, છટા, બળ, ડાપણુ, તેજ, એ તમામ બતાવવાનો છું હું મોટો

નામાકિત વેપારી બનવાનો છું હજારો હાથી, ઘોડા, ઉંટ, મોટા કદવાળા, પ્રચંડ અને દેખાવમાં ભવ્ય એવા પ્રગટ કરવાનો છું, જુવો પછી શું થાય છે.

અભિમુન્ય—વાહ વાહ, ત્યારે તો કૌરવોના મન ચલિત થશે અને ખરીદ પણ કરશે.

ધટોત્કચ્છ—જાઉં છું શું થાય છે, હવે હું એજ કામને માટે જાઉં છું; આવતી કાલે રાત્રે હું મળીશ, હરવખતે આવતો રહીશ.

અભિમુન્ય—ભલે સીધાવો.

(ધટોત્કચ્છ જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જે.

સ્થળ—દ્વારામતિમાં બળભદ્રજીનો અવાસ.

પાત્ર, બળભદ્ર, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન, રેવતી, સાત્વકી સેનાપતિ—ચંદ્રચુડ યાદવ,

(સાત્વકી નામનો સેનાપતિ સભામાં પ્રવેશ કરે છે તે નવિન બખર આપવા આવ્યો)

સાત્વકી—(બળદેવજી પ્રત્યે) માહારાજ ! આ દારીકાના ભાગોળમાં હાથી, ઘોડા, અને ઉંટનો મોટો વ્યાપારી આવ્યો છે; અહાહા, તેની સમૃદ્ધિ જોઈને હુંતો હબક ખાઈ ગયો.

બળભદ્ર—હું; એવો કોણ છે !

સાત્વકી—હે માહારાજ ! હું વિશેષ શું કહું ! અકેક હાથી અકેક થી ચઢિયાતા છે, તે હાથીને નકુર સોનાતી સાંકળયોથી બાંધેલા છે. એવા હજાર હાથી છે. તે હાથીનું રક્ષણ કરનાર મહાવતોના અંગ ઉપર લાખ લાખ રૂપીયાના દાગીના, મોતીના કંદા, તથા હીરાની માળાઓ છે, તેવા એક હજાર મહાવતો છે, કૌરવની જનમાં જે હાથી આવ્યા છે તે હાથી આ વેપારીના હાથી આગળ કદમાં બહુ નીચા અને દુર્બળ છે, તે વેપારીના ઉંટની ઉચાઈ અત્રેના હાથીની ઉંચાઈ પ્રમાણે છે.

હે મહારાજ ! વિશેષ શું કહું ! તે વેપારીનો જે તંબુ છે તે તંબુની કીમત કરવા જઈએ તો બે સુમાર દોલતનો હીસાબ થાય તેમ છે, તે તંબુ કેવળ ભરગદીનો અને કાળા મુખમલ ઉપર સો-

નેરી ખુદાનો અધીક વિસ્તારવાળો આકાશને ભેદી નાખે તેવો છે; તે તંબુની ચારે બાજુ મોટા મોટા મોતીના ઢાંણાની ઝાકરો લગાવી દીધી છે, ઠેર ઠેર લીલા રંગના વાવટા ફરફરી રહ્યા છે, તેના અનુચરો ખુદી તલવાર હાથમાં રાખીને રક્ષણને માટે આમ તેમ આંટા મારી રહ્યા છે;

બગબદજી—(શ્રીકૃષ્ણ સામે નજર કરીને તથા પ્રકુલ થઈને) અહાહા બાઈ! કૌરવકુળમાં રાજપુત્ર સાથે સુરેખાનો વીવેશાળમાં તે રાગ્ગનું નામ સાંભળીને વેપારી પણ અહિયાં આવી પોણિયો છે; જીવો એ પણ મને શોભા છે;

શ્રીકૃષ્ણ—(મનમાં વિચાર કર્યો કે તે વેપારી પાસેથી કૌરવો માલ ખરીદ કરે એવો વળ ચઢાવું તો હીક એમ ધારીને) હે બાઈ! એ વેપારી નશીબનો ટુટેલો છે, માટેજ અહિયાં આવ્યો છે, કેમકે તેની પાસેથી જનવર કાંણુ ખરીદ કરે તેમ છે! તેનો ફેરો વૃથા જવાનો છે; હું તમારા વેહેવાઈ ને ક્યાં ઓળખતો નથી! તે કેવળ કંજુસ અને નાદાર છે; શરીરની ચામડી તુટેતો બેહેતર છે પણ એક બદામ ખરચ કરે તેવો નથી; તો પછી આ વેપારી અહિયાં આવીને શું દલાણુ લેવાનો છે!

બગદેવજી—(મનમાં રીસ ચઢવાથી) શું તમે મારા વેહેવાઈને કંજુસ ધારો છો! તમારા વિચાર તેને માટે જ્યારે એવા છે તો હુંજ તે મમત ઉપર કૌરવોથી વેપારી પાસેથી માલ ખરીદ કરાવું. (એમ કહીને ઉભો થવા જાય છે એટલે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બગદેવજીનો હાથ પકડીને કહે છે.)

શ્રીકૃષ્ણ—હે બાઈ! તમે કૌરવ પાસે જવાનો વિચાર માંડી વાળો તો હીક, કેમકે તમારે બોલવું તમારી પાસે રહી જશે, કૃપણનો સ્વભાવ હોય તે કદી પણ પલટાતો નથી. અને છેવટે તમે માન ભંગ થશો.

બગદેવજી—અરે બાઈ! તું પાંડવના પક્ષમાં છે, તેથી તને કૌરવોની સત્તા ઉપર અને તેમનાથી મહેં સંબંધ સાંધ્યો છે તેથી તને અદેખાઈ આવે છે; પણ હું તારા મમત ઉપરજ તમામ માલ લેવરાવું એવો છું,

શ્રીકૃષ્ણ—(બગદેવજી પ્રત્યે કહે છે.)

હોરી રાહ મફી.

કૃપણ ન ખરચે દામ,
 ચલ્લ શા માટે કરે છે— કૃપણ ન ખરચે.
 અનુભવ છે મને પ્રથમથી ત્હેનો,
 દુર્યોધન નાદાન;
 પથ્થરપર જળ કાં ધરેછો. કૃપણ ન.
 રાજ લોભથી દ્રવ્ય સંગ્રહનો,
 મનમાં રહ્યો છે ગુમાન;
 એવામાં શિદ્ધ હાલું ભરેછો, કૃપણ.
 બળદેવજી (કૃષ્ણ પ્રત્યે ક્રોધ થઇને.)

આર્યા.

કૃપણ નથી દુર્યોધન, વૈભવ માટે અભિમાની કરશે,
 એકજ વચન કહાથી, ખરીદવામાં વૃત્તિ જરૂર કરશે—
 હું બાઇ તે દુર્યોધન, યશને માટે અભિમાન રાખનારો છે,
 માટે જરૂર તે ખરીદ કરશે. જુવો હું ત્યાંજ જાઉં અને જણાશે
 કે તે ખરીદ કરવાને સમર્થ છે કે નહીં !

(એમ કહીને બળદેવજી કૌરવ સભા તરફ જાય છે.)

જની વાહામાં.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ દ્વારીકામાં જનીવાસો, કૌરવ સભા.

પાત્ર—દુર્યોધન; કર્ણ, શકુનિ; શલ્ય, દુશાસન, ભીષ્મ, દ્રોણ,
 નયદ્રથ, અશ્વસ્થામા, વિગેરે.

દુર્યોધન—(શકુનિ પ્રત્યે) મામા શકુનિ ! હવે માત્ર ત્રણ દીવસ વ-
 ચમાં રહ્યા છે,—અષ્ટમીને દીવસે લક્ષ્મી ધામધુમ થવાની
 છે;—અહાહા, બળદેવજીએ આપણી સરભરા ઉત્તમ રીતે
 કરી છે.

શકુનિ—હૈ. રાજન. તે બળભદ્રજી, આપની સરભરા કરે એમાં કાંઈ
 નવાઈ નથી, કેમકે આપણા આવવાથી તેમને મોટો ઉમ-
 જાડો છે; તેમજ એક રીતનો ઉચ્ચ દરજ્જાનો લહાવો છે.

દુર્યોધન—આપણી દાશી ચંદ્રલેખા—ચાદવને ઘેર ગઈ હતી, ત્યાં
 બળદેવજીની સ્ત્રી રાહણીને મળીને આવી. તે વખતે આ-

પણી દાશીએ સુરેખાને નીહાળીને જોઈ લીધી હતી,—તે દાશીએ સુરેખાના અદ્ભુત સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું હતું; તેમાં એમ ખોલી હતી કે આખા ભરતખંડમાં સુરેખા જેવું સ્વરૂપ કોઈનું પણ નથી.

શકુની—અલબત્ત, આપણા યુવરાજનો પુર્વજન્મનો સંસ્કાર એ સુરેખા સચિનોજ છે. એમાં કાંઈજ સક નથી.

દુર્યોધન—હે શકુની મામા ! તે બળદેવજીની મમતા આપણા ઉપર અનહદ છે.

શકુની—તે જાણેછેજ કે શ્રીકૃષ્ણના સરખા અર્જુન ઇત્યાદીક પાંડવો દેવળ નિર્માણ્ય છે, અને જુગ બળથી મહા પરાક્રમિ કૌરવ વિના અત્યારે બીજી કોણ છે ! એમ જાણીનેજ બળવાનની સાથે તેમણે સંબંધ કર્યો છે; મારે તે બળદેવજી મહા બુદ્ધિશાળી છે.

(એટલામાં ચોપદાર આવીને બળર આપે છે કે બળદેવજી આવે છે—

દુર્યોધન—(ચોપદાર પ્રત્યે) બળભદ્ર દેવને સત્કાર સાથે અલ્લિયાં લાવો.

(થોડીવારમાં બળદેવજી પ્રવેશ કરે છે તેમને જોઈને દુર્યોધન મુઠ્ઠાં કૌરવ સભા તમામ ઉભી થાય છે. અને ચોખ્ખ આસને બળદેવજીને બેસારીને તમામ બેસે છે પછી દુર્યોધને પુછ્યું કે, આપનું પધારતું જે હેતુથી થયું હોય તે કામ કૃપા કરીને કરમાવો.

બળદેવ—હે રાજન ! તમારું નામ સાંભળીને એક મોટા વેપારી હાથી, ઘોડા, હંટ વીગેરે લઈને દારિકાના ભાગોળમાં આવ્યો છે, તેની સંમુદ્ધિ જોતાં તથા તેનો ભભંદા જોતાંજ ઈંદ્ર દેવ પણ ઝાંખો પડી જાય એવો. અત્યંત લક્ષ્મીવાળો અજાયબી પમાડે તેવા ભવ્ય વાહનો લઈને પગલ કર્યો છે, મારી સભામાં એવી વાત થઈ છે કે રાજા દુર્યોધનનું નામ સાંભળી તે આવ્યો છે. અર્થાત્ એ વખતે તમારાં ખુબ વખાણ થયાં—તમારા વખાણ સાંભળીને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન ઝાંખો પડી ગયા.

દુર્યોધન—(મુઠ્ઠા ઉપર હાથ નાંખતો) એમ કે ! મને ખાતરી છે કે અમારી સરસાઈ જ્યારે થાય ત્યારે તે વખતે શ્રી કૃષ્ણ ખુશી થાયજ નહીં—વારૂ હીક છે, પણ તે વખતે શ્રી કૃષ્ણ કાંઈ ખોલ્યા ખરાકે !

બળદેવજી—એટલું કહ્યું કે, તે વેપારી મુર્ખ છે, અહીયાં નકામે શા માટે આવ્યો હશે ! આ કંજુસ અને મહા કૃપણ દુર્યોધન એક પાછ પણ ખરચે તેમ નથી.

દુર્યોધન—પછી શું થયું !

બળદેવજી—મ્હેં કહ્યું તે ભરતખંડનો મોટો રાજા છે, તેના તમામ જનવર તે ખરીદ કરશે, અને તમાર બોલ્યું તમારા મોં-હોમાંજ રહેશે.

દુર્યોધન—તો પછી આપનું હવે શું કહેવું છે.

બળદેવજી—એજ કે, આપનું નામ સાંભળીને આવેલા વ્યાપારી પાસેથી તમામ માલ ખરીદ કરવો જોઈએ જેમાં મારો અને આપનો ટેક પણ રહે અને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન જે બોલ્યા છે તે બધું જીવું પડે.

દુર્યોધન—હવે આપ નિશ્ચિંતે કરીને ઘેર જાઓ, હું તે વ્યાપારી પાસેથી તમામ જનવર વેચાણ રાખી લઉં છું.

બળદેવજી—બસ એટલાજ માટે હું અહિં આવ્યો હતો, હવે હું જાઉં છું.

દુર્યોધન—એલાશક, પધારો, હું ત્યાંજ જવાનો છું પિલંબ થવાની નથી.

(બળદેવજી ત્યાંથી ઉઠીને જાય છે.)

અને તેમના ગયા પછી દુર્યોધન વીગેરે તેમની મંડળી દારીકાં બાહાર વેપારી તરફ જવાને નીકળ્યા.

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—દારીકાં બાહાર કૈતુકિ વેપારીની છાવણી,

પાત્ર—વેપારી તથા તેના માણસો—પછીથી દુર્યોધન શકુનિ કરણ, જયદ્રથ, દુરસાસન વિગેરે,

(દુર્યોધન આદીક હાથીના વેપારીની છાવણીમાં છેક નજીક આવી પોહોચેછે, તેની શાભા લેધને)

દુર્યોધન—(શકુનિ પ્રત્યે) શકુનિ મામા ! આ કોઈ વેપારી અદ્ભુત વૈભવ વાળો જણાય છે.

શકુનિ—હાજી ! એ વાત ખરી છે, તેનો તંબુ જોતાંજ મન હેરત પામે તેમ છે.

દુર્યોધન—આપણા રાજ્યમાં આહાવો તંબુ છેજ ક્યાં ! અને કદી

બનાવવામાં આવે તો આખો ભંડાર ખાલી કરીયે તોપણ
બનવો મુશ્કેલ.

શકુનિ—હે રાજન ! એતો શું પણ અકેક હાથીની ઉંચાઈ આપ-
ણા હાથી કરતાં દોહોડી જણાયછે જે કે આહવા હાથી
હોય તો શું બાકી રહે !

દુર્યોધન—તે હાથીનું રક્ષણ કરનાર અને દોરનાર માહવતોના અંગ
ઉપર અકેક લાખ લાખ રૂપીયાનું જવાહીર નજરે પડે છે. એ-
વા હજારથી વધારે મહાવતો દેખાય છે તો પછી આ સ-
ધળાનો ઉપરી શેઠ કે જે વેપારી છે, ને તેનો દબદબો કેવો
હશે !

શકુનિ—એ પણ જેવા લાયક છે.

(એમ વાતો કરતા કરતા છેક આગળ જાય છે એટલે તે વે-
પારીના પેરેગીરે તેમને રોક્યા)

પેરેગીરે—(દુર્યોધન આદિકને જોઈને) તુમ કિધર જાતે હો.

દુર્યોધન—તમારા વેપારી સેઠને મળવું છે,

પેરેગીર—અચ્છા, ખડે રહો, હુકમ બિના કોઈ કીસકો અંદર જાને-
કા નહી; મય ખબર દેકે આતાહું (એમ કહીને પેરેગીર
વેપારી તરફ ચાલ્યો ગયો) થોડીવારમાં પાછો આવ્યો અને
દુર્યોધન વિગરેને લઈને મોટા તંબુમાં લઈ ગયો, તેને જો-
તાંજ)

વેપારી—આવો, આવો, ખેસો, આપ ક્યાંથી આવો છો !

શકુની—(વેપારી પ્રત્યે) હે શેઠજી ! આ અમારી જોડે છે તે આ
ભરતખંડના મોટા રાજા છે તે કૌરવ કુળમાં સુર્ય સમાન
પ્રખર તાપકારી મહા પરાક્રમી જે દુર્યોધન કહેવાય છે તે
આ પોતેજ છે.

વેપારી—હીક હીક, શું કાંઈ હાથી, ઘોડા, કે ઉટ ખરીદ કરવાનો
વિચાર છે !

શકુનિ—હા.

વેપારી—મને લાગતુ નથી કે. તમે અમારા જાનવરો ખરીદ કરી
શકો, —જે પાંડવો હોતતો જરૂર મારા માલની કામ્મત
થાત, —જુવો કે પાંડવમાં ભીમ છે તે હાથીની પરીક્ષા ક-
રનાર છે, નિકુળ છે. તે અશ્વની પરીક્ષા કરનાર છે. સહ-
દેવ છે તે સર્વ પ્રકારની વીધામાં પ્રવીણ છે. —એટલુંજ

નહી પણ પાંડવ જેવી ઉદારતા પણ મહે કોઇ જગોએ
દોડી નથી,—મહે દુર્યોધનનું નામ સાંભળ્યું છે ખરૂં. પણ
તેમણે મોટા હાથી કે અશ્વ ખરીદ કર્યા હોય એમ મારા
જાણવામાં આવ્યું નથી;

દુર્યોધન—તમે નવિન વેપારી હશે; માટે તમને ખબર નહિ હોય,
વેપારી—ભલે કદી એમ કહેતા હોતો આ નમામ હાથી. અને ઘો-
ડા છે તે ખરીદ કરવા હોય તો કરો,

દુર્યોધન—દરેક હાથીની કીમ્મત શી છે?

વેપારી—તે ગજથી માપીને અપાય છે. એક ગજના પાંચહજાર
રૂપીયા થાય છે;

દુર્યોધન—અહાહા! કીમત ઘણી જણાય છે. કંઈક ઓછું કરો.

વેપારી—હું કહેતો હતો કે તમારાથી એક પણ જનવર નહીં લઇ-
શકાય,

દુર્યોધન—તમામ હાથી, ઘોડા, અને ઉંટ ખરીદ કરવાનો વિચાર છે,

વેપારી—પાણી દેખીને મોજડીયો કાઢવાને મંડી જાઓ છો તો પ-
છી તમામ જનવર શીરીતે વોહોરી શકશો;

દુર્યોધન—એમ તે કંઈ હોય કે?

વેપારી—ત્યારે તમે કોહોની સહ જુવો છો? જુવો હાથી અને ક-
રો માપ,

દુર્યોધન—(શકુની તરફ નજર કરીને) મામા શકુની! તમેજ માપ
કરો એટલે કાળજી નહીં.

(શકુની દરેક હાથીનું માપ કરે છે. જેમ જેમ માપ કરે ને-

મ તેમ હાથી ઉંચાઈમાં વધતા જતા હતા, એકંદર હ-

જાર હાથી હજાર ઉંટ અને હજાર ઘોડાની કીમ્મત કા-

ગળ ઉપર ચઢાવી દીધી. જેની કીમ્મતનો આંકડો વીસ કરોડ રૂ-

પીયાનો થયો તે જોઇને દુર્યોધન ચમક્યો પછી, બોલ્યો

કે એકંદર ઘણીજ રકમ થઇ ગઈ;

વેપારી—કેમ તમે તમામ જનવર ખરીદ કર્યા કે?

દુર્યોધન—હા,

વેપારી—અમારા ચોપડામાં તમારા નામ ઉપર તમામ જનવર કી-
મત સાથે નોંધ્યાં છે, જેની કીમ્મત વીસ કરોડ રૂપીયા
થાય છે તે લાવો,

દુર્યોધન—અમેતો વર પરજાવવા અત્રેના જળદેવજીને ઘેર આવ્યા
છીએ, માટે તમે હસ્તીનાપુરમાં આવીને તેનાંણું લઇ જજો.

વેપારી—ઉધારે માલ આપવાનો અમારો કદી પણ રીવાજ નથી.

દુર્યોધન—તો પછી પરદેશમાં એટલું નાણું અમારી પાસે ક્યાંથી હોય !

વેપારી—(નેત્ર ચઢાવીને) શું તમે રાજા છો કે છેક રંક ! તમે પાંડવના પગરખાની ધુળ બરાબર પણ નથી. જો કે પાંડવમાં ધર્મ કે અર્જુન હોત તો તુરંત પૈસા ગણી આપ્યા વિના રહે નહીં,—તમારી પેકે રોઢડા રોવા બેશે નહીં.

દુર્યોધન—(પાણી ચઢવાથી શકુની પ્રત્યે) હે શકુની ! તમે દારીકામાં જઈને મોટા શ્રીમંતને ત્યાં આપણું ખાતું પાડીને તથા માગે તેટલું વ્યાજ મંગાવીને અહિંયાં તમામ રૂપીયા આપી દો, તમારા આવતા સુધી હું અહિંયાં બેઠો છું જેમ બને તેમ જલદીથી અહિંયાં આવો.

શકુની—જેવી આજ્ઞા—(એમ કહીને દારીકામાં જાય છે) થોડીવાર થાય છે એટલે વીસ કરોડ રૂપીયાની થેલીયો ઉપડાવીને શકુની આવે છે તે રૂપીયા વ્યાપારીને તોડાબંધ ગણીને સોંપે છે પછી)

વ્યાપારી—(દુર્યોધન રાજા પ્રત્યે) હે રાજા ! શાહુકારીની રીત આ પ્રમાણેજ ગણાય છે. હવે કદાપી હજારો રૂપીયાનો માલ ઉધારથી મંગાવશો કીંવા લેશો તો અમે આપીશું.

દુર્યોધન—કેમ હવે તો તમારું મન રાજી થયુંને !

વેપારી—સારી પેકે.

દુર્યોધન—હવે અમે આ સમ્રાજા ધોરા, હાથી, અને કંટ, દારીકામાં અમારે ઉતારે લઈ જઈએ છે.

વેપારી—બેલાશક ખુશીથી લઈ જાઓ, એ તમારો માલ છે,
(દુર્યોધન શકુની ઇત્યાદિક હાથી વીગેરે તમામ જનવર પોતાને ઉતારે લઈ જાય છે..)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—ગુપ્ત અવાસ બાગમાં.

પાત્ર, અભિમુન્ય, અને ઘટોત્કચ—

અભિમુન્ય (સ્વગત) અહાહા ! હવે ઘટોત્કચ કેમ તહી આવ્યો હોય, શું થયું હશે ! તેણે જે વખત બતાવ્યો છે તે વખત ઉપરાંત સમય થયો છે, (એમ વિચાર કરતો ઉભો નીચો થાય છે.)

(એટલામાં ગટોત્કચ, પોતાની જોડે પચાસ રાક્ષસોના જથ્થા સાથે ભોયરામાં પ્રવેશ કરે છે, તેને જોઈને) હે ભાઈ ! હું તમારી રાહ જોતો હતો.

ગટોત્કચ—કાર્ય કરી રહ્યા પછી એક ક્ષણવાર પણ ટકું એવો હું નથી.

અભિમુન્ય—અહાહા ! આ ચેલીયો શાંતી લાવ્યા !

ગટોત્કચ—દુર્યોધનને આજ ખરેખરો લુટ્યો છે; જો આ વીસ કરોડ રૂપિયાનો ઢગ; જોયો કે !

અભિમુન્ય—સાબાશ ! સાબાશ, ત્યારા વિના આ કામ કરી શકે એવું કોઈ છેજ નહીં.

ગટોત્કચ—હજી તો જોયા જેવું કરવું છે, હે ભાઈ ! હવેજ ખરેખરી મજા બતાવવાનો છું.

અભિમુન્ય—હે ભાઈ ! તું જે ગમ્મત કરે છે તે મારા જોવામાં બિલકુલ આવતું નથી

ગટોત્કચ—હાલમાં તમારે પ્રસિદ્ધ થવાનું કામ નથી. મારેજ હું એકલો ફરી વળીશું.

અભિમુન્ય—હીક ભાઈ; આપણે તો આ ગુફામાં માળા ફેરવ્યા કરી એ છીએ.

ગટોત્કચ—હમણાં તો એમજ કરો, અને હું પાછો ખીજો ઘાટ ધડવા બાહેર જાઉં છું તમે સ્વસ્થ થઈને રહો હું જલદીથી અત્રે આવીશ.

અભિમુન્ય—(ગટોત્કચ પ્રત્યે)

આર્યા.

તુજ વિષુ હે પ્રિય મુજને, લેશ ગમે નહિ મુઝવણ બહુ થાય;

તુજ મુખ જોતાં ચિતની, અનેક ચિંતા ત્રિવિધ તાપ જાય.

ગટોત્કચ—પ્રિયભાઈ ! તમે કહો છે તે વાત ખરી છે, તમારી મમતા મારા ઉપર અનહદ છે મારેજ એમ થાયજ પણ હાલ જે કામ કરવાનું છે તે કરવામાં સફળ થઈ શું તો પછી આપણે નિરંતર બેગાજ છીએ—હે ભાઈ ! હવે હું મારા કામે જાઉં છું.

અભિમુન્ય—ભલે, સિધાવો, વેહેલા આવજો.

(ગટોત્કચ જાય છે)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ દ્વારકામાં કૌરવનો જનીવાસો.

પાત્ર, દુર્યોધન, કરણ, સહ્ય, મામા શકુની, જ્યદ્રથ,
ભિષ્મપિતા, દ્રોણાચાર્ય, દુશાસન, વિગેરે.

શકુની—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજન્ ! આપણને વિસકોટી રૂપીયાનો ભારે ખર્ચ થયો ખરો પણ જ્યારે હાથીના સાંભે દ્રષ્ટી કરીયે છીએ ત્યારે કેવળ સંતોષ થાય છે.

દુર્યોધન—આહાવા હાથી બીજે કંઈ પણ જોવામાં આવતા નથી. જે વખતે અહિયો હસ્તિનાપુર જૈથું તે વખતે સમગ્ર રાજમંડળ આ હાથીને જોશે તે વખતે તેમનાં હૃદય ચકિત થઈ જશે.

શકુની—અલબત્ત, એમાં કંઈજ શક નથી.

(એટલામાં ઘણા ઝડપથી દોટ મુકતો એક દાસ આવી પોહોતો છે તેને જોઈને.)

દુર્યોધન—કેમ. કેમ ! આટલો બધો ઉતાવળો, દોડતો અને ઠોકર ખાતો આવે છે ! શું છે ! શું છે !

દાસ—ઓ માહારાજ ગજબ થયો, ગજબ થયો.

દુર્યોધન—શું થયું ! બોલી દે.

દાસ—જે હાથી અને ઘોડા તથા ઉંટ ગધ કાલે ખરીદ કર્યા હતા તે સઘળાં જનાવર ચીસેચીસ પાડે છે, અને મસ્તક ધુણાવી ધુણાવીને જમીન ઉપર લાંબા પડી જાય છે.

દુર્યોધન—હેં હેં અરે તાર કાળુ થાય ! વળિ આ શાની આફત !

કરણ—ચાલો ચાલો, આ સન્મુખ હાથીખાતું છે, ક્યાં દુર છે હા ખરી વાત છે આટલો બધો સોર બકોર જનાવરોનો સંભળાય છે, અરેરે શું થયું હશે !

દુર્યોધન—(એકદમ ઉભો થઈને હાથીખાના ભણી જાય છે તે જોઈને) અરરરરર, આતો ચીસે ચીસો નાંખે છે.

કરણ—પણ બધાં જનાવર એકજ હબથી ખુમો પાડે છે, હે પ્રભુ ! આતું શું કરણ હશે.

(સોર બકોરમાં સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી ત્યાં આવી પોહોતો છે તેમને જોઈને)

દુર્યોધન—(કપાળ ઉપર હાથ મુકીને) આ જોયો કે ખરીદ કરેલો માલ !

શ્રીકૃષ્ણ—હા ભાઈ, આમ અચાનક શું થયું હશે !

દુર્યોધન—(શ્રીકૃષ્ણ તથા બળદેવ સામે દૃષ્ટી કરીને) અરે ! આતો તમામ જનાવરો મર્ણ પામ્યાં.

શ્રીકૃષ્ણ—મને લાગે છે કે, તે જનાવરોના પેટમાં અત્રેની ધાસ તથા હવા પાણી માફક નહીં હોય, —નહીં તો આમ એકા એક બને નહીં.

દુર્યોધન—શિવ શિવ શિવ શિવ, વીસ કરોડ રૂપીયા ઉપર પાણી ફરી વળ્યું—આ ધંધો કર્યા કરતાં રાજસુય યજ્ઞ કર્યો હોત તો તેટલું કાર્ય કરવામાં વીસ કરોડ રૂપીયામાંથી ઘણીખરી રકમ બચી જાત, અને જગતમાં મોટું નામ ગણાત, પરંતુ મોટા જોખમના ખર્ચમાં પડવાનું ભાવી હોય તે કંઈ મિથ્યા થવાનું નથી.

વિદુષક—(દુર્યોધન પ્રત્યે) ઓ માહારાજ ! તમે મારી પાસે આવો તમારા કાંતમાં કાંઈક વાત કહું.

દુર્યોધન—(તે મસ્કરાની પાસે જઈને કાંત ધરે છે) શું કહો છો !

વિદુષક—(કાંત આગળ મુખ રાખીને) ત્રણ હજાર ખાડા ખોદનારે માણસો ક્યાંથી લાવશે ! અને મીઠું મીઠું સમજ્યા કે.

દુર્યોધન—(શ્રી કૃષ્ણ પ્રત્યે) જોયું કે ! આ મારા કાંતમાં વાત કહેનારો કોણ છે ! મેં ઓળખ્યો નહીં.

શ્રીકૃષ્ણ—એતો અમારા જાદવ કુળમાં દીખળ ખોર છે, આપને કાંતમાં શું કહ્યું !

દુર્યોધન—(શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે) પથરાના ભમરડા જેવી વાત કરી.

શ્રીકૃષ્ણ—કેમ, કેમ, ! વાર.

દુર્યોધન—ખાતર ઉપર દીવેલ, —ખીંટુ શું હોય (એમ કહીને કપાળે હાથ મુકે છે)

શ્રીકૃષ્ણ—(દુર્યોધનનો હાથ પકડીને) નાના, મારા સમ શું છે.

દુર્યોધન—આ તમામ જનવરોને દાટવા માટે ખાડા ખોદનાર માણસો જોઈએ, અને તે સઘળાંને પુર પડે એટલું મીઠું જોઈએ.

શ્રીકૃષ્ણ—હીક છે એજ તજવીજ કરવામાં આવશે. આપ નિશ્ચિંત રહો, બળદેવજી—લગ્નમાં આહાવાં વિદ્ય ક્યાંથી આવે છે. બને તેમ હાથ પીળા થઈ જાય એટલે હીક, આ ત્રણ હજાર જનવરોને દટાવવાની પેરવી ઘણી કડાકુટવાળી થઈ છે, (કૃષ્ણ બણી

નજર કરીને) હે ભાઈ! તમે આ જનાવરોની બચત કરી ન'ખાવજો,—મારાથી કંઈ બનશે નહીં.

શ્રીકૃષ્ણ—મોટાભાઈ! તેની કાળજી રાખશો નહીં. તે સધળું હું કરી ન'ખાવું છું. (દુર્યોધન સામે દ્રષ્ટી કરીને) હવે હું અને બળદ્રજી જઈએ છીએ,—આપ અદ્વિતીય થશો નહીં,—એટલી વાત તો ખરી છે કે આપને મોટા ખર્ચના જોખમમાં અનાયાસ પડવું થયું છે પણ હવે તેનો ઇલાજ રહ્યો નથી, દુર્યોધન—હથેરની ઇચ્છા, કેમ કરીયે; હવે આપ પધારો. અમે પણ ઉતારે જઈએ છીએ.

(તમામ છુટા થાય છે અને જાય છે.)

પ્રવેશ ૮ મો

સ્થળ. દારિકામાં. શ્રી કૃષ્ણપ્રભુનો મહેલ,

પાત્ર, શ્રીકૃષ્ણ, રૂકમણી, જામ્બવંતી. વીગેરે અષ્ટપટરાણીયો.

નારદજી.—

ઃકલ્યાદિક.

નારદજી—

ગાયન.

કાંનડો

મન સદાનંદ પદ સજરે (૨)

અજર અમર અવિનાશિ એક રસ

આ તમકું તું સમજરે “મન સદાનંદ”

જો કહું હે વિકાર તેરે તનમે

વિવેક જ્ઞાનસેં તજરે.

ભવધિ તરન સુખદાયક હિતકર

પ્રભુકો હર્ષદ ભજરે—મનસદાનંદ.

શ્રીકૃષ્ણ—વાહવાહ, ધન્ય છે નારદજી! તમારા સંગતથી શાંતીજ પ્રસરાઈ જાય છે;

નારદજી—હે માહારાજા! એ તમામ આપની કૃપા છે; હવે આજા હોય તો કૈલાશમાં શ્રી સદાશિવ પાસે જાઉં;

શ્રીકૃષ્ણ—હે નારદજી! ભલે કૈલાશમાં પધારો, અને શંભુને મારા સાષ્ટાંગ ડાંડવત પ્રમાણુ કેહેજો.

નારદજી—જેવી આજા માહારાજ (નમસ્કાર કરીને નારદજી જાય છે પછી)

શ્રીકૃષ્ણ—(રૂકમણી પ્રત્યે) જીવો, સાંભળો, સ્વસ્થ થાઓ, જે વાત હું કહું તે બરાબર લક્ષમાં લેવા જેવી છે.

શક્તિ—(અટ પટરાંણી પ્રત્યે સાંન કરીને) હે પ્રભુ! આ તમામ આપની દાસીઓ એકાગ્રચિત્તી આપની વાત સાંભળવાને હજી રાખે છે.—હે પ્રભુ! આપ શું કરાવો છો?

શ્રીકૃષ્ણ—નગર બાહર કારમુ માથાવી બનર રચાયું છે. તે બનર-માંથી કપડાં ખરીદ કરવાને કૌરવની સઘળી સ્ત્રીઓ ને કે જનમાં આવી છે તેઓ તે બનરમાંથી કપડાં વીગરે દાગીના વોહોરે એવો ઘાટ તમે ધડળે; પણ તમે કોઇ સ્ત્રી સાટે કે વેચાથી લેશા નહી, તે કૌરવની સ્ત્રીઓને સારી પેઠે ચઢાવી ટુલાવીને ત્યાં આજ લઇજાઓ. હવે હું અહિંથી ખસી જાઉં છું.

શક્તિ—બહુ સાર માહારાજ; હવે એ બેઠ મારા જાણવામાં આવી ગયો, એક વખત દુર્યોધન હાથી ઘોડા વોહોરીને છેવટે જાતી પીટવા બેઠો હતો; હે પ્રભુ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે અમે ઘાટ ધડીએ છીએ.

શ્રીકૃષ્ણ—બસ એટલું જ કામ છે. હવે હું જાઉં છું.

શક્તિ—બલે પધારો, મ્હે ગર્ભ કાલે દુર્યોધનની સ્ત્રી બાનુમતિને કહાવ્યું હતું કે તમે પ્રાતઃકાળમાં ચાર ઘડી દીવસ મ્હે એટલે તમામ સ્ત્રી મંડળ સાથે અમારા અવાસમાં પાન સોપારી માટે આવજો. આ પ્રમાણે મેં તેમને આગ્રહથી કહ્યું છે માટે ધણું કરીને તે અત્રે આવતી હશે.

શ્રીકૃષ્ણ—થયું, ત્યારે તો અહિંયાંજ તેમને કહીને તે બનરમાં લઇ જાવો. હવે હું જાઉં છું.

(શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુ ત્યાંથી ખસી જાય છે)

(થોડીકવાર થાય છે એટલે કૌરવ પક્ષ તરફથી દુર્યોધનની રાંણી બાનુમતિ અને બીજી સેંકડો સ્ત્રીઓ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના મંદીર બહાર આવી પોહોચે છે તેમને આવેલાં જાણીને શ્રી શક્તિભીજી સન્માન આપીને બેસારે છે.)

લક્ષ્મીજી—(બાનુમતિ તરફ દ્રષ્ટી કરીને) અહો ! આજ મારા આનંદનો પાર રહ્યો નથી, આપના પધારવાથી આ અવાસ મવિત્ર થયો,

બાનુમતિ—(લક્ષ્મીજી પ્રત્યે) તમારી મમતા અમારા ઉપર અનહદ છે માટે એમ બોલો એ તમારું ભુપણ છે.

જાણવંતી—(લક્ષ્મી પ્રત્યે) બેઠેન ! અજે આપણા નગર બાહર કરો-

હયો રૂપીઆના ઘામીના, અને ઉમદા વસ્ત્રો વીચેરની ના-
માકિંત દેશાવરથી આવેલા વેપારીઓએ દુકાનો માંડી છે,
એ દુકાનોમાં જોવા લાયક મનને હેરત પમાડે તેવો માલ
છે એમ નમરના લોકો વાતો કરે છે, જો કે ઇચ્છા હોય
તો ત્યાંજ આપણે બધાંએ જઈએ.

સદ્ગીજી—આપણે જઈએ એમાં આપણને કોઈનો ભય નથી. પણ
બાનુમતિજી તેમના સ્વામીની આજ્ઞા વિના આપણી સાથે
આવે તો તેમને મોટા ઇપકો ભોમવવો પડે, તેમની મુખ-
મુદ્રા અને સ્વભાવ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે તેમના
ઉપર તેમના સ્વામીની ધાક (બીક) ઘણી હોવી જોઈએ.

બાનુમતિ—(સદ્ગીજી પ્રત્યે મંદહાસથી) તમે પણ અમારી મશ્કરી
કરો છો કેમ !

સદ્ગીજી—ના. ના. એમ તે હોય ! તમને અહીંયાં બોલાવ્યાં છે,
તે શું મશ્કરી કરવા સાફ ! તમે આ ભરતખંડમાં નામા-
કિંત રાજની રાંણી છો ! અત્યારે તમારી બરોબરી કરે
એવો બીજો કોઈ રાજ નથી, તમે અહીંયાં આવ્યા છો.
એમ જણીને દેશ વિદેશથી મોટા વ્યાપારી લોકોએ અહીં
આવીને દુકાનો માંડી છે, માટે તમારે તો ત્યાં જોવા સાફ
આવવું જોઈએ.

બાનુમતિ—એમાં શું આશ્ચર્ય છે ! મારા ઘણીનું નામ જગતમાં
પ્રખ્યાત છે, તેમના પરાક્રમની વાત કોઈને અજાણી નથી
અમારાં પગલાંથીજ તમારી દારકાં શોભી રહી છે.

સદ્ગીજી—તો પછી ચાલો. આપણે તે બજારમાં જઈએ. અને ત્યાં
જવા માટે તમારા સ્વામીની આજ્ઞા લેવી હોય તો લઈલ્યો.

બાનુમતિ—અમારા ઘરમાં સેજસાજ વાત માટે આજ્ઞા લેવાનો ધારો
છેજ નહીં, અમે કંઈ છેક એવાં બીકણુ નથી, જો કે હું
સેજસાજ ન બોલું તો મારા સ્વામી મારી તબિયત સાચ-
વવા હૃદયી બદે ખુસામત કરે છે;

સદ્ગીજી—બરાબર કહો છો; તો પછી આજ્ઞા લેવાની જરૂરજ નથી.
ચાલો આપણે જઈએ.

(ઠોરવની સ્ત્રી મંડળ અને સદ્ગીજી અષ્ટ પટરાંણી સાથે કોતુક
બજાર ભણી જવા નીકળે છે.)

પ્રવેશ ૬ મો.

સ્થળ દ્વારીકા નગર બાહાર કૌતુકિ બજાર.

પાન, લક્ષ્મીજી આદે અષ્ટ પદરાણીયો—અને કૌરવ તરફથી બાનુમતિ આદે જનીવાસાની સ્ત્રીયો.

(બજારમાં પ્રવેશ કરે છે તે વખતે તેની જોબા માટે પરસ્પર વાત કરે છે.)

ગાયન.

ગીરધારીરે—ઐ રાગ.

બાનુમતિ—

મનહર દીસે આ બજાર સુખકારી
જાણે ઇંદ્રપુરી ઉતારી,

લક્ષ્મી—

શું વિલસેરે વસ્તુ ન્યારી ન્યારી.
વિષુતસમ ચળકે ભારી,
જુવો રત્ન જડીતની માળારે.
જુવો ઉર્ણુ તણા આ દુસાળારે
જુવો સુવર્ણુ કેરા પ્યાલારે
ભરગમ્મી તણી દીપી રહી શી શાડી.

“ જાણે ઇંદ્ર ” “ મનહર દીસે ” ૧

બાનુ—ધૈરદાર દિસે ઘાઘરા મોતી સંગે, કંચુકી રત્નથી રંગે,

લક્ષ્મી—અહા. એતોરે શોભે જરૂર તવ અંગે

પુછો કિમ્મત તેની ઉમંગે,
જુવો સુર્યમણી એમાં ચળકેરે
હીરા દામણિ ઘુતિ લળકેરે
એતો શોભે સરસ આ અલકેરે

બાનુ—આયો ત્યાં જઈને પુછિએ વિગત વિચારી.

“ જાણે ઇંદ્ર ” મનહર !! (૨)

(બધી સ્ત્રીયો પરસ્પર બજારની શોભાનું વર્ણન કરતાં કરતાં મધ્ય ભાગમાં જાય છે ત્યાં મુખ્ય વેપારી બેઠો હતો તેની દુકાને જઈને ઉભાં રહે છે પછી બાનુમતી પુછે છે)

બાનુમતિ (દુકાનદાર વ્યાપારી પ્રત્યે) આ સેહજા તમે આ સુવર્ણના દાગીના અને વસ્ત્ર શા ભાવથી આપો છો, તેમજ શી કિમ્મત થાય છે

વ્યાપારી (હે ભાઈ સાહેબા અમે પણ દુરદેશના રહેનારા વ્યાપારી
સેઠ) છીએ. અમારા તરફની સ્ત્રીયો તમારા દેશનો નવલ પો-
શાક અને દાગીના પેહેરવાની કમ્પા રાખે છે માટે અમે આ
તરફનો પોશાક અને દાગીના લઈ જવાની કમ્પા રાખીએ
છીએ, તેથી અમે તમને તમારા પોશાક સાટે આ માલ
તાજે (નવો) આપીશું;

ભાનુમતિ—હે શેઠ ! અમારા અંગ ઉપર દાગીના અને વસ્ત્ર તો
જુનાં છે અને તમારો તમામ માલ નવો અને વધારે કી-
મ્મતનો છે, માટે એમ કરવાથી તમને પરવડશે ખરે કો !
શેઠ—હા, એ બાબત અમે પરવા રાખતા નથી જે વસ્તુ આપણને
ગમી ગઈ તો પછી તેના માટે ગમે તેટલી કીમ્મત હોય
તો પણ આપી શકીએ છીએ.

લક્ષ્મીજી—(ભાનુમતિના કાનમાં) હે રાણીજી ! આ વખતે ભુલશો
નહી આ કોઈ વેપારી મુર્ખ જેવો લાગે છે, તમે તમામ
સ્ત્રીયોના અંગ ઉપર દાગીના છે તેના કરતાં આ વ્યાપારી
પાસે અસંખ્ય કીમ્મતના હીરા રત્ન માણેક પત્તા અને સુ-
વર્ણના દાગીના ધમકદાર છે, તે તમારા જુના દાગીના
બદલે નવા આપે છે તેમજ જુનાં વસ્ત્ર બદલે નવાં વસ્ત્ર
આપે છે, તેથી આ તક ખોશો નહી.

ભાનુમતિ—(લક્ષ્મીજી પ્રત્યે) બાળબી કહોછો (એમ કહીતે વ્યા-
પારી પ્રત્યે) હે ભાઈ ! જોકે તેમજ મરજી હોય તો હ્યો
અમારા સંગાર અને અમને પસંદ પડે તે દાગીના અને
વસ્ત્ર લઈશું.

વ્યાપારી શેઠ—તમારી ખુશીમાં આવે તે કીમ્મતના દાગીના અને
વસ્ત્ર લઈ હ્યો. એ બાબત અમે ચિંતા રાખતા નથી;

(સઘળી ઠાવની સ્ત્રીયો પોતાનાં કપડાં તથા દાગીના વીગરે
ઢાલી આપીને તે વ્યાપારી પાસેથી વસ્ત્ર અને દાગીના ધારણ કરી
દીધા, પછી તે બજારમાંથી લક્ષ્મીજી સાથે પાછાં વળે છે વળતાં વળતાં)

લક્ષ્મીજી—(ભાનુમતિ પ્રત્યે) વાહ વાહ, આજ તો તમારા અંગ ઉપર
લાખો અને કરોડયો રૂપિયાનું જેવર શોભી રહ્યું છે અ-
ત્યારે તો ઈંદ્રાણી પણ તમારા આગળ ગ્રાંખી દેખાય એમાં
શક નહી.

ભાનુમતિ (મંદહાસથી) આજ તો તમારા સહવાસથીજ પેહેલ વેહેસો
લાભ મળ્યો છે.

લક્ષ્મીજી—હવે અમે અમારા અવાસે જઈએ છીએ, કૃપા કરીને ૧-
રીથી પધારજો. તમારા આવવાથી આનંદ થાય છે.
(એમ કહીને રસ્તેથી પોત પોતાના સ્થળે જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ દ્વારીકામાં કૌરવોના ઉતારે.

પાન, દુર્યોધન, ભાનુમતિ, સકુની,
રાત્રીનો વખત.

દુર્યોધન—(ભાનુમતિ પ્રત્યે) કેમ છે! આજ તો તમે શ્રીકૃષ્ણને
ત્યાં લક્ષ્મીજી પાસે ગયા હતા ને! તેમાં કાંઈ નવા જુની
વાત સાંભળવામાં આવી કે!

ભાનુમતિ—ત્યાં જઈને અમે તમામ અત્રેની સ્ત્રીઓ બેસીને પાન
સોપારી ઇત્યાદીક લીધુ પછી આજ અમે જે ઘણો
કર્ચો છે તે સાંભળીને તમને પણ ખુશી ઉત્પન્ન થયે.

દુર્યોધન—એમ કે! શું ઘણો કર્યો.

ભાનુમતિ—તમને કાંઈ નીત્યના કરતાં ફેરફાર લાગે છે મારા અંગ
ઉપર વસ્ત્ર અને દાગીના તરફ તમારી નજર જાય છે
કે નહીં!

દુર્યોધન—ખરી વાત—આ ચંદ્રદાર ધણીજ કીમતનો છે, અહાહા,
આ રત્નદાર ક્યાંથી આવ્યો! તેમજ આ કપડું પણ
ઘણુંજ ઉમદુ અને કીમ્મતી છે,—શું લક્ષ્મીજીએ આપ્યું કે!

ભાનુમતિ—લક્ષ્મીજી શું આપે; તેમના ઘરમાં આવો હાર પણ
નહી હોય.

દુર્યોધન—ત્યારે શી રીતે થયું!

ભાનુમતિ—દ્વારકા નગરી બાહર દેશ વિદેશથી આપણું નામ સાંભ-
ળીને લાખ્યો, કરોડો રૂપીયાનો માલ લઈને વેપારી આ-
વ્યો હતો, આ વાત લક્ષ્મીજીના સાંભળવામાં આવ્યાથી
તેમના અવાસમાં તે દુકાનોની સરસાઈની હકીકત નીકળી
હતી, તે ઉપરથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની આજ પટરાંણીયો
અને અમે સવાસો સ્ત્રીઓ હતી તે તમામ તે બજારમાં
ગઈયો, તે વેપારીને ત્યાં તપાસ કરતાં; મનને હેરાત પમાડે
તેવો માલ જોવામાં આવ્યો, તેને પુછતાં ઉતર આવ્યો કે
જુનાં દાગીના અને કપડાં અમને આપો, અને આ નવા
દાગીના અને કપડાં લઈ જાઓ, અમારે કિમ્મતના રૂપી-

મા લેવાના નથી આ ઉપરથી મેં અને લક્ષ્મીજીએ વિચાર કર્યો કે આ વેપારી કોઇ મુર્ખ જણાય છે માટે આ વખતે આપણને મળેલો લાભ તથા તક ખોઈશું તો ફરીથી વખત નહીં મળે એમ જાણીને અમે સવાસો સ્ત્રીઓએ મન માન્યા દાગીના અને વસ્ત્ર લઇને અમારાં જુનાં વસ્ત્ર તથા દાગીના વીગેરે તેને આપી દીધા એક વાલની વીંટી સરખી પણ અમે બદલાવી નાંખી છે; કહો અમારી ઉસ્તાદી કેવી છે, તમે ગમે, તેટલા ચતુર પણ હાથી ઉંટ વીગરે જ્યારથી તમે જોહોયું ત્યારથી તમારી હુશીયારી જણાઇ આવી, જુવો અમે તો તે વેપારીની આંખમાં ધુળ નાંખીને કરોડો રૂપીયાનો અવેજ અમે લેતાં આવ્યા છીએ.

દુર્યોધન—(મામા શુકની સાંમે શ્દ્ધી કરીને) કેમ મામા શુકની આ કેટલી બધી પાકી છે તે જોઇ લીધું કે !

શુકની—ત્યારે તમારી માંમી ક્યાં પાકી નથી. તે પણ સાથે આવી હશે તો તેણે પણ સરીરે ઉચકાય એટલો દાગીનો પહેર્યો હશે.

ભાનુમતિ—અમે સ્ત્રી જાત કદી પણ છેતરાઇએ નહીં,

દુર્યોધન—હશે. અમારી લુલ્લ થઇ તે થઇ કેમ કરીયે, હવે રાત્રી પડી છે માટે સધળા નીદ્રા લ્યો.

ભાનુમતિ—હીક ત્યારે તમે પણ નિંદ્રા લ્યો અમારે તો સધળા સ્ત્રી-યોને આ ભાગ જુદો આપ્યો છે તેમાંજ સુઈ રહીયે છીએ.

(એમ કહીને ભાનુમતિ દ્વારનું કમાડ બંધ કરીને નિંદ્રા લેવા જાય છે, તેની જોડમાં મોટો ભાગ છે તેમાં દુર્યોધનાદી સધળા સુઈ રહે છે અને દ્વારનું કમાડ વાસે છે સરાસરી અરધી રાત્ર વીતે છે તે વખતે કૈાતક થાય છે.

(સ્ત્રીયોના ઓરડામાં સોરબકોર થાય છે મોટી ચીસો પડે છે, કુદમ કુદા થાય છે અંદર અંદર નાસભાગ થાય છે, તે સાંભળીને કૌરવમાં દુર્યોધનાદિ, સધળા તે દ્વાર આગળ આવીને ઉભા રહે છે વધારે સોરબકોર કાને પડવાથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અને બળદેવજી તે જગાએ આવી પોહોએ પછી.)

શ્રીકૃષ્ણ—(દુર્યોધન પ્રત્યે) શું છે ! શું છે ! આ શી બાબતની કળા સૌર થઇ રહ્યા છે.

દુર્યોધન—અરે મેહેરબાન ! હું શું કરે માથુ ફેડું ! આરનોએ હું કહું છું કે તમે કમાડ ઉઘાડો, કમાડ ઉઘાડો, પણ કોઈ ઉઘાડતું નથી અને એમ કહે છે કે સાપ, વીંછી, અંદ્ર નધો એવું એવું શરીર ઉપરથી બનીને શબ્દો જાય છે.

શ્રીકૃષ્ણ—(દુર્યોધન પ્રત્યે) તમે કમાડ આગળ જઈને ભાનુમતીને પુછો એટલે ખુલાસો મળશે.

(દુર્યોધન તેમ કરે છે)

દુર્યોધન—(કમાડ આગળ મુખ લગાવીને) અરે તમે બુમો પાડો છો પણ કમાડતો ઉઘાડો !

ભાનુમતિ—(અંદરથી) શું કપાળ ઉઘાડીએ ! કમાડ ઉઘાડીને ઉભાં ક્યાં રહીએ !

શકુની—(ભાનુમતિ પ્રત્યે) અંદર શી હકીકત બની છે તે તો કહો,

ભાનુમતિ—મામાજી ! હું શું કહું ! અમારા અંગ ઉપરના જે દા-
ગીના હતા તથા વસ્ત્ર હતા, તે સઘળાં શરીર ઉપરથી નાગ અને મોટા સર્પ બનીને સરકવા લાગ્યા, કાનમાં સોનાની વાળીયો, હતી તેના વીંછી ચઢી ગયા, બહુ થયું કે અમને ડંસ કયો નથી પણ સાપ વીગેરે અમારા સામે મોટી ફેણ માંડીને બેઠેલા હતા તેથી શી રીતે ઉઘાડીએ ! તે સઘળાં ઝેરી જનાવરો આમતેમ સરકી ગયાં છે પણ અમારા શરીર ઉપર વાલની વીંટી સરખી પણ રહી નથી તમામના શરીર કપડા વગરના છે, હાથે ચુડા હતા તે પણ નથી હાથ પણ રંગાયલા જેવા તમારી માથેક થઈ ગયા છે, માટે અમે શી રીતે ઉઘાડીયે ! અમને વસ્ત્ર આપો તો સાર.

દુર્યોધન—હાય હાય, વળી આ પીડા ક્યાંથી થઈ તું કહેતી હતી કે અમે છેતરાઈએ નહીં, ત્યારે કહો જોઈએ આ શું થયું !

ભાનુમતિ—તમે છેતરાયા હતા કે નહીં ! તો પછી અમારી વાલ સા માટે કસે છે, હવે કમાડ પહેરવાને માટે આપો તો કમાડ ખુલ્લુ થાય.

દુર્યોધન—(બળદેવજી પ્રત્યે) હે બળદેવજી ! હાલતો કપડાં તમારે આપવાં પડશે.

બળદેવજી—(શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે) હે ભાઈ વસ્ત્ર કાઢી આપો તો સાર.

શ્રીકૃષ્ણ—(એક દાસ મોકલીને વસ્ત્ર મંગાવે છે તેમાં તમામ ધોળાં

વસ્ત્ર આવે છે તે લઇને) હ્યો આ ગાંસડીયો તે કમાડ
અદવાયુ ખુલ્લુ કરીને આપી દો.

કહ્યા પ્રમાણે કપડાંની ગાંસડીયો અંદર પ્રવેશ કરે છે તે ત-
મામ પેહેરે છે પછી કમાડ ખુલ્લાં કરે છે સઘળા કૌરવની સ્ત્રીયોને
જોઇને.)

વિદુષક—વાહરે વાહ, દારકાંમાં યાત્રા કરવાને માટે સાધુડીયોનું ટોળું
હીક આવ્યું છે.

દુયૌધન—(રીસ ચઢવાથી) શું અમને મુવા તાક્યા છે કે!

વિદુષક—આ ભાનુમતિ રાંછીના હાથ તો મારા જેવા છે તે તમે
છતાં રંડાપા જેવો હાઠ દેખાય એ હીક નહીં.

શ્રીકૃષ્ણ—(વીદુષક પ્રત્યે) અલ્યા મુક લવારો, આમ છેક શાટી કેમ
ગયો છે!

વિદુષક—વેહેવાઇની તો મસ્કરી કરીયેજ, એમાં નવાઇ શી!

દુયૌધન—(મામા શકુની પ્રત્યે) મામા! તે તમામ સ્ત્રીયોને તેમની
ધરેણીની પેટીમાં જે કોઇ પાતળા ચુડીયો રહી હોય તે
તમામને પેહેરાવીદો, આપણે કોંણુ જાણુ કેવા પગમાં
નીકળ્યા છીએ કે કોઇ પ્રકારે નુકસાન થતું જાય છે.

(મામે શકુની દુયૌધનના કહ્યા પ્રમાણે કરે છે, ત્યાં કેટલીક-
વાર કૃષ્ણ અને જળદેવ તેમની પાસે બેસીને પોતાના ધામ તરફ
જાય છે, પછી સઘળા કૌરવો જાંપીને સુઇ રહે છે.

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ દ્વારીકામાં બનીવાસો.

પાત્ર, દુર્યોધન, કરણ, શલ્ય, દુશાસન, વીગેરે.

દુર્યોધન—(શકુની પ્રત્યે) શકુની મામા ! આપણે જ્યારથી અહીયા આવ્યા છીએ ત્યારથી વિચિત્ર કૌતક બન્યા કરે છે, આ બાબતમાં મારો અનુમાન એમ થાય છે કે, કોઇ પણ આપણું અહિત ચાહનાર કોઈ માયાવી રાક્ષસ અહીયાં આવ્યો જોઈએ, તેણે જે માયા રચી, તેમાં આપણને અત્યંત નુકશાન થયું છે, મ્હેં આપણી મંડળીમાં તમામને આજ્ઞા કરી છે કે કોઈએ કંઈ પણ ચીજ વેચાથી લેવી નહીં.

શકુની—આપની વાત સત્ય છે; બળદેવજીને એ બાબત ઘણોજ ક્રોધ ચઢ્યો છે, તેમણે પેલા અશ્વ અને હાથી ઇત્યાદીક વેપારીનો, તથા વસ્ત્ર દાગીના વેચનાર વેપારીનો તપાસ કરાવ્યો પણ તેઓનો કોઈ રીતે પતોજ લાગ્યો નથી.

દુર્યોધન—જેમાં કાપટ્ય હોય. એ બાબતમાં પતો લાગેજ નહીં,—બળદેવજી માહારાજે પણ એમજ કહ્યું છે કે. કોઈ વસ્તુ તમે વેચાથી લેવા સારૂ જશો નહીં.

શકુની—આજે બળદેવજીના રસોડામાં જે રસોઈ થઈ હતી. અને આપણે ભોજન કરીને આવ્યા, તેમાં દરરોજ આપણે શાક ખાઈએ છીએ તે શાક કરતાં આજનું શાક જુદી જુદી પ્રકારનું સવાદવાળું હતું.

દુર્યોધન—હા એ વાત ખરી છે, મ્હેં પણ શાક ખાવામાં કસર રાખી નથી, આટલા દીવસથી આપણે અહીયાં રહીએ છીએ પરંતુ આજના શાકની ખુબી ત્રીસોમાં પણ જણાઈ નથી.

શકુની—મારૂં પેટતો આજ તડતડા થઈ રહ્યું છે.

દુર્યોધન—આપણી તમામ મંડળી એમજ કહે છે, કે આજ પેટપણુ ધણુંજ તણાય છે; ઉપરા ઉપરી પાણીના લોટા ખટ કરી જવામાં આવે છે;

શ્વશુર—અરે ઓ મેહેરબાન! મારા પેટમાં એવી આંકડી આવે છે કે હમણાં જીવ જતો રહેશે!

દુર્યોધન—હેં શું થાય છે! અન્નમો ફાકો. અન્નમો;

શકુની—હા, વાતતો ખરી છે, મારા પેટમાં વાયુ થયો હોય એમ ગણગટ થવા માંડ્યો છે;

દુશાશન—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજેન્દ્ર! મને ઉલટી થાય એ પ્રકારે મારો જીવ ગભરાય છે;

દુર્યોધન—(દુશાશન પ્રત્યે) અત્યાર સુધીતો આપણે રસોઇની તારીફ કરતા હતા પણ મારૂં બેટું મારા પેટમાં પણ ગડગડટ થયો છે, તે સાથે હુતો ઝાડે ધરાંણો થઈ ગયો છું.

દુશાશન—ઓય ઓય. મારા બાપ. મને તો ઉલટી થઈ, (એમ કહીને ઉલટી કરવા માંડે છે)

શકુની—હાય હાય, મારોતો જીવ ગભરાય છે. (એમ કહીને તે પણ ઉલટી કરવા મચી જાય છે)

શલ્ય—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે રાજન! આપણા જનનીવાસામાં તમામ સ્ત્રીઓને ઉલટી અને ઝાડો થઈ ગયો છે, તે સંધળા લોટા હાથમાં પકડીને આમતેમ દોડે છે.

દુશાસન—(શલ્ય પ્રત્યે) અલ્યાભાઈ જોતો ખરો, મેં ઉલટી કરી તેમાં જીણા જીણા જીવડા તથા કાનખજુરા જેવું શું દેખાય છે!

શલ્ય—(ઉલટી થએલી જોતાંજ તે પણ ઉલટી કરવા મચી જાય છે પછી) અલ્યાભાઈ! હું તારી ઉલટીમાં ક્યાં જોવા બેસું! જોને મારી દશા કેવી થઈ!

(આ પ્રમાણે જનની વાસામાં હોંકા હોંક થઈ રહી છે તે સૌર બકોર સાંભળીને કૃષ્ણ અને બળદેવ બન્ને તો જનનીવાસા આમળ આવે છે તેઓ તેમના કમાડ વાસેલા જોઇને ખુમો પાડે છે.

શીકૃષ્ણ—(જનનીવાસાના વાસેલા કમાડની સાંકળ ખખડાવીને) અરે ઉધાડો ઉધાડો કમાડ ઉધાડો, (અંદર ખુમરાણુ થવાથી કોઈ સાંભળતું નથી એટલે ફરીથી સાંકળ ડોળીને ખુમ મારે છે) અલ્યાભાઈ આટલી બધી ખુમો શાની પાડો છો! ઉધાડો ઉધાડો, શું છે.

દુર્યોધન—(કમાડ ઉધાડે છે) આવો, આવો, મેહેરબાન!

શીકૃષ્ણ—(દુર્યોધન પ્રત્યે) આટલો બધો સૌર બકોર શાનો માય

છે ! શું છે ! અમે નિદ્રામાંથી જાગીને તમારી ખબર જોવા
આવ્યા છીએ;

કાફી.

અરે શિદ આમ કરો છો,

નિત નિત શાનું તોશન

અરે શિદ.

જનીવાસાનો આ ઢંગ નથી ભાઈ,

આશી અધિક ખુમરાંણુ.

અરે શિદ.

નિત નિત શાનું ૧

બાર બાર વાગે રાત્રી સમયમાં

જપ્તતા નથિ નિદાન.

અરે શિદ.

નિત નિત શાનું. ૨

કહો તમને શું થાય છે તનમાં;

ઝોડી બગાડયું આ સ્થાન.

અરે શિદ.

નિત નિત.

દુર્યોધન—અત્યાર સુધી અમારા પેટનાં આંતરડાં વસોવાઈ ગયા, બ-
ધાં માણસો ઝોડી ઝોડીને બેજાર થઈ ગયા, પેટમાંથી
ઉલટીમાં કાન ખજુરા, અને ચાંમા ચીડીયાં નીકળતાં ન-
જરે પડતાં હતાં. હવે તે સધળા બીલકુલ જણાતાં નથી;
હે માહારાજ અમે તો ભરી પુરી પામ્યા, ઘણા બેજાર
થઈ ગયા.

શ્રીકૃષ્ણ—(ખડખડ હસતા હસતા) એતો કન્યા લેવાનો એવોજ
લ્હાવો હોય,

બળદેવજી—(કૃષ્ણ ઉપર રીસ ચઢવાથી) ભાઈ ! તુંજ જ્યાં ત્યાં
દીખજ કરાવીને જોવા આવે તેમાંનો છે.

શ્રીકૃષ્ણ—(બળદેવ પ્રત્યે) મોટા ભાઈ ! એમાં મારે દીખજ શાનું
છે ! આ સધળા જ્યારથી અહીંયાં આવ્યા છે ત્યારથી આ-
પણુને જપ્તવા દીધા નથી, દરરોજ નવિન તોશન તો ખ-
રંજ, આતે વસ્તી છે કે ઉજડ ! કોઈક જીવે તો એમ ક-
હેશે કે આ જનૈયા આવા કેવા છે.

બળદેવજી—(કૃષ્ણ પ્રત્યે) ભાઈ ! તું અહિંથી ઘરમાં જા માટે
જલદી જલદી દોડ્યો આવ્યો !

શ્રીકૃષ્ણ—નકામું મને શા માટે આમ સપડાવો છો ! તમે સમુત વે-
હેવાઈ સોધી કાઢ્યા, કે આખું ગામ તેમનું નિત્યનું તો-

જ્ઞાન જોઈને મસ્કરીયો કરે છે, કહો ભાઈ ! એમાં મારે શો દોશ !

બળદેવજી—(કૃષ્ણ પ્રત્યે) તમે કશું બોલશો નહીં, હું તે દુર્યોધનને પુછુછું કે સધળા હેવાલ જણાઈ આવશે, (પછી દુર્યોધન પ્રત્યે પુછેછે) કેમ મેહેરબાન ! શી હરકત પડી હતી !

દુર્યોધન—અરે મારા મેરબાન ! તમામને ઉલટી થઈ તેમાં કાન ખજુરા, ચામ ચીડીયાં અને સાપ નીકળ્યા હતા.

બળદેવજી—ક્યાં છે સાપ, અને ક્યાં છે ચામચીડીયાં. મને બતાવો,

દુર્યોધન—હવે એમાંનું કશું જણાતું નથી. જેમ કપુર ઉડી જાય તેમ તમામ જગો સાફ દેખાય છે :

શ્રીકૃષ્ણ—(બળદેવજી પ્રત્યે) જુવો ભાઈ ! આ નાગ તોશન કે બીજું !

બળદેવજી—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હવે આ બવાઈ કરવી નથી, તમે આવતી કાલે છાબ મોકલાવી દેજો તે પછી વરઘોડો ચઢાવીને આવજો. એટલે કાલે કન્યા પરણાવવામાં આવે;

(એમ કહીને શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી એ બંન્નો પોતાના સ્થાનમાં ગયા) પછી)

દુર્યોધન—(શકુની પ્રત્યે) હે મામા ! આ દારીકામાં આપણી રજેતી બહુ થઈ હાં કે !

શકુની—હવે આવતી કાલે છાબ મોકલવી છે, અને લગ્ન પણ થઈ જવાનું છે એટલું કામ થયું એટલે આપણે અહીંયા ક્ષણ માત્ર ટકવું નથી;

દુર્યોધન—(બરાબર કહો છો, ચાલો હજુ રાત્રી છે માટે નીદ્રાલક્ષ્યે.

શકુની—હા. એમજ કહીયે.

(સર્વે પાછા સુઈ જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ ભોંયર ખાગમાં.

પાત્ર, અભિમુન્યુ, ગટોત્કચ, પછીથી શ્રીકૃષ્ણ.

અભિમુન્યુ—(ગટોત્કચ પ્રત્યે) પ્રિયભાઈ ! જે દિવસમાં તમે શું શું કર્યું !

ગટોત્કચ—જે જે કામ કર્યું તેમાં સારી પેઠે ગમ્મત થઈ છે એક વખત હાથી ઘોડા વેચીને વીસ કરોડની ચેલીયો લાવ્યો છું એ કંઈ તાહાફ અજાણ્યું નથી પણ ફરીથી આ

કપડાના ગાંસડા, અને સરાસરી કરોડ રૂપીયાના સો-
નાના દાગીના સો દોઢસો ડોરવની સ્ત્રીઓને હુટીને
લાવ્યો છું તે તું જાણે.

એટલુંજ નહીં પણ રાત્રી વખતે જનમાં તેમના ઉતારામાં
તે તમામ સ્ત્રીઓ નગ્ન થઈ ગઈ હતી, એક વાલની વીટી પણ તે-
મની પાસે રહી નથી તેગના હાથ મારા જેવા ઘોષકણાની માફક
થઈ રહ્યા હતા, આ વખતે જનમાં શ્રીકૃષ્ણ માહારાજને તમાસો
જેવાનો લાગ ઠીક આવ્યો હતો,—એ કામ કરી રહ્યાબાદ મેં કા-
છીયાનો વેશ ધારણ કર્યો હતો. જાદુઈ સાક મારા તરફથી તે
જનીવાસાને માટે ખરીદાયું હતું. તે સાક અનેક પ્રકારના લોજન
સાથે તેમના ખાવામાં આવ્યું હતું,—આ કામમાં શ્રીકૃષ્ણ માહા-
રાજે એવી ગોઠવણ કરી હતી કે જનીવાશા શીવાય એ સાક
ખીજા કોઈના ઉપયોગમાં આવવા દીધું નથી,—જ્યારે રાત્ર પડી
ત્યારે મેં માયાવી રચના કરી હતી. તેઓને ઉપરા ઉપરી ઉલટી,
અને ઝાડો થયો હતો, ઉલટીમાં મોટા સર્પ, અને કાનખજુરા ની-
કળ્યા હતા, કેટલાકના મુખમાંથી ચામચીડીયા નીકળીને ઉડી જવા
લાગ્યાં. આ વખતે ત્યાં યુમરાણુ થઈ હતી તેમની યુમ સાંભળીને
બળદેવજી અને શ્રીકૃષ્ણ તે જગોએ જઈ પોહોચ્યા પછી તેઓએ
હકીકત વિદિત કરી કે અમને ઉલટીમાં સાપ વીગેરે મોઢામાંથી
બાહર નીકળ્યા—તે સાંભળીને બળદેવજીએ કહ્યું કે તમને ઉલટી
થઈ હોય તે બતાવો અને સાપ વીગેરે ક્યાં છે તે સઘળું બતાવો,
જ્યારે તે બતાવવા ગયા ત્યારે તે જગો સાથે કંચન જેવી જેવામાં
આવી, તેઓ ઉલટા જુઠા પડી ગયા, આ તમાસો જોઈને બળદેવ-
જીને ખોદું લાગ્યું; પછી તેઓ ત્યાંથી પોતાના મકાન તરફ ચાલ્યા
ગયા, ખીજા વાતની ખબર નથી.

અભિમુન્ય—ધન્ય છે, ધન્ય છે, ત્હોં પણ તેઓને ઠીક કહ્યાં કર્યા.
(એટલામાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન આવે છે તેમને જોઈને
બન્યો નમન કરે છે.)

શ્રીકૃષ્ણ—(ગટારગચ્છ પ્રત્યે)

ગરબી

ચાલો ડોકોરમાં જઈ વસિયે

એ રાગ

હવે થાઓ તૈયાર તક જાણી,

કહેવા અબ્યોધું ઉલટ આણીરે —હવે,

જે કામે તમે આવ્યા છો અહિયાં;

તે કામ કરો સુખ માણીરે —હવે,,

લાગ આવ્યો છે તેવો ફરી નહિ આવે

નહિતો યશે ધુલુ ધાણીરે,, —હવે,,

ગટોત્કચ (મસ્તક નમાવીને શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે) હે મહારાજા શું કા-
મ કરવાને ફરમાવો છો (તે કહ્યો)

શ્રીકૃષ્ણ—આવતી કાલે બપોર પછી કૌરવ તરફથી તેમની સ્ત્રીયો
છાબ લઇને શ્રીબળદેવજીને ત્યાં રોહણી પાસે આવવાનાં
છે, માટે તેમના જતા પહેલાં તું દુર્યોધનની સ્ત્રી બાનુમ-
તીનું રૂપ ધારણ કરીને કેટલીક સ્ત્રીયો સાથે ગાયન કરતી
કરતી છાબ લઇને બળદેવજીને ત્યાં બપોર પહેલાં જઈ
પોહોએ; તે છાબ સુરેખાના હાથમાં આપજો. પછી સુરે-
ખા તેની માતૃશ્રીના હાથમાં આપશે, પછી આપણી રીત
પ્રમાણે સુરેખાને સાસુના ખોળામાં બેસાડવાનું કહેશે, તેથી
તે રીતને અનુસરીને તે સુરેખા તારા ખોળામાં બેસશે,
ત્યાર પછી તું યુક્તીથી જે કંઈ તેનું હરણ કરવાનું છે
તે કરી લેજો, હવે એ બાબતમાં બીજી યુક્તીયો તને સ-
મજાવવી પડે તેમ નથી;

ધટોત્કચ—બહુ સાર મહારાજ, આ બધું આપની સાહચર્યથી કામ
ચાલ્યું છે, આપની કૃપા ન હોય તો, મારું કંઈ એટલું બધું
ગળું નથી, આપ ત્રિલોક નાથ છે, આપનું કંઈજ અ-
ભણ્યું નથી,

શ્રીકૃષ્ણ—તથાસ્તુ હું એટલુંજ કહેવા આવ્યોહું હવે હું જાઉં.

અભિમુન્ય—(શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે) મામા! હું આપના પવિત્ર ચરણમાં
અભિવંદન કરું.

શ્રીકૃષ્ણ—એટા! તારી મનકામના પૂર્ણ થાઓ.

(એમ કહીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જાય છે.)

ગટોત્કચ (અભિમુન્ય પ્રત્યે)

ભેરવી.

ગોરે હસ્તપેં મેદી લગાદે પરી

—એ રાગ—

કાલે નક્કી સુરેખાનું હરણ કર,

ભાનુમતીનું સ્વરૂપ ધર.

કાલે.

છટ્ટ કૃપા થકી જીવુ નહીં જરી,

પવન વેગે કરી ત્યાં વિચર.

ભાનુમતિ.

કાલે નકી. ૨

પરિશ્રમનું ફળ આપે દયાનિધિ,

મુછ ઉપર પછી હાથ ધર.

ભાનુમતિ.

કાલે નકી. ૩

અભિમુન્ય—(ગટોતકચ પ્રત્યે) હે ભાઈ! હવેજ ખરેખર કામ છે હોંકા!

ગટોતકચ—હવે શા ભાર છે, તમે જીવોતો ખરા, રાત્ર ગઈ છે આપણે નિદ્રા લઈ લઈએ, પછી કાલે પ્રાતઃકાળમાં હું નીકળી પડીશ.

(એમ કહીને બન્યો ભાઈ નિદ્રાવશ થાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ દ્વારિકા બળદેવજીનો અવાસ.

પાત્ર, રાહીણી, સુરેખા, તેની સખી માલતી, પછીથી હાજી આપવા આપનાર, ભાનુમતિ અને સ્ત્રીયો વિગેરે.

માલતી—(સુરેખા પ્રત્યે) કેમ બેઠેન! આજ તારો ચેહેરો ઉદાસ લાગે છે!

સુરેખા—તું બાણેજ છે તો, વારે વારે શું પુછે છે!

માલતી—નાના, મારા સમ, સાચું કહે.

સુરેખા—આજ કૌરવ તરફથી ભાનુમતી હાજી લેને આવનાર છે, અરેરો જેની સાથે મારો વિવાહ કર્યો છે, તે વર હું ન પામી શકી;

માલતી—હા બેઠેન, સાંભળવામાં એવું આવ્યું છે કે દુર્યોધનનો પુત્ર લક્ષ્મણો કાળો મેશ જેવો કદરૂપો છે.

સુરેખા—અરે હાથ! મારા પીતાને આ વિચાર ક્યાંથી સુઝ્યો; મારા કાકાએ ઘણુંએ કહ્યું હતું તોપણ પીતાજીના ધ્યાનમાં આવ્યું નહીં,—મારા નિર્ભળ અંતઃકરણમાં અભિમુન્યની છબિ ચીતરાઈ રહી છે, તે કામદેવના સ્વરૂપને પણ માત્ર પમાડે તેવો મહાશ્વર અને રણજીત છે, છતાં તેનાથી વીવાહ ફાક કરીને કૌરવ કુળ જોયું તેથી તે દીવસથી માર

હૃદય બબ્બાં કરે છે,—અરેરે તે અભિમુન્ય અહિંયાં
આવ્યો હોત તો હું તેને એક વખત મળીને પણ કંઈક
દિલાસો આપત, પણ શું કરું !

માલતી—નશીબમાં જે કંઈ થવાનું હોય છે તે મિથ્યા થતું નથી,
ખેહેન ! વલોપાત શા માટે કરે છે ! આજે છાંય લેને
આવનાર છે, પછી તારા મનના વિચાર કેવળ ધુંવાણના
બાચકા જેવા સમજી લે.

સુરેખા—ખેહેન—જે તો ખરી ! કોઈ સ્ત્રીયો ગાતી ગાતી આવતી
હોય તેવો સોર માનુષ પડે છે.

માલતી—હા વાત તો ખરી છે, છાંય આપવા સાર આવે છે.

સુરેખા—શિવ શિવ શિવ, ચાલો હેઠળ જઈએ, હવે વલોપાત શા
કામનો ! તે કૌરવ સાસુના ખોળામાં ખેસવું પડશે.

(એમ કહીને છેક હેઠળ પોતાની માતૃ શ્રી પાસે સુરેખા તથા
તેની ખેનપણી એમ બન્ને આવી પોહોચે છે.)

ઘોળ.

સરસ્વતિ દેવીને વીનવુંરે, ગણપત લાગુ પાય,
છાંય આવી કૌરવ જનનીરે, હૈયે હરખ ન માય,
અમે કુળવંતા રાજવીરે, ભરતખંડના ભૂપ,
જદવની કન્યા લઈ જઈશુંરે, કરશું કામ અનુપ,
મંડપ સરસ શોભાવશુંરે, પુરશું મનના કોડ,
બળભદ્ર તો વેવાઈ થયારે, વળી શ્રી રણછોડ,
તે સરવે શીશન માવશેરે, કૌરવને નિરધાર,
તે જોઈ મનહુ ભાવશેરે, અંતરમાં અતિ પ્યાર,

(સઘળી સ્ત્રીયો પાંચરેલી જગોએ ખેશી જાય છે, પછી બળ-
ભદ્રની સ્ત્રી રોહીણીજી સુરેખાને લઈને આવે છે. તેના હાથમાં ભા-
નુમતિ છાંય આપે છે, તે સુરેખા લે છે, પછી ઘરમાં મુકે છે ત્યા-
રખાદ સુરેખાને ભાનુમતિના ખોળામાં ખેસવાનું કહે છે તે પ્રમાણે
સુરેખા ખોળામાં ખેસે છે, પછી ઘોડીકવાર ખેસે છે ત્યાર પછી)

ભાનુમતિ—(સુરેખા પ્રત્યે) વહુજી ! તમે તો બહુ ડાઘા દેખાઓ
છો, અમે તમારે ત્યાં આવ્યા છીએ માટે મારા મનનો
એવોજ ઉમળકો થયો છે કે તમે જાતે તમારો અવાસ
મને બતાવો, હું અને તમે બન્નેજ તમારા અવાસમાં
ફરીયે, ખીન્ન કોઈનું કામ નથી.

રોહીણી—(સુરેખા સામે દૃષ્ટી કરીને) બેટા સુરેખા ! તારી સાસુ-
એ તને કહ્યું તે તું સમજી કે નહીં ! જા બેટા. તું અને
તારી સાસુ બન્ને આપણા અવાસમાં ફરો અને તેમને
તમામ બતાવો અને હું આ સધળા આવ્યાં છે તેમની
પાસે બેઠી છું. તું બતાવીને તારી સાસુ જોડે અહિયાં
આવતી રહેજે.

સુરેખા—સાર માજી (એમ કહીને ભાનુમતીના તરફ દૃષ્ટી કરીને)
ચાલો સાસુજી મારી સાથે હું આપને તમામ બતાવું.

(એમ કહીને સુરેખા અને ભાનુમતિ બન્ને બળદેવજીના મ-
હેલ ઉપર ચડે છે.)

ભાનુમતિ—વહુજી તમારો મકાન તો ઘણોજ સારો છે વાહ, વાહ,

સુરેખા—સાસુજી ! હજી ત્રીસરો મજલો અને અગાશી જોવાની
રહી છે માટે ત્યાં ચાલો.

ભાનુમતિ—હા ચાલો—(ત્રીસરે મજલે જાય છે એટલે) અહાહાહા,
અહિયાં તો ઇંદ્ર ભુવન જેવું છે.

સુરેખા અગાશી જોઈ કે !

ભાનુમતિ—(અગાશીમાં ઉભી રહીને) અહિયાં રહે રહે મોટા જ-
ગલો ઘણે છેટે છે તે પણ દેખાય છે અહાહા ચારેબાજુ
સમુદ્રની ખુબી ઘણી સરસ જણાય છે; વહુજી ! આ અ-
ગાશી બહુ એકાન્તની છે, હવે હું તને તેડુ તો કેવું સાંઝું
સુરેખા—હવે તો હું ઉમ્મરે મોટી થઈ માટે મને તેડો તો સાર
ન દેખાય.

ભાનુમતિ—નાના મને તારી ઉપર ઉમળકો આવે છે, એમ કહીને
ભાનુમતીને પોતાની કમરપર બેસાડે છે પછી) વહુજી !
હવે અહીંથી આકાશમાં ઉડુ છું હોંકે ! તું ડરીશ નહીં.

(એમ કહીને આકાશનો માર્ગ પકડયો પછી સુરેખા કહે છે.)

સુરેખા—અરે તમે કોણ છો, હાય હાય, મારાથી આ કપટ કરનાર
તમે કોણ છો ! તમે સાચે સાચું કહો.

ભાનુમતિ—હે ભાભી ! હવે તો તમે મારા ભાભી થયાં, તમને અભિ-
મુન્ય પાસે લઈ જઈ છું—તમારો પ્રથમનો વર, એજ
છે, અને હું ભીમસેનનો દીકરો ગટોતકચ્છ છું તમે કોઈ
વાતે ચિંતા કરશો નહીં,—તમને દારકાની ભાગોળમાંજ
એક રમણીક બાગ છે તે બાગના ભોંયરામાં મુકીશ,
ત્યાં અભિમુન્ય આવેલા છે.

સુરેખા—તમે તો મારા દીયર થાઓ, વાર એતો ઠીક થયું મારા નશીબમાં સુખ હતું તો દુખ થાયજ નહી, મને મારા મનને ગમતુજ મળ્યું છે હે દીયરજી ! હું એ તરફ નારાજ નથી પણ મારા પીતાજી બહુ ક્રોધી છે માટે એ બાબત ધણેજ ભય રહે છે.

ભાતુ—તેની તમારે કંઈજ કાળજી કરવી નહી.

(એમ કહીને બાગના બોંયરામાં અભિમુન્ય પાસે સુરેખાને મુકીને આવે છે, સુરેખાનું મુખ પ્રસન્ન થાય છે, તે બાગના બોંયરા આગળ મન્યુત ચોટી મુકીને ગટાત્કચ્છ પાછો દારીકામાં બળભદ્રના ઘરની અગાશીમાં જઈ પહોંચે છે, અને ત્યાં સુરેખાનું રૂપ ધારણ કરીને ઉભી રહે છે, છાબ સાથે પેલી બનાંવટી સ્ત્રીઓ આવી હતી તે ત્યાંથી એકદમ ગેબ થઈ ગઈ. આ બનાય જોઈને રોહિણીને આશ્ચર્ય લાગ્યું એટલે હેઠળથી ખુમ પાડીને સુરેખાને બોલાવવા લાગી એટલે સુરેખા હેઠળ પોતાની માતૃશ્રી પાસે આવી પોહોચી, પછી)

રોહિણી—(પોતાના બોળામાં લઈને) બેટા સુરેખા ! તું આમ છેક બેઠ બાકળી કેમ થઈ ગઈ.

સુરેખા—માજી ! મને ભય લાગ્યો તેથી હું હેઠળ આવતી રહી અને મારી જોડે મારી સાસુ જે આવી હતી તે તો ગેબ થઈ ગઈ.

રોહિણી—બેટા ! તને પરમેશ્વર સાર કરશે,—એતો કાંઈક ચેટક થઈ ગયું હશે ખરેખરી કૌરવની સ્ત્રીઓ તે નહોતી પણ તને હરણ કરવા સાર કોઈ આવેલું હશે. તથાપી તેનાથી કંઈ બની શક્યું નહી તેથી તેઓ જતાં રહ્યાં છે.

(એટલામાં કૌરવથી જનમાંથી એક દાશી આવે છે.)

દાશી—(રોહિણી પ્રત્યે) બાઈ સાહેબજી ! અમારાં રાણી બાનુમતિ જીએ કહાવ્યું છે કે અમે છાબ લઈને આવીએ છીએ.

રોહિણી—(મનમાં ખાત્રી થવાથી) બહે પધારો અમે અહિયાં તયાર છીએ.

(દાશી પાછી જાય છે)

રોહિણી—(સુરેખા પ્રત્યે) બેટા ! ખરેખરી જનવાણી તો હજી હવે આવનારીયો છે, આ દાશીના કહેવાથી ખાત્રી થાય છે અરેરે હું મોટા વિચારમાં પડી હતી કે નિયમ પ્રમાણે અહિયાં કાઢાવ્યું નથી. તેમજ બપોર પછીનો ઠરાવ થયો

છતાં આટલી બધી જલદીથી કેમ આવ્યાં હશે । આ પ્ર-
માણે હું વિચારમાં ભરાઈ ગઈ હતી, પણ છેવટે, કપટ
માણસ પડ્યું છે ખેર હરીની કૃપાથી કંઈ વિદ્ય થયું નથી,

સુરેખા કર્તીમ
ગટોત્કચ { માણ । મને તો ભુખ લાગી છે.

રોહિણી—(ખેટા । આપણા જનૈઆઓને માટે હજારો મણ પકવા-
નના ઓરડા ભર્યા છે તેમાં જઈને તું ખા, લે આ કું-
ચીયો, (કુંચીયો આપે છે અને સુરેખાએ પધારણ કરનાર
ગટોત્કચ કુંચીયો લેછે પછી તે ઓરડામાં પ્રવેશ કરે છે.

(બનાવ-ગટોત્કચ જે કે સુરેખાનું રૂપ ધારણ કરીને રહ્યો
છે તે પકવાનના ઓરડામાં પેડો, તેણે માયાવી પચાસ રાક્ષસો પ્ર-
ગટ કર્યા. અને તેમને માથે પકવાનના ટોપલા ભરીને હેડબાવન
તરફ પોતાની માતૃશ્રી હેડબાવને માટે અને સુભદ્રાને માટે પકવાન
મોકલી દીધાં, કેટલાક ટોપલા ભોયરામાં મોકલી દીધા. તમામ ઓ-
રડા ખાલી કરીને તથા વાસીદુ વાળવા જેવું સાફ કરીને તે સુરે-
ખાનું રૂપ ધારણ કરનાર ગટોત્કચ બાહર નીકળ્યો.)

ઐટલામાં કૌરવ તરફની સ્ત્રીયો ભાનુમતિ સહવર્તમાન છાવ
લઈને ગાતી ગાતી આવે છે.

ગાણું.

લાખેણી લાડી લેઈ ગયોરે.

એ રાગ.

આવી આવી કૌરવ કુળની જન, લાખેણી લાડી લેવા માટેરે;
દીધાં દીધાં બળદેવજીએ સન્માન,

કીધો કીધો અમથી રાજ સબંધ, લાખેણી લાડી દેવા માટેરે.

આજે અમને હર્ષ થણેરો થાય, લાખેણી લાડી લેવા માટેરે;

વેવૈયોને પ્રેમ દંધી ઉભરાય, લાખેણી લાડી દેવા માટેરે.

ગાતી ગાતી સઘળી સ્ત્રીયો પાથરેલા જનજમ ઉપર મંડપમાં
બેસી જાય છે.

રોહિણી—(સુરેખા પ્રત્યે) દીકરી! જ તારી સાસુ આવી છે માટે
છાવ લે આવ્ય.

સુરેખા-કુર્તીમ—માણ મેલાં જેવું થાયતો !

રોહિણી—ખેટા ! આતો તારી સાસુ સાચી છે, શીકર રાખીશ નહી.

રોહિણીના હેઠવાથી છાવ લે છે અને પાછી ઘરમાં મુકી દેછે
પછી સાસુના ખોળામાં કુર્તીમ સુરેખા બેસે છે પછી.)

ભાનુમતિ—(સુરેખાના તરફ નજર કરીને): અહાહા! વહુણ તમારું સ્વરૂપ તો ઘણું જ મોહક છે, તમને જોઈને જ મને તમારા ઉપર વહાલ થાય છે. (એમ કહીને ભાનુમતિ સુરેખાને પોતાની છાતી સાથે ચાંપે છે (દબાવે છે.)

સુરેખા કૃતિમ—(મનમાં, હવે ઠીક લાગ આવ્યો છે એમ ધારીને) સાસુણા મને પણ તમારા ઉપર વહાલ આવે છે (એમ કહીને બેઠાથે ભાનુમતિને એવી દાબી કે તેની આંખો તરી ગઈ અને એ મારા બાપરે એમ કહીને ખુમ પાડી તે સાંભળીને)

સુલોચના—(મામા શુક્રનીની વહુ, ભાનુમતિ પ્રત્યે કહે છે કે) આ કન્યાએ તારા ઉપર વહાલ આણીને લાડ કર્યો એમાં તને શું થયું કે ખુમ પાડી ઉઠી, આ વહુતો છેક હસ્યડ છે, જીવાન છે છતાં નાહક તેની ફજેતી કરવી એ ઠીક નહીં; લાવ્ય લાવ્ય હું મારા ખોળામાં બેસાડ. (એમ કહીને સુરેખાને તે સુલોચના પોતાના ખોળામાં બેસાડે છે; વહુનું અપૂર્વ અને મનમોહન સ્વરૂપ જોઈને સુલોચનાને પણ વહાલ ઉત્પન્ન થયો, પછી સુરેખા પ્રત્યે બોલીકે વહુણ! તારી સાસુ તો કોમળ છે. માટે તેના બોલવા ઉપર રીસ ચઢાવશો નહીં, હાંકે! કેમ પ્યારી. નવલ રસીકડી છખીલી વહુ! તને જોઈને મને પણ પ્યાર આવે છે હાંકે! માટે હું તને પ્રેમથી જરાક દાખુણું (એમ કહીને સુલોચનાએ પોતાની છાતી સરસી તેને ચાંપી એટલે

સુરેખાકૃતિમ—તમે તો અમારા માંગીજી થાઓ. માટે મારા ઉપર વહાલ આવે એમાં નવાઈ શી! ત્યારે કહો જોઈએ મને પણ કેમ ન આવે! (એમ કહીને તેને પણ દબાવી એટલે તેની પણ આંખો તરી ગઈ, તે સાથે એ મારા બાપરે, એમ બોલાઈ જવાયું.

ભાનુમતિ—માંગીજી! તમે કહેતાં હતાં ને, કે શા માટે વહુની ફજેતી કરોછો! હવે તમને અનુભવ થયો કે!

સુલોચના—ઓય મારા બાપ, આતો મહા જખરી છે, અત્યારથી જ્યારે આટલું બધું જોર છે ત્યારે ખરેખરી યુવાવસ્થામાં હશે ત્યારે બાકી શી રહેશે આપણો લક્ષમણુતો કેવળ રાંકડો છે, તેને તો આ ફેદી નાંખે એવી છે.

ભાનુમતિ—મામીજી ! મને હવે આ કન્યા માટે મોટો બય રહે છે; જો કદી આ કન્યા ન લેયે તો બળદેવજીને ખોટું લાગે માટે મારા લક્ષ્મણને તો સકુમાર, અને સુકોમળ કન્યા જોઈએ, આતો કેવળ ભદ્રકાળી જીવી, બળવાન છે; વખતે એક ખીજીને બેલવું થાય અને કદી આ કન્યાને રીસ ચડે તો મારા છોકરાને એકજ થપડમાં પુરો કરી નાંખે;

બ્રાહ્મણ—(ભાનુમતિ પ્રત્યે) રાંછીજી સાહેબ ! હવે કન્યાને ક્યાં સુધી તમારા બોળામાં રાખશો, અહિયાં વરરાજાને પીઠી ચોળાને તયાર કરીને મંડપમાં બેસાર્થો છે માટે કન્યાને પણ વરરાજા જોડે બેસારવાનો વખત થયો છે;

ભાનુમતિ—આ એમના મામા રજા તે ઉપાડીને ચુકશે.

સુરેખાને ઉપાડીને માંજરામાં પધરાવે છે. મંડપમાં વરરાજા લક્ષ્મણની જોડે બેસારે છે, મંડપની એક બાજુએ કૌરવની સ્ત્રીયો ગાણું ગાય છે. બીજી બાજુએ યાદવ કુળની સ્ત્રીયો બેઠી છે, વરરાજા લક્ષ્મણની જોડે મામો સકુની બેઠો છે. અને કન્યાની જોડે જાદવમાંની એક સ્ત્રી બેઠી છે; આ પ્રમાણે ગોઠવણી થયા પછી, લગ્ન વિધાન કરનાર બ્રાહ્મણોએ વરની સાથે કન્યાનો હસ્ત મેળાપ કરાવે છે. લક્ષ્મણોએ કન્યાનો હાથ પકડ્યો છે; અને લગ્ન વિધાનનું કર્મ ચાલે છે, બ્રાહ્મણો વર કન્યા વચ્ચે અંતરપર ધારણ કર્યો.)

લક્ષ્મણો { મામા ! મામા ! આ કન્યાનો કોમળ કર કેવો છે ! અહા-
વરરાજા. { હા ! આવી સ્ત્રી આપણા કૌરવમાં કોઈને ત્યાં નથી.

સકુની—શાબાશ જરાક પ્રેમ લાવીને તેના પોહોચ્યા ઉપર ચુકતીથી નખ લગાવી દે.

વરરાજા { મામા ! એ કંઈ મને કહેવું પડે તેમ નથી (એમ કહીને
લક્ષ્મણો { કન્યાના પોહોચ્યા ઉપર ચુકતીથી કોઈને ખબર પડે નહીં એમ કિંચિત નખ લગાવી દે છે, એટલે કન્યાએ વિચાર કર્યો કે જ્યારે મારા ઉપર પ્રેમ કરીને આટલો નખ લગાવ્યો ત્યારે હું પણ કાંઈક પ્રેમ બતાવું. એવું મનમાં લાવીને કન્યાએ વરરાજાના હાથને એવો લાખો કે હાથની હથેળીના કણા હાડકાં બાગી ગયાં અને હાથ લોચા જેવો કરી નાંખ્યો આમ થવાથી અત્યંત વેદના થઈ તેથી વરરાજાએ

કારથી ચીસ પાડી; પછી મામા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે
ઓ મામા ! મારો પ્રાણ જાય છે. આ મારો હાથ કન્યા-
એ કચરી નાંખ્યો છે માટે મુકાવો; મારે તો પરણવું જ નથી.

શકુની—(વરરાજા પ્રત્યે) બેશ બેશ છેક એવાં ગાંડાં વચન બોલતો નહી
મરદ થઇને કન્યાથી શું ડરી જતા હઇશું કે.

(ગટાત્ક છે વિચાર કર્યો કે. આ વરરાજાના હાથના ચુરા થયા
માટે એને કાંઈક ખુશી કરવો. એવું ધારીને પોતાના મસ્તક ઉપરનો
ધુધટ ખુલ્લો કરીને પુણ્ય ચંદ્રમાના જેવું મુખ બતાવ્યું તે જોઇને લ-
ક્ષ્મણા ઘણા ખુશ થયો. જો કે હાથનું દરદ ધણું હતું પણ મુખ
જોઇને વધારે સંતોષ થયો. પછી)

વરરાજા—(મામા પ્રત્યે) ઓ મામા, આ કન્યાનું મુખ કેવળ પુણ્ય
ચંદ્રમા જેવું મારા જોવામાં હમણાંજ આવ્યું. માટે હવે તો
હું પરણીશ હોંકે.

શકુની—ધેલો ન થા ધેહેલો;

(ગટાત્ક છે જાણ્યું કે હવે આ વરને ચમકાવું તો હીક મજા
પડશે, એમ ધારીને તેણે ધુધટ ઉંચો કરીને બીલાડાનું મુખ બતા-
વ્યું, તે જોઇને)

વરરાજા—(ઉભો થવા જાય છે, હાથ હાથ કેહેતો કેહેતો થર થર
ધ્રુજે છે તે જોઇને. બ્રાહ્મણો તેને વારે છે અને કહે છે કે
વાહ વાહ પરણતી વખતે આમ થાય કે. તેનો જવાબ
આપે છે કે) અરે તમે શું કહો છો. આ કન્યાના લાંબા
લાંબા દાંત અને મોઢું કાળું મેશ એવું છે; છેક બિલાડી
જેવી દેખાય છે.

શકુની—(કન્યાનું ચંદ્રવદન જેવું મુખ જીણા કપડાના ભાગથી જ-
ણાયાથી) જા જા મુખ તારી મા બીલાડી હશે. આતો
કેવળ અપ્સરા જેવી છે; બેશ છાંનોમાનો. આમ છેકછોક-
રમત શાંતી કરે છે.

થોડીકવાર થઇ એટલે ગટાત્ક જો કે કન્યા થઇને બેઠી છે
તેણે મોઢું લાંબુ કુતરીનું બતાવ્યું તે જોઇને.)

વરરાજા—ઓ મામા! ઓ મામા! મારાતો ભોગ મળ્યા છે, હું સો-
ગન ખાઇને હહુધું કે આ કન્યાનું મોઢું કુતરી જેવું છે.

શકુની—અરે ગમારા! તારી બેવકુદાઈ જોઇને જાદુવ લોકો હસશે.
બોલીશજ નહી. કન્યા દેવાંગના જેવી છે. અને તું કુતરી

કહે છે, કદી તારી મા કુતરી હશે (યોડીકવાર થઇ એટલે ગટોત્કચે ગધેડીનું મુખ વરરાજાને લુપટ ખુલ્લો કરીને બતાવ્યું એટલે)

વરરાજા—ઓ મામા ! મારો પ્રાણ જાય તો એહેતર છે પણ મારે આ કન્યા સાથે વરવું નથી.

શકુની—(વરરાજાની ઝાંઘમાં ચુટી ખરણીને) બેસને બેલ્યાવના, કહું છું તોપણ માનતો નથી;

(છેલી વારે ગટોત્કચે ભયંકર રાક્ષસનું મોઢું વરરાજાને બતાવ્યું તે જોઇને અને ભય પામીને નીચુ બેવા લાગ્યો અને નેત્રમાંથી આંસુ કાઢવા લાગ્યો.)

વરરાજા—(પાટલા ઉપરથી ઉભો થવા જાય છે એટલે તેને તાંણીને શકુની પાછો બેસારેછે એટલે) ઓ મામા ! આ રાક્ષણી જરૂર મને ખાઇ જશે મારે તો પરણવું જ નથી.

(એટલામાં ભાનુમતિ પોતાના પુત્ર પાસે આવે છે.)

ભાનુમતિ—બેટા ! આગ શું કરે છે ! મને યોડી ઘણી ખબર પડી છે. મને અનુભવ થયો છે તારી વાત છોક ખોટી નહી હોય,

વરરાજા—ઓ મા ! હું ખરૂં કહું છું તોયે આ શકુની મામા, આ કન્યાનો પક્ષ ખેંચે છે; મારી વાતજ મારી જાય છે.

શકુની—(બ્રાહ્મણો પ્રત્યે) ઓ માહારાજ ! જેમ બને તેમ જલદીથી પાર લાવો આ છોકરો રાત્રીનો બીનેલો છે માટે વિલંબ ન કરો.

બ્રાહ્મણ—થયું હવે પારજા આવ્યો છે.

(શકુની મામાએ ઉતાવળ કરાવવાથી બ્રાહ્મણોએ ક્ષણ માત્રમાં સમેટી લીધુ પછી મંગળ ફેરા ફેરવવા લાગ્યા, મંગળ ફેરા ફેરવાતો સમય થયો એટલે વર કન્યાની જોડ કેવી છે એ જોવાને માટે ફેરવ પુરૂષોની—દ્રષ્ટી તે તરફ ગઇ.

મંગળ ફેરા ફેરવવાને વર કન્યાને ઉભાં કર્યાં તે વખતે વર કરતાં કન્યા એક વહેત નીચી બધાયના જોવામાં આવી પછી ન્યારે પેહેલા મંગળનો ફેરો ફરીને ઉભા થયાં તે વખતે વરની બરાબર ઉંચાઈ વાળી કન્યા થઈ, આ દીખળ જોઇને સઘળી સભા વિસ્મય પામી. કે એકદમ આટલો બધો ફેર શી રીતે પડી ગયો ! પ્રથમ ઉચા નીચી હતું તે હવે બરાબર થઇ ગયું એ શું હશે !—ન્યારે બીજું મંગળ વર્તાયું અને ફેરા ફરીને બાજઠ ઉપર બન્યો ઉભાં તે

વખતે વર કરતાં કન્યા એક હાથ ઉંચી થઇ ગઇ, ત્રીજું મંગળ કરવામાં આવ્યું તે વખતે કન્યા વર કરતાં એ હાથ ઉંચી થઇ ગઇ અને વર છેક નીચો પડી ગયો, આ સંવળી રચના જોતાંજ કૌરવ સભામાં અને યાદવ સભામાં સૌર બકોર થવા લાગ્યો, તે જોઇને)

બળદેવજી—(શ્રીકૃષ્ણ) હે ભાઈ! સુરેખાનું હરણ થયું એમાં કંઈજ શકનથી, આ કોઇ માયાવી, દગલખાજ રૂપ ધારણ કરનાર બેશી ગયો છે. માટે હું ધરમાંથી હજી મુક્ષણ લઇને તેનું છેદન કરું છું (એમ કહીને બળદેવજી પોતાના અવાસમાં સ્થૂં લેવા સાર ગયા, એટલે શ્રીકૃષ્ણે ગટોત્કચને સાંનકરી, એટલે ગટોત્કચે વરરાજાને બગલમાં મારીને આકાશમાં ચાલ્યો પછી

ગટોત્કચ—(દુર્યોધન પ્રત્યે) હે અધરાજના પુત્ર ! મહાપરાક્રમી અર્જુનનો પુત્ર અભિમન્યુ તે સુરેખાને પરણીને બેઠો છે તું તો હારીકામાં કુશકા ફાકવા આવ્યો છે. જેવો આવ્યો છું તેવો ચાલ્યો જ,

મામો શકુની—(ગટોત્કચ પ્રત્યે) હે ભાઈ! તું વર રાજાને જમીન ઉપર મુકીદે એટલે ગંગા નાશ,

ગટોત્કચ—લે તારા પુત્રને (એમ કહીને જમીન ઉપર નાંખે છે અને ખીજ બધા તેને ઝીલી લે છે,

ગટોત્કચ આકાશમાં ગમન કરતો ચાલ્યો જાય છે;

દુર્યોધન—ઓ શકુની મામા! તમારી અક્ષલ પણ છેક મારી, ગઇ. છોકરો બિચારો જુઓ પાડી પાડી કાયર થયો પણ તમારી ધ્યાનમાં કેમ ન આવ્યું?

શકુની—અરે ભાઈ! હુતો બરાબર જોતો હતો પણ આ માયાવી જળ પ્રપંચ છે એવું મારા જાણવામાં નહોતું;

દુર્યોધન—તમારા તમામ વરસ છુટી પડ્યા,

બળદેવજી—(એટલામાં સ્થૂં લઇને આવે છે) ક્યાં ગઇરે. પેલી કારમી કન્યા !

દુર્યોધન—હે બળદેવજી એ કારમી કન્યા નહોતી. એતો બીમનો પુત્ર ગટોત્કચ હતો. અને તમારી પુત્રી સુરેખા અભિમન્યુ સાથે પરણી ચુકી. એજ ગટોત્કચે હાથી ઘોડા. કપડાં. ધરેણાં આપીને છેક અમને છુટી લીધા,

બળદેવ—(કૃષ્ણ પ્રત્યે) હે કૃષ્ણ—હવે હું શું કરું. જેતે વખતે પાં-

ડોઁ બહુ નડે છે જીવો ત્હેં સુભદ્રાને અર્જુન સાથે દીધી ત્યાર પછી સુભદ્રાને તેડવા સાડ્ ભીમ અહિયાં આવ્યો હતો તેણે પકવાનના કોઠાર ખાલી કરી નાખ્યા હતા; આવખતે ભીમનો પુત્ર આવ્યો ત્યારે કન્યાનુંજ હરણ કરી ગયો.—હવે એવા પાંડવને શું કરીયો!

શ્રીકૃષ્ણ—જેમ તમારી મરજીમાં આવે તેમ કરીએ.

બળદેવ.—યુદ્ધ કરવું;

શ્રીકૃષ્ણ—બલે તેમ કરે! હીક છે એ બાબત તયારી કરવામાં કૌરવ અને ભદ્રવેને તયાર કરવા,

(એમ કહીને શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવ તથા કૌરવો પોતપોતાને ઉતારે જાય છે અને યુદ્ધ માટે તયારી કરે છે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—બાગમાં લોંચડ.

પાત્ર—અભિમુન્ય, સુરેખા, ગટોત્કચ, નારદજી.

(આકાશમાં લગ્નનો મંડપ ઉઠાવીને ગટોત્કચ બાગમાં પ્રવેશ કરે છે.—

(એટલામાં નારદજી આવે છે તેમને જોઈને)

ગટોત્કચ—હે માહારાજ ઉભા રહો ક્યાં જાઓ છો !

નારદજી—શ્રીકૃષ્ણ માહારાજની આગ્રાથીજ હું અહિયાં આવ્યો છું.

ગટોત્કચ—જીવો આ લગ્ન મંડપ ત્યાંથી જ ઉઠાવીને લાવ્યો છું

માટે આ સુરેખાને તેમાં બેસારીને અભિમુન્ય સાથે પાણી ગ્રહણ કરી દો.

નારદજી—તથાસ્તુ—આપણે એજ કામે આવ્યા છીએ.

ગટોત્કચ—લગ્નની તમામ સામગ્રી ઉઠાવી લાવ્યો છું,—માટે દ્યો અને સંભાળો.

(મંડપમાં અભિમુન્યને અને સુરેખાને બેસાડે છે અને નારદજી લગ્ન કાર્ય માટે પ્રવર્ત થાય છે, આ તરફ માયાવી સ્ત્રીયો ઉત્તમ પ્રકારના સંગાર પેહેરીને મનોહર સ્વરૂપવાળા ઉર્વશી તથા તિલોત્તમા જેવી બનીને ગીતગાવા બેસી ગએલી છે, નારદજીએ સુરેખા સાથે હસ્ત મેળાવો કરી દીધો.—

નારદજી—(ગટોત્કચ પ્રત્યે) હવે અમને કાંઈ દક્ષણ આપશો કે નહીં !

ગટોત્કચ—મારે માહારાજ ! જ્યાં ગટોત્કચ હોય ત્યાં દ્રવ્યનો શો ટોટો ! જુવો આ દસ કરોડ રૂપીયાની થેલીયો પડી છે. અને તમારી સ્ત્રીને માટે દાગીના જોયતા હોય તો એક કરોડ રૂપીયાના પડેલા છે વસ્ત્ર પણ અમુલ્ય છે. તે તમામ હું દક્ષણમાં આપવા તયાર થયો છું હવે કાંઈ છે !

નારદ—(હસીને) ભાઈ ! હું તો સદા બ્રહ્મચારી છું મારે દક્ષણની શી જરૂર છે, મારે સ્ત્રી પણ નથી, આપણે તો શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે કામ કર્યું એજ દક્ષણા, હવે અમે જઈએ છીએ.

ગટોત્કચ—સારૂ માહારાજ, રૂડા કામે પધારજો.

(નારદણ વેણા હાથમાં પકડીને ચાલ્યા જાય છે.)

ગટોત્કચ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) ભાઈ ! હવે બેશી રહેવાનું કામ નથી,—શસ્ત્ર અસ્ત્ર ધારણ કરીને હવે યુદ્ધ ચાલો કૌરવ અને યાદવો આપણી સામે યુદ્ધ કરવાને તયાર થયા છે, આ સુરેખાને ભોયરામાં રાખીશું તેના રક્ષણ સારૂ પાંચસે રાક્ષસો અહીયાં મુકુ છું તેમને અણગમો થાય નહીં એટલા માટે તેમની બરોબર ઉમરની સહીયરો માયાવી મુકી દઉં છું.

અભિમુન્ય—ઘણીજ સારી વાત છે.

(ગટોત્કચ ભોયરામાં સુરેખાની પાસે દાશી વીગેરે મુકીને તથા રક્ષકારો ગોઠવીને અભિમુન્ય પાસે શસ્ત્ર અસ્ત્ર ધારણ કરીને આવી પોહોયે છે; પછી)

ગટોત્કચ—ભાઈ ! ચાલો હવે રણજંગ મંચાવીયે આપણા હાથ કૌરવોને બતાવી દેયે; અને યાદવમાં બુમરાણ પડાવી દેયે.

અભિમુન્ય—પણ ભાઈ ! મારે માટે રથ નથી તેનું કેમ !

ગટોત્કચ—(માયાવી રથ બનાવીને) જુવો આ રથ તૈયાર છે શામ વર્ણના આઠ ઘોડાઓ જોડેલા છે. રથ પણ અણબંગ અને નવરંગ છે તેના ઉપર ધન્ય લાલ રંગની ફર ફરે છે તેમાં તમે બેશી જાઓ તમે કૌરવોના દળમાં સાંમેલ થજો અને હું યાદવોની બબર લઈશ હે ભાઈ ! હું તમામ જગોએ યુદ્ધ કરીશ પણ તને લેશ સુનો નહિ મુકુ.

અભિમુન્ય—હે ભાઈ ! મને યુદ્ધનો ધણો ઉચ્છાહ છે; તેમાં તું પણ માહારી બાંધ છે, એ કંઈ થોડી વાત નથી, ચાલો સત્રના સમીપ જઈએ.

ગટોત્કચ—માભો.

(બન્યો રથ હંકારતા મેદાનમાં આવી પોહોએ છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—મેદાનમાં તુમુલ સંગ્રામ.

પાત્ર,—કૌરવ તરફના, દુર્યોધન કરણ. શલ્ય, જ્યેષ્ઠ ભિષ્મપિતા દ્રોણાચાર્ય. અશ્વસ્થામા, દુશાસન, શકુની કૃપાચાર્ય ઇત્યાદીક, યાદવ પક્ષના કૃષ્ણ, બળદેવ, પ્રદ્યુમ્ન, અનિરુદ્ધ ઇત્યાદીક યાદવ સેન્યા,—તેમના સામે અભિમુન્ય. અ-
ને ગટોત્કચ

દુર્યોધન—હે ભિષ્મપિતાજી હે દ્રોણગુરુ? હે કૃપાચાર્ય, આપણા હાથમાંથી ભીમનો પુત્ર કન્યા લઈ ગયો. અને અભિમુન્યને પરણાવી દીધી એ વાત કાંઈ આછી નથી; માટે તેઓને કતલ કરી નાખવા જોઈએ;

દ્રોણગુરુ—વાતતો ખરી છે, તે ગટોત્ક છે અપણને ઘણી પીડા કરી છે માટે યુદ્ધ તો કરવુંજ જોઈએ. તેણે આપણી કી-
ર્તને લાંછન લગાડ્યું છે;

કૃપાચાર્ય—(ભિષ્મપિતા પ્રત્યે) આપ જુદ્ધ છો, આમાં આપનો અ-
ભિપ્રાય કેવો છે

ભિષ્મપિતા—જો ન્યાય કરો તો તે છોકરાંનો વાંક નથી; કેમકે પ્રથમ અભિમુન્ય સાથે સુરેખાનો વિવાહ કર્યો હતો; છતાં બળદેવજીએ કદી ગાંડાઈ કરીને વિવાહ તોડ્યો પણ દુર્યોધને પોતાના કુટુંબની કન્યા શામાટે લેવાને તત્પર થયો? ગરજવાનને અકલ હોય નહી. જે ગરજવાન હોય છે તે આંધજો હોય છે: વીચાર કરો કે દુર્યોધન એ વાત કમુલ કરનાર કેવો! અભિમુન્ય અર્જુનનો પુત્ર મહારાણુ ધીર છે તે શું બિજને પોતાની કન્યા લેવા દેશે કે શું તે પોતાનો રાત્રવટ ખોઈ ખેશશે! માટે મારા વીચાર પ્રમાણેતો તે અભીમુન્ય અને ગટોત્કચ એ બે છોકરાંએ વ્યાજબી ક્યું છે.

કૃપાચાર્ય—હે ભિષ્મપિતા ! લોકમાં કૌરવની હાંશી થશે, વળિ પર-
ણાવ્યા વિના પાછા આવ્યા એમ કહેવાશે.

ભિષ્મપિતા—હે ગુરુ મહારાજ જરાક વિચાર કરો, અભિમુન્ય પણ આપણું જોડ છે, તેનું હિત થાય તો આપણે રાજ થવું

જોઈએ, તે પરણશે તેથી આપણે ઠાલા જતા નથી; એમ સમજવું જોઈએ અરિષ્ટા, અને મમતા એજ મહા દુષ્પત્ત મુજ છે; એ કન્યા આપણા ઘરમાંને ઘરમાંજ આવી છે એમ તમે શા માટે વિચાર કરતા નથી !

દ્રોણ—હા, ભીષ્મપીતા વ્યાજ્ઞપી કહે છે, તો હવે શી રીતે કરવું. આ સધળા મદથી મત્ત થએલા યુદ્ધ કરવાને તયાર થઈ ગયા છે, કૌરવ અને યાદવો બે ભેગા થયા છે, તે જ્યારે આપણને યુદ્ધે ચડવાને કહેશે ત્યારે જવું પડશે કે નહીં ! તે વિચાર કરો.

ભિષ્મપિતા—આપણે સરવેની સાથે યુદ્ધમાં તો જવુંજ જોઈએ, યુદ્ધના મોરચા બાંધ્યા પછી, જ્યારે તેઓ યુદ્ધની શરૂવાતી કરે તે વખતે આપણે અલગ રહેવું.—ઉભા ઉભા તમાસો જોવો વળિ બળદેવ અને કૃષ્ણને પણ આપણી પાસે જ બોલાવી લેવા; તેમને એમજ કહેવું કે જ્યાં નાંહાનાં છોકરાં લહે તેમાં આપણું કામ જ નથી; જાદવ અને કૌરવ કાંઈ ઓછા નથી, માટે ભલે તેઓ સંગ્રામ કરે તો કરવા દો; અભિમુન્ય અને ગટોત્કચ્છ હારે તેવા નથી, ભલે યુદ્ધ થવા દો, તેમ છતાં જ્યારે બળદેવ અને કૃષ્ણ પક્ષ લઈને ઉપડશે તે વખતે આપણે પણ યુદ્ધમાં ઉતરવું; જીવો આ બળદેવજી અને શ્રી કૃષ્ણ યાદવની સેન્યા લઈને આવ્યા છે, તેમાંથી કૃષ્ણ અને બળદેવને બોલાવી લેવા જોઈએ. (એમ કહીને કૃષ્ણ બળદેવને ભિષ્મપિતાએ સાત કરી એટલે બન્યો તેમની પાસે આવ્યા એટલે ભિષ્મપિતાએ કહ્યું કે) બાળકોના યુદ્ધમાં ઉતરવું આપણને ઘટવું નથી, જાદવ અને કૌરવની અસંખ્ય સેના છે અને પેલા માત્ર બેજ જણ છે છતાં આપણે શામાટે યુદ્ધમાં ઉતરવું જોઈએ—શું યાદવ અને કૌરવ સેન્યા તે બન્યોને છતી નહીં શકે ! માટે તમે અમારી પાસે જ ઉભા રહો, સંગ્રામ થાય તે જીવો જ્યારે તે બે છોકરાં જીતશે ત્યારે યુદ્ધમાં ઉતરવાનો વિચાર કરવો મથાર્થ છે,

કૃષ્ણ—(બળદેવ પ્રત્યે) હે ભાઈ—આ વાત વ્યાજ્ઞપી છે. આપણે અહીંયાંજ ઉભા રહેવું જોઈએ.

(એ પ્રકારે ભીષ્મપિતા, કૃપાચાર્ય દ્રોણગુર, અશ્વત્થામા, અને

કૃષ્ણ બળદેવ ઇત્યાદી સત્ય પુરૂષો બાબુએ તટસ્થ ઉભા રહ્યા; કૌરવ સેન્યા આગળ કરણ સત્ય, દુશાસન, જયદ્રથ, વૃષકેતુ અને ચંદ્રકેતુ તથા દુર્યોધનના સો પુત્ર આદિક અસંખ્ય સેના યુદ્ધ કરવાને માટે શંખ ભેરી ઇત્યાદીકનો અવાજ કરતા ઉભા રહ્યા છે—તેમની બાબુએ, યાદવની સેનાની આગળ શ્રી કૃષ્ણનો પુત્ર પ્રદુમન તથા તેનો પુત્ર અનિરુદ્ધ આદિક ઉભા—અને તેમના સામે યુદ્ધ કરવાને માત્ર ગટોત્કચ અને અભિમુન્ય ઉભા છે, અભિમુન્ય ગટોત્કચના સામે રહીને કહે છે—

અભિમુન્ય—હે ભાઈ ! આપણે તો ધક્કા જે જણુ છીએ. કહો હવે કેવી ગોઠવણ કરવા ધારી છે !

ગટોત્કચ—હે ભાતા ! તું રણજીત અને બાણાવળી છે. માટે ગભરાય તેવો નથી, તેમ છતાં તું યુદ્ધ કર્યા વિના ઉભો રહે, અને માફ પરાક્રમ જે હું તેઓને કેવો નસાડુ છું !

અભિમુન્ય—સાબાસ ભાઈ ! મને તારા તરફની મોટી હામ છે. પણ આ માયાવી રથને શિવ બાણવડે કરીને કોઈ અલોપ કરશે તે વખતે મારી ધુરી દશા થશે, ખરેખરો અણુભંગ રથ શિવાય યુદ્ધ કરવું કેમ શકશે !

ગટોત્કચ—હું સર્વ બાબતની સરત રાખીશ,—હમણાં આ માયાવી રથથી ચલાવ્ય, અને તું કૌરવની સેન્યા સાંમે થઈ જા અને હું યાદવની સેન્યા સામે યુદ્ધ કરીશ,—(આ પ્રમાણે ગટોત્કચનું વચન સાંભળી અભિમુન્ય કૌરવની સેન્યામાં રથ હંકારીને ચાલ્યો—અને ગટોત્કચ યાદવની સેના સામે થયો ત્યાં શ્રી કૃષ્ણનો પુત્ર પ્રદુમન મોખરે ઉભો હતો તે બોલ્યો)

પ્રદુમન—(ગટોત્કચને જોઈને) ઓ રાક્ષસીના પુત્રા શું તું મારા સામે યુદ્ધ કરવા આવ્યો છે કે શું તહે જીવવાની આશા મુઝી દીધી છે કે હે નીચ કુળના ! જરાક વિચાર કર, તારા કુળ ક્ષત્રીનું શુદ્ધ નથી, તારી મુખ્ય પેઢીમાં સંતતું રાજાએ માછીની છોડીને પરણ્યો હતો, તારા બાપનો કાકો હતો તે વરેલી છતાં નંદીની સ્ત્રીને લાવ્યો. કુંતાના પાંચે પુત્ર કુંવારા હતા, તેમાંથી એકને ધક્કા અમારી ફાઇને દીધી, તું શું જોઈને અમારા સામે યુદ્ધ કરવા સાર આવ્યો છે વળી તારો બાપ ભીમ તેને કોણ કન્યા આપે છતાં

તેને તારી મા વરી તેથી તું રાક્ષસીનો પુત્ર છે માટે મામા સામે યુદ્ધને લાયક નથી; વળી એમ છતાં પણ અમારી કન્યાનું છે' હરણુ કર્યું માટે તાર મરણુ નજીકજ આવી પોહોવ્યું છે; માટે તયાર મા.

ગટોત્કચ—અલ્યા! વિચાર કરીને બોલ્યા તારી જાત હું સારી જે બાણું છું, તારો દાદો વાસુદેવને કંસ રાક્ષસે કન્યા દીધી છે તે કેમ યાદ નથી કરતો,—તારા બાપે કંસના બચથી ગોકુળમાં બાલ્યાવસ્થા પારકે ઘેર ઘેસ છાશ ખાધને અને ગાયો ચારીને ગુળરીએ કેમ નથી યાદ કરતો, અલ્યાઓ મિત્રા ભિમાની! તાર પરાક્રમ કેટલુ છે તે હું બાણું છું, અને તુંજ વિચાર કરકે. તારા બાપને કોણે કન્યા આપી છો જ્યાં ત્યાંથી હરણુ કરીને લાવ્યો છે, રક્ષમણીને અંબીકા માતા-માંથી હરણુ કરીને લાવ્યો છે,—નરકાસુર રાક્ષસને મારીને સોળ હજાર સ્ત્રીયોને લાવ્યો છે,—જમ્યુવંત સાથે યુદ્ધ કરીને રીછડી પકડી લાવ્યો છે, અલ્યા આ શિવાય તારા બાપની વાતોના મોટા મોટા પોટલા ભરી મુક્યા છે પણ આ વખત યુદ્ધનો છે માટે વધારે કહે તો નથી. પણ એટલુંજ કહું છું કે તાર કુળ છે તેને ઢાંકી મુક્ય એટલે બસ.

પ્રદ્યુમ્ન—(ગટોત્કચનાં વચન સાંભળી ક્રોધથી રાતો થયેલો) અરે ઓ ભીમના પુત્ર ! તું મદમસ્ત થએલો, અભિમાનમાં અંધ થએલો અહિંયા આવ્યો છું પણ યાદ રાખજો કે હવે પ્રદ્યુમ્નના સપાટામાં આવેલો બચવાનો નથી, હું એકજ બાણથી તને આકાશમાં ભમાવીને સમુદ્રમાંજ ડુબાડી દઇશ.

ગટોત્કચ—તારા સેંકડો બાણુ તો મારા પેટમાં સમાઈ ગએલા બાહેર નીકળવા પામશે નહી, તારો શો હીસાબ છે ! (આ પ્રમાણે ગટોત્કચ અને પ્રદ્યુમ્નનો યુદ્ધમાં સંવાદ થયો, હવે કૌરવની સેનાના મોખરે મુખ્ય કારણ પોતાના બન્યો પુત્ર વ્રજકેતુ અને અંદ્રકેતુને લઇને ઉભો હતો તે સામે અભિમુન્ય આવે છે.)

કરણુ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) એ છોકરા ! તું શા માટે યુદ્ધ કરવા આવ્યો છું ! કન્યાને અમારે સ્વાધીન કર ! નાહક મરણુના સપાટામાં શામાટે ફસાય છે !

અભિમુન્ય—મરણુ તો બધામને છે; શું તું અમર થવા ઇચ્છે છે !

અરે ! તારા અભિમાનનોજ ખંડન કરવાને હું આવ્યો છું
યાદ રાખ્ય,

વૃક્ષકેતુ { (કરણ પ્રત્યે) હે પીતાજી ! અમે બન્યોભાઈ તેજ સાથે
ચંદ્રકેતુ { યુદ્ધ કરીશું આપ બાળુએ ઉભા રહીને જોયાં કરો તેની
સાથે આપે યુદ્ધ કરવું ન ઘટે.

(બન્યો પુત્રતુ વચન સાંભળીને કરણ બાળુએ ઉભો રહે છે.)

(વૃક્ષકેતુ અને ચંદ્રકેતુ એ બન્યોજણા અભિમુન્ય સાથે સં-
ગ્રામ કરવાને તત્પર થયા બન્યો રથ ઉપર આરૂઢ થઈ ગયા, ધનુ-
શમાં બાણતું સંધાન કરીને ટંકાર કરવા લાગ્યા આ વખતે કૌર-
વ સેન્યા પણ સજ્જ થઈ ગઈ.

હરીગીત છંદ.

કૌરવ તણું દળ ખુબ ઉલટયુ ખડગ ખાંડાં કરધરે
ગેડી ગદા ત્રંબાલુ લધને અતિ હોંકારા કરે
બહુ તીર છુટે બાણુ ખુટે પણુછ તુટે જોરથી
સંભળાય શબ્દ ન લેશ ત્યાં તો શુભટ કેરા સ્હોરથી
બહુ માર મારે અતિ પ્રકારે ચીસ પાડે જગમાં
અભિમુન્ય છોડે બાણુ કાઢે પ્રાણુ શત્રુ અંગમાં
ચારે તરફ માયાવિ રાક્ષસ ભીમ સુત પેદા કરે
આકાશ છાયો ધુળથી પથ્થર ઘણા સિરપર પડે
કહિ વૃક્ષ લાવે વૃક્ષાલાવે છેક અંધારૂ કરે
કૌરવ તણા દળમાં મહા બચકારી રાક્ષસતો ફરે
ગોશણુ ગલોલથી આવ ફેકે શીશ કુટે શરના
બંગાણુ પાડયું રીપુદળમાં જુવે સઘણુ દુરના
ઘડુડાટ ધનમાં ઘોશ ગળે રાક્ષસી માયા રચી.
ચારે તરફ પોકાર ચાલે રાક્ષસીયો બહુ મચી,
કરઝાલીને આકાશ ફેકે પડે પૃથ્વિપર તદા
કદી રહ્યો પ્રાણુ શરીરમાં તો તે ઉપર ફેકે ગદા.

(કૌરવ અને જાદવોમાં માયાવી રાક્ષસોના અપાર ટોળા થઇ ગયાં
ગટોતકચ્છ, આકાશમાં રહિને પ્રદુમ્ન ઉપર અને જાદવ સેના ઉપર
પથ્થરનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો. આ વખતે જાદવ સેના કાયર
કાયર થઈ ગઈ, આકાશમાં અંધારૂ થઇ ગયું ચારે તરફ સોરબદ્ધર
થવા લાગ્યો. આ તરફ કૌરવની સેનામાં અભિમુન્યના સામે કરણના
એ ખુબ જો કે વૃષ કેતુ અને ચંદ્રકેતુ બાણુનો વરસાદ વરસાવવા લા-

આ, જેમ જેમ બાણ આવતાં ગયાં તેમ તેમ અભિમુન્યે તે બાણો-
તું ખંડન કરવા માંડ્યું, આ વખતે અભિમુન્યે નાગાત્ર બાણ મુક્યું
તેથી કરણના બે પુત્ર વૃષકેતુ અને ચંદ્રકેતુ એ બંધાઈ ગયા પોતા-
ના પુત્ર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે એ અભિમુન્યનો ગર્વ ખંડન કરવા-
ની તમારામાં શક્તી નથી. એમ કહીને ગરડાત્ર બાણ મુકીને પો-
તાના પુત્રને બંધનમાંથી તે કરણે મુક્ત કર્યા-પછી કરણ પોતાનો
રથ આગળ કરીને અભિમુન્ય પ્રત્યે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો, કરણની સાથે
અત્યંત તુમુલ સંગ્રામ થવા લાગ્યો, આ યુદ્ધ જોઈને કૌરવ દળ વિ-
સ્મય પામ્યું, એટલામાં કરણે શીવ બાણ લઈને અભિમુન્ય ઉપર
ફેંક્યું એટલે અભિમુન્યનો જે માયાવી રથ હતો તે ગેબ થઈ ગયો,
આ તમાસો જોઈને કરણે અભિમુન્ય ઉપર બાણનો વરસાદ ચલા-
વ્યો. રથ વીનાનો થએલો અભિમુન્ય બાણથી ડવાઈ ગયો, આ વ-
ખતે ગટોત્કચને તેણે પોકાર કર્યો પણ કાંણ સાંભળે ! અત્યંત સોર
બકાર અને ગર્જના ચાલતી હતી, અભિમુન્યના અંગ ઉપર કરણના
અનેક બાણોએ પ્રવેશ કર્યો તેથી તેનું અંગ ચારણી જેવું થઈ ગ-
યું; અભિમુન્યે બાણ્યું કે હવે મારે મોહોત નજીક આવ્યું, હે ગટો-
ત્કચ ભાઈ ! તું આ વખતે ક્યાં ગયો છે ! મારા તરફ દ્રષ્ટી કર,
કેમકે મારી પાસે રથ નથી, એટલું કહે છે એટલામાં ગટોત્કચની
દ્રષ્ટી અભિમુન્ય ઉપર ગઈ, અભિમુન્યની સ્થિતિ કરણે છેક આ
પ્રમાણે કરી છે એવું જોતાંજ તે આકાશમાંથી જેમ તારો
ખરે તેમ દુર્યોધનનો બનેવી જયદ્રથ રથમાં બેઠો હતો ત્યાં આવીને
જયદ્રથને અચાનક પકડીને એક બાણુએ દુર ફેંકી દીધો જયદ્રથ-
ના આવતા આવતામાં ગટોત્કચ જયદ્રથના રથમાં બેશીને ઘોડાની
લગામ પકડીને અભિમુન્યને રથ આપ્યો, અને અભિમુન્યને તેમાં
બેસાડ્યો, ગટોત્કચે અભિમુન્યને કહ્યું કે હે વિરા ! તું કાંઈ શીકર
રાખતો નહી, હું બે બાણુએ સરત રાખુ છું એમ કહીને ત્યાંથી
આકાશમાં તેણે ગમન કર્યું ત્યાંથી એકદમ ખરરર કરીને બદવની
સેન્યામાં પ્રદ્યુમ્નના રથ ઉપર પડ્યો અને તે રથ મસ્તક ઉપર ઉ-
પડ્યો અને તે રથ મસ્તક ઉપર ઉપાડીને આકાશમાં ચાલ્યો મટો-
ત્કચ કહ્યું કે અરે પ્રદ્યુમ્ન ! સાંભળ હવે તારો રથ સમુદ્રમાં તારા
સુધાં ફેંકી દઉં છું, તે સાંભળીને પ્રદ્યુમ્નને શાળ પડી, તેણે હાથમાં
બાણો પકડીને ગટોત્કચને આસ્વાની તયારી કરી એટલામાં ગટો-
ત્કચ તે રથને દારકમાં ફેંકી દીધો. પ્રદ્યુમ્ન જણાયો નહી તેથી

જાડવની સેનામાં ભંગાણુ થયું; અને જાડવો નાશ નાશ કરવા લાગ્યા આ વખતે હજારો રાક્ષસ અને માયાવી રાક્ષસીઓએ જાડવોની પુઠ પકડીને નસાડ્યા આમ થયા પછી ગટોત્કચે તે રાક્ષસી-સેના સાથે કૌરવ દળમાં પ્રવેશ કર્યો; આ વખતે કરણુ રાજાએ અભિમુન્યને યુદ્ધમાં ધણો ગભરાવ્યો હતો તે જોઇને ગટોત્કચને ધણો ક્રોધ ચઢ્યો, તેણે કરણુના રથ નીચે પ્રવેશ કરીને રથ સુદ્ધાં આકાશ-નો માર્ગ જાલ્યો; આ વખતે કરણુ ગભરાયો અને બોલ્યો કે ઓ ગટોત્કચ ! તુ કપટ કરીને રથ ઉઠાવે છે તે કરતાં સામે થઇને મારી સામે યુદ્ધ કર, ગટોત્કચે ઉત્તર આપ્યો કે અમાર કામજ આ પ્રમાણે છે. હવે તો તારા શુધાં આ રથ સમુદ્રમાં નાંખી દઉં છું—ગટોત્કચનું વચન સાંભળીને કરણુ બીજાં હથીયાર રથમાં મુકી વાંકો વળીને ગટોત્કચને બાંણુ મારવા જાય છે. એટલામાં તેણે સમુદ્રના એક ખેટમાં રથ ફેંકી દીધો; સખખ કરણુને ત્યાંજ રાખ્યો; આ કામ કર્યા પછી કૌરવ સેનામાં દુર્યોધન હાથી ઉપર બેઠો હતો ત્યાં ગટોત્કચ આવી પોહોડ્યો. હાથી ઉપરથી દુર્યોધનને જમીન ઉપર પાડી નાંખીને પુષ્કળ માર માર્યો આ વખતે શકુની મામે ત્યાંથી જીવ લેને નાશી ગયો દુર્યોધન ગટોત્કચના મારથી બહુ અકળાયો. તેણે મારી માગી. અને લાચાર થયો એટલે છોડી દીધો; આમ થવાથી કૌરવની સેનામાં ભંગાણુ થયું. કેમકે કરણુના રથનો પત્તો લાગતો નથી. તેમજ જયદ્રથનો રથ અભિમુન્ય પાસે ગયો. તેમજ દુર્યોધનને માર વાગવાથી અશક્ત થયો. અને સેનામાં ધણો ભાગ ધાયલ થયો છે, એમ જાણી નાશનાશ થવા લાગી, આ વખતે ગટોત્કચે રાક્ષસ અને રાક્ષસીઓ લોપ કરી નાંખી, અને તે અભિમુન્યની જોડે રથમાં બેસી ગયો આ પ્રમાણે થયું એટલે બળદેવજીને ક્રોધ ચઢ્યો. તેમણે હજમુશળ પોતાના હાથમાં લીધું. જ્યારે બળદેવજીએ આમ કયું ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ચક્ર ચલાવ્યું; તે જોઇને બીષ્મપિતા બોલ્યા કે જોઇ વિચારીને આયુદ્ધ ધારણુ કરજો, જો યુદ્ધમાં પક્ષ ખેંચશો તો અમારે તમારે લડાઈ થશે, ત્યારે બળદેવજીએ કહ્યું કે તે બન્યો છોકરાઓનેજ મારવા મ્હેં હજમુશળ લીધું છે. છતાં તમે શા માટે મને રોકો છો. બીષ્મપિતાએ કહ્યું કે તે અભિમુન્ય અમારોજ છોકરો છે. છતાં તેને કેમ મારવા દઇશું! એટલે બળદેવજીએ શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે એવું કહ્યું કે બીષ્મપિતા આપણી સામે યુદ્ધ કરવા કદી તયાર થતા હોય તો તમે આ ચારેની સાથે યુદ્ધ કરો અને હું પેલા ગટોત્કચ અને અભિમુન્યનો નાશ કરવા જાઉં છું.

એ સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણે હાથ ઉપર ચક્ર ચક્ષાપીને બળદેવજીને કહ્યું કે તમે તે છોકરાંને મારવા જશો તો આ ચક્ર બદલ સેન્યા ઉપર હું ફેફસાં એટલે તેઓનો સંહાર થઈ જશે.

બળદેવ—એમ કેમ બને ! બદલોએ શો ધુનો કર્યો છે !

કૃષ્ણ—ત્યારે એ છોકરાંએ શો ધુનો કર્યો છે !

બળદેવ—તેણે કન્યાનું હરણ કર્યું, એ વાત તમારી અબળણી છે કે !

કૃષ્ણ—તેણે બ્યાબળી કર્યું છે, કેમકે તેની સાથે પ્રથમ તમેજ વિવાહ કર્યો હતો તે શું તમારૂં અબળણું છે કે !

બળદેવ—હે ભાઈ ! હે અશરણ શરણ કૃષ્ણ આ બધું તારજ કામ જણાય છે. એમ તારા બોલવાથી સમજાયું : (એમ કહીને ક્રોધથી હળસુશળ જમીન ઉપર પટકીને ફેંકે છે પછી) હે ભાઈ જ્યારે તાહારી ઇચ્છાનું સાર કામ થયું તો પછી તેમાં હું હાથ ધાલતો નથી.

ભીષ્મપિતા—(કૃષ્ણ પ્રત્યે) હે કૃષ્ણ પ્રભુ ! તમે બરાબર ન્યાય કર્યો છે, એથી અમારૂં અંતઃકરણ પ્રસન્ન છે. પેલા ગટોતકચ્છને અને અભિમુન્યને આપણી પાસે બોલાવો.

શ્રીકૃષ્ણ—બરાબર છે બોલાવવાજ જોઈએ (એમ કહીને દુરથી હાથથી સાન કરીને તે બન્નેને તે શ્રીકૃષ્ણ બોલાવે છે એટલે ગટોતકચ્છ અને અભિમુન્ય એ બન્ને આવે છે. તેઓ ભિષ્મપિતા, દ્રોણાચાર્ય કૃપાચાર્ય. અશ્વસ્થામા અને શ્રીકૃષ્ણ તથા બળદેવજીને નીચા નમીને સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રમાણ કરે છે એટલે સરવે તેમના મસ્તક ઉપર હાથ મુકીને આશિર્વાદ આપે છે.

(ઉપર બનેલો તમાસો જોઈને દુર્યોધન, કરણ, શકુની અને દુશાસન એ સઘળાએ બળયું જે આપણા હાથથી હવે કન્યા ગઈ, માટે હવે બળદેવજીને આ વખતે કાંઈક કહીએ એમ વિચાર કરીને)

દુર્યોધન—(બળદેવજી પ્રત્યે) હે બળદેવજી ! જ્યારે ને ત્યારે પાંડવો વિદ્ન કરે છે, આ વખતે પણ તમે નજરે જોયું. હવે અમે તો અમારી સ્ત્રીઓને આગળ વિદાય કરી છે અમે તમને કહીએ છીએ કે સુરેખા કન્યા અમને આપો તો અમે ઘેર જઈએ.

બળદેવ—(લાલ નેત્ર કરી ક્રોધથી) અરે અધમ ! તું શું બોલે છે ! તું જાણે છે કે સુરેખા અભિમુન્ય સાથે વરી ચુકી છે. હવે શું સમજીને મારી પાસે માગણી કરે છે ! ચાલ્યો

જા અહીંથી નહીં તો આ હજી મુશળથી તાર મૃત્યુ કરીશ
(એમ કહીને બળદેવજી હાથમાં હજી લેવા જાય છે એટલે
ચારે જણા મુઠીયોવાળીને ત્યાંથી નાશી જાય છે.

શ્રીકૃષ્ણ—(ભીષ્મપિતા પ્રત્યે) જાયું કે ! આટલું થયું તોયે દુર્યોધન
કન્યા લેવાની ઇચ્છા રાખે છે.

ભીષ્મપિતા—તે માત્ર અ વિવેક છે.

કૃપાચાર્ય—(અભિમુન્ય અને ગટોતકચ્છ પ્રત્યે) હે પુત્ર ! તમાર પ-
રાક્રમ જોઈને અમને સંતોષ થાય છે.

અભિમુન્ય—હે ગુરુ ! એ તમામ આપની કૃપા જોઈએ;

ભીષ્મપિતા—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) હે અભિમુન્ય ! તેં તારા પિતાનું
નામ રાખ્યું છે. તેમજ તેં તારા મોસાળનું પાણી ઝળકા-
વ્યું છે, તને એટલી શિખામણ દઉં છું કે હાલ તું હસ્તિ-
નાપુર જતો નહીં, તારો પિતા વનવાસ ભોગવતા સુધી
હૈંડબાવનમાં આ પરાક્રમી ગટોતકચ્છને ઘેર રહે જે કેમકે
કૌરવો કપટી અને ખળ છે તેઓ સ્વાર્થી અને નિર્દય છે
માટે હરેક પ્રકારે ઉપદ્રવ કર્યા વિના રહેનાર નથી.

અભિમુન્ય—(મસ્તક નમાવીને) આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું—
માત્ર કુંતા માતાજીની સંભાળ આપ રાખજો. તે વિદુરજીને
ત્યાં રહે છે.

ભીષ્મપિતા—તેમની કામ પ્રકારે ચિંતા કરશો નહીં.

અભિમુન્ય—(ભીષ્મ વીગરે બળદેવ કૃષ્ણ પ્રત્યે) આપને હું અભિ-
વંદન કરૂં છું (એમ કહીને પગે લાગે છે.

ભીષ્મપિતા વીગરે { સુખી રહેજો અને આનંદ મેળવજો (એમ
પાંચ માણસો { કહીને અભિમુન્ય અને ગટોતકચ્છના મસ્તક ઉ-
પર ભીષ્મપિતા વીગરે અને શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજીએ હાથ
મુઠી આશિર્વાદ આપ્યો પછી ભીષ્મપિતા, કૃપાચાર્ય અને
દ્રોણાચાર્યે કહ્યું કે) હવે અમે જઈએ છીએ કેમકે કૌરવો
હસ્તીનાપુર જવાને નગર બાહરે નીકળી ચુક્યા છે.

(એમ કહીને ભીષ્મપિતા દ્રોણ, કૃપાચાર્ય નીકળી પડે છે.)

બળદેવજી—(ગટોતકચ્છ પ્રત્યે) કેમ છોકરા ! સુરેખાને ક્યાં રાખી છે !

ગટોતકચ્છ—હે દયા સિંધુ ! તેમને અત્યંત સુખ સંપન્નમાં અને આ-
નંદમાં રાખ્યા છે. આપણી આજ્ઞા હોય તો ક્ષણિક-
માં લાવું.

બળદેવજી—હું અને કૃષ્ણ પ્રભુ તથા અભિમુન્ય અહિયાં ઉભા છીએ,
અને જ્યાં સુરેખા હોય ત્યાંથી અહિયાં લાવ્ય.

ગટોત્કચ—જેવો આપનો હુકમ (એમ કહીને જાય છે) થોડીક-
વાર થાય છે એટલે સોનાના મ્યાનામાં બેસારીને ચાર
ઉચકનારા સાથે ત્યાં આવે છે, પછી) હે માહારાજ
જીવો આ સુરેખા !

બળદેવજી—(સુરેખાને બોલતો) કેમ બેટા ! સુખી છે ને !

સુરેખા—હા પીતાજી ! મને કોઈ પ્રકારનું દુખ નથી; હું ઘણા સુ-
ખમાં હતી.

બળદેવજી—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) હે અભિમુન્ય ! તમે હાલ હેડંબાવ-
નમાં રહેવાના છો માટે સુરેખાને હું મોકલતો નથી,
જ્યારે તમે અહીંયાં તેને તેડવા આવશો ત્યારે મોકલીશ,
તમે અહીંયાં રહેવાની ઇચ્છા રાખતા હોતો સુખેથી
બન્યો ભાઈ રહો.

અભિમુન્ય—હે મુરબ્બી ! આપને ત્યાં રહેવાની મને કાંઈ નવાઈ
નથી, આપ અમારી સંભાળ લેનાર શિરછત્ર છો, પણ
હાલ ગટોત્કચનો આગ્રહ મારા માટે વિશેષ છે તેથી
હમણાં હું ત્યાં જ જઈ છું.

ગટોત્કચ—(બળદેવજી પ્રત્યે) હે પ્રભુ ! હાલ અમે બન્યો ભાઈ ભેગા
રહીશું. આપની અને કૃષ્ણ મહારાજની કૃપા છે એટલે
અમને આનંદ છે.

શ્રીકૃષ્ણ—તથાસ્તુ.

બળદેવજી—તથાસ્તુ પણ એટલું કહુ છું કે હવે કૌરવના દળ સાથે
રહેશે નહીં જીવો રસ્તો પકડજો.

ગટોત્કચ—હે માહારાજ અમારો રસ્તો જીવો છે, હવે અમે આજ્ઞા
માગીએ છીએ. (એમ કહીને ગટોત્કચ અને અભિમુન્ય
કૃષ્ણ અને બળદેવના ચરણમાં મસ્તક નમાવે છે.)

કૃષ્ણ અને } (મસ્તક ઉપર હાથ મુકીને) તમે આનંદમાં રહો.
બળદેવ

અભિમુન્ય અને ગટોત્કચ જાય છે—તેજ પ્રમાણે કૃષ્ણ બળદેવ
સુરેખાને લઈને ઘેર જાય છે.)

ગટોત્કચ—(નગર બાહરે આવીને) ભાઈ! કૌરવો સરાસરી એક
કોસ દુર ગયા હશે. કૌરવોની આગળ એક દીવશ અગાઉ
તેમની સ્ત્રીઓ નીકળી પડી છે. માટે તું હેડંબાવનનો રસ્તો
પકડ તારી જોડે માયાવી રાક્ષસો તૈયાર કરીને મોકલુછું.

તેથી હરકત પડશે નહીં. (એમ કહીને માયાવી રાક્ષસો તયાર કરે છે તે રાક્ષસના કાંધ ઉપર બેસારીને અભિમુન્યને હેડબાવન તરફ વિદાય કરવાને મોકલે છે પછી કહે છે કે હું કૌરવની સ્ત્રીઓમાં કૌતક કરીને અને હસ્તીનાપુર જઈને રસ્તામાંજ તને પાછો મળુ છું. (એમ કહીને ગટોત્કચ સાંથી ચાલતો થયો. અને અભિમુન્ય તે રાક્ષસો સાથે હેડબાવનના રસ્તે ચાલવા માંડે છે.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ—વેરાન જંગલ.

પાત્ર,—ભાનુમતિ, તથા તમામ કૌરવની સ્ત્રીઓ.

(કૌરવની સ્ત્રીઓ રક્ષકાર સ્વાર સાથે કૌરવ સેન્યાની આગળ આગળ એક મંજલ દુર જાય છે ત્યાં ગટોત્કચ, દુર્યોધનનું રૂપ ધારણ કરીને સો પુત્ર સાથે ત્યાં આવી પોહોચે છે, (આ જગોએ દુર્યોધનને ગટોત્કચ સમજવો.)

ભાનુમતિ—(સુલોચના પ્રત્યે) આહાહા ! પાછળ દૃષ્ટી કરતાં એમ જણાય છે કે કન્યાને લઈને કૌરવ રાજા આવતા હોય એમ જણાય છે.

સુલોચના—હા રાણી સાહેબ એમજ છે, આપણે ઉભા રહો તે હ-મણાંજ આવી પોહોચશે.

(થોડીવાર થાય છે એટલામાં દુર્યોધનનો વેશ લેનાર ગટોત્કચ સો ભાઈઓ સાથે આવી પોહોચે છે; પછી તેમને જોઈને અતિ હર્ષ પામેલી ઉમંગવાળી સુલોચના પુછે છે કે) કેમ કન્યાને લાવ્યા કે !

દુર્યોધન રૂપ ધારણ કરનાર } શું લાવે તાર કપાળ ! તમે રાંડો નિર્ભાગણીયોનાં
કોણ જાણે કેવા પગલાં દારકામાં આવ્યાં કે તે
કન્યા હાથથી ગઈ.

ભાનુમતિ } તમેજ નિર્ભાગી છો કે આવલા જેવા પાછા
વિગેરે સ્ત્રીઓ. } આવ્યા અમે શું કરીયે !

દુર્યોધનરૂપી—રાંડ ફાટી કે ! (એમ કહીને ભાનુમતિનો ચોટલો પકડીને ખુબ માર માર્યો તે સાથે દુર્યોધનના ભાઈના વેશે આવેલા હતા તે સર્વે ભાઈઓ બાકીની સ્ત્રીઓના કેશ પકડી પકડીને કોઈને તમાચો, કોઈને છક્કડ કોઈને પાદુ મારી મારીને ખુમરાણ પડાવી, કૈકના વસ્ત્ર ખેંચી કાઢ્યાં કેકને સોટીયોના માર મારીને સોલ ઉઠાડ્યા. આ પ્રમાણે ખુમરાણ થઈ રહી.

સુલોચના—અરે પ્રભુ ! મહારી જીંદગીમાં મહેં તથા આ તમામ સ્ત્રીઓએ માર આધો નથી અને આજે આશો ગજબ થઈ ગયો આ મારા બાપ (એમ કહીને રૂદન કરવા લાગી)

(એટલામાં દુરથી ઘોડાઓની ખરીયો સાંભળી એટલે અહિયાં તમામ લોપ થઈ ગયા થોડીવાર થાય છે એટલે દુર્યોધન, કરણ વી-ગરે તમામ કૌરવો આવી પોહોચ્યા. તેઓ સઘળી સ્ત્રીઓના નેત્રમાંથી આંસુની ધારા ચાલતી જોઈને)

દુર્યોધન—(રાંછી સુલોચના પ્રત્યે) કેમ કેમ ! શા માટે રૂવો છો !

સુલોચના—વાહ—તમે પણ ખરા, હમણાં તમે મને મારી મારીને અ-ડાળો કાઢી નાંખ્યો છે. ને વળી કેમ શું છે એમ અજ્ઞ-ણ્યા થઈને પુછોછો એ શું !

દુર્યોધન—અરે અમે તો હમણાંજ પાછળ ચાલ્યા આવીયે છીએ

સુલોચના—તમેજ માર માર્યો છે તમારા ભાઈઓએ આ બંધી સ્ત્રી-યોનાં વસ્ત્ર ખેંચીને માર માર્યો છે.

દુર્યોધન—(શકુની મામા પ્રત્યે) આ મામા ! આશો ગજબ ! કેમ થયું હશે !

શકુની—(કપાળે હાથ મુકીને) અરે ભાઈ શું પુછોછો ! પેલો ગ-ટોટકચ્છે આ કામ કર્યું છે સમજ્યા કે ! તમે દ્રુપતિનું વસ્ત્ર હરણ કર્યું હતું તેનું એણે વેર વાળ્યું તમે એકતું વસ્ત્ર હરણ કર્યું તો આ માયાવીએ તમારી સઘળી સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્ર હરણ કર્યા, અરેરે આ ગટોટકચ્છ સહુથી ભૂડો છે એને કોઈ કાળે છેડવો નહીં.

દુર્યોધન—હવે આપણે સઘળા સાથે સાથે ચાલો—જ્યારે સ્ત્રીઓને આ-પણે સુની મુકી સારે તેને લાગ આવ્યો—અરે એતો આપણી જ ભુલ છે.

(એમ કહીને ત્યાંથી ચાલવા માંડે છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—હસ્તિનાપુર

પાત્ર, ધૃતરાષ્ટ્ર, વીદુરજી વીગેરે સભા.

(હસ્તિનાપુરમાં ગટોટકચ્છ શકુની મામાનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને આવે છે.)

ધૃતરાષ્ટ્ર—(વિદુરજી પ્રત્યે) હે વિદુરજી હજી સુધી દારીકામાં આ-પણા પુત્રો કેમ ટક્યા હશે !

વિદુરજી—અજ્ઞદેવજીને પણ કન્યા પરણાવવાનો લ્હાવો છે માટે કદાપી બે દીવશ વધારે આગ્રહ કરીને રાખ્યા હશે;

ધૃતરાષ્ટ્ર—હા. એમ પણ હોય,

(એટલામાં શકુની માંમે પ્રવેશ કરે છે. તે ધૃતરાષ્ટ્રને અભિ-વંદન કરે છે.)

શકુનિ—(ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે) હે રાજનાં આપને અભિવંદન કરજી.

ધૃતરાષ્ટ્ર—કાંણુ શકુનિ !

શકુનિ—હાજી હું શકુનિ !

ધૃતરાષ્ટ્ર—તમે આગળ ક્યાંથી આવી પોહોવ્યાં હમણાંજ તમારી વાત ચાલતી હતી. કે બે દીવસ વધારે કેમ થયા !

શકુનિ—શિવ શિવ શિવ શિવ શિવ ;

ધૃતરાષ્ટ્ર—કેમ બધા કુશલ છે ને ! તમારાથી તે કેટલે છેટે છે !

શકુનિ—હે પ્રભુ ! આ અક્કરમી શકુનિનો પ્રાંણુ કેમ નીકળી પડતો નથી કે હસ્તિનાપુરમાં પાછો આવ્યો !

ધૃતરાષ્ટ્ર—(એકદમ અધિરો થઇને) અરે શકુનિ ! તમે આ શું બોલો છો ! કાંઇ અનિષ્ટ પરીણામ થયો કે શું !

શકુનિ—ઓ મારા બાપરે આ માહાર હૃદય બેદાઇ જાય છે. આ માહારો કંઠ ડચુરાથી બંધ થઇ જાય છે. હે પ્રભુ આ પ્રાણુને ખેંચી લે; (એમ કહીને જમીન ઉપર પડી જાય છે અને મુઠા આવે છે)

ધૃતરાષ્ટ્ર—અરે શકુનિ જમીન ઉપર પડી ગયો કે શું ! હે વિદુરજી તે શકુનિને તપાસો.

વિદુરજી—(ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે) હે માહારાજ ! શું તપાસું ! તેને એકદમ મુઠા આવી ગઈ છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર—અરે હાય ! કાંઈકે અનિષ્ટ સમાચાર છે, એમાં કંઈ જ શક નથી.

શકુનિને થોડીવારમાં મુઠા વળે છે એટલે બેઠો થાય છે પછી)

વિદુરજી—(ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે) હે રાજન શકુનિને મુઠા વળી છે હવે જે પુછવું હોય તે પુછો.

ધૃતરાષ્ટ્ર—હે ભાઈ જે હોય તે કહી દે શી રીતે થયું !

શકુનિ—હે રાજન ! દ્વારકામાં અભિમુન્ય અને ગટોતકચ્છ એ બન્ને એ સુરેખાને માટે તુમુલ સંગ્રામ કર્યું હતું જેમાં દુર્યોધન કરણ શલ્ય દુશાસન બિષ્મ જયદ્રથ ઇત્યાદીક તમામનો નાશ થયો છે સ્ત્રીયો તમામ મરણ પામી છે હું જીવલેને અહિયાં આવતો રહ્યો છું અરેરે કોઈ પણ બચ્યું નથી માત્ર હું એકલો નીચા નશિબનો કે આ દુઃખદાયક સમાચારને માટે જીવતો રાખ્યો; (એમ કહીને મોટી ખુમ પાડીને છાતી કુટવા મચી જાય છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર—(આસન ઉપરથી એકદમ મુઠા પામે છે પછી સાવધ થીને બેઠો થાય છે) હે શકુનિ ! પછી બીજું કેમ થયું !

શકુનિ—પછી પેલો ગટોતકચ્છ અને અભિમુન્યયે એવો વિચાર કર્યો કે હસ્તિનાપુરમાં રાજવિલાસ અને મોટાં મોટા મહેલ છે તે આપણે ભોગવીશું—તેઓ થોડી મુદતમાં અહિયાં આવીને

બધું રાજ્ય કબજ કરશે અને તમામ મોટી મોટી ધમાર-
તોને કબજે કરશે.

ધૃતરાષ્ટ્ર—અરેરે ! હું અકરમી એકલો રહ્યો, હવે આ રાજ્યના સુ-
ખની મને જરૂર નથી.—તમામ મોટી મોટી ધમારતો
હજારો મજૂરને વળગાડીને ખોદાવીને પાડી નાંખાવું છું.
પછી હું તપ કરવા સારૂ ચાલ્યો જઈશ, એમ કહીને તે
કામ કરાવવાને ધૃતરાષ્ટ્ર ઉભો થયો.

શકુની—(હે રાજન માહારે હવે અહીંયાં રહીને શું કરવું છે હું
પણ ગંગા નદીના ટીનારા ઉપર તપ કરવા જઈ છું.

(એમ કહીને શકુનીનો વેશ ધારણ કરનાર ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.)

(ધૃતરાષ્ટ્રે મોટી ધમારતો ખોદી નાંખાવીને મેદાન જેવું કરી
નાંખાવ્યું પોતે સાધુ જેવો એકજ મકાનમાં રૂદ્રાક્ષની માળા પેહેરીને
તથા ભગવા વસ્ત્ર ધારણ કરીને બેસી રહ્યો,—ત્રીજો દીવશે નગરની
બાહરે ડંકા વાગવા માંડ્યા, નગરમાં ટારવોનો સમુદાય આવી પો-
હોવ્યો અને રાજ દરબારમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા ત્યારે તમામ પાડી
નાંખેલાં ખડેર જેવામાં આવ્યા આ સઘળું જોઈને)

દુર્યોધન—(મામા શકુનિ પ્રત્યે) હે મામા ! આપણાં રાજ્યમંદીર
કેવળ પાડી નાંખેલાં કેમ દેખાય છે !

શકુની—અરે રામ રામ ! અહિંયાં પણ ચિંતા રૂપી અગ્ની ! ચાલો
પિતાજી ક્યાં છે તે જોઈએ.

(બધે તપાસ કરતો એક મકાનની ઝોરડીમાં લાકડાની પાટ
ઉપર ભગવાં વસ્ત્ર પેહેરીને બેઠેલા ધૃતરાષ્ટ્રને જુવે છે ત્યાં દુર્યોધન
જઈ પહોંચે છે પછી.)

દુર્યોધન—પિતાજી ! હું અભિવંદન કરજી !

ધૃતરાષ્ટ્ર—કોણ ! બેટા, દુર્યોધન કે !

દુર્યોધન—હા. એતો હું છું.

ધૃતરાષ્ટ્ર—(માળા એકદમ ફેંકી દઈને તેને છાતી સરસો ચોંપ્યો અને
પોકે પોકે રોવા લાગ્યો) હે પુત્ર ! તારા અનિષ્ટ સમાચાર
સંભળ્યા હતાં તમે તમામનો નાશ થયાના સમાચાર શ-
કુનિએ આવીને મને કહ્યા, જે કે હું આંખે દેખતો નથી
પણ તે વખતે વીદુરજી હતા તેમજ તેના સુર હુ ઝોળખુ-
છું, કે શકુની એજ ખબર આપી છે જ્યારે સર્વ કુળનો
નાશ થયો ત્યારે મહે તમામ મહેલાતો ખોદી નાંખાવી, પછી
હું સાધુ થૈને બેઠો હતો.

શકુનિ—હે રાજન ! હું તો દુર્યોધનને છોડીને એક પણ પણ ખસ્યો
નથી, હું હસ્તીનાપુર આવ્યોજ નથી.

દુર્યોધન—અરે પેલો ગટોત્કચ અહિંયાં આવ્યો હશે, અને તેણે આ
કામ કરાવ્યું છે.

શકુનિ—અરે હાય ! એ ગટોત્કચ સરવથી ભુંડામાં ભૂડો છે;—અરે આપણે રહીશું ક્યાં ! શું મોટા મોટા વ્યાપારીયોના મકાન ઉઘડાવવાનો પ્રસંગ આવ્યો કે ! અરેરે ! હે ગટોત્કચ હોં જે નુકશાન કર્યું છે એવું તો કોઈએ કર્યું નથી. અરેરે પાંચે પાંડવ ધણા સારા— તેમજ અભિમુન્ય ધણો સારો પણ ગટોત્કચ તો સ્વપ્નામાં મળશે નહીં; અરરર તોઆહ તોઆહ એતુ નામ પણ લેવું નહીં.

ધૃતરાષ્ટ્ર—પેલા ભીમનો પુત્ર ખરો કે !

દુર્યોધન—પીતાશ ! તેણે જે કર્યું છે તે તમે સાંભળશે એટલે ક્રોધ ચઢ્યા વિના નહીં રહે પણ તે ક્રોધ શા કામનો ! તેના આગળ કોઈનું કંઈજ ચાલ શક્યુ નથી.

ભિષ્મપિતા—(મુખ ઉપર કપડાનો ડુચો દબને હસતા હસતા) હા એ વાત ખરી છે.

ધૃતરાષ્ટ્ર—તમે સઘળા અત્રે આવ્યા એટલે બધુંએ થશે જે થયુ તે થયું હવે તેનો સંતાપ કરવો જ નહીં.

(થોડીવાર સભા રહા પછી સઘળા પોતપોતાને ઘેર ચાલ્યા જાય છે)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—હેડંબાવનમાં ગટોત્કચનો અવાસ.

પાત્ર અભિમુન્ય, રાક્ષસ ગણ, પછીથી ગટોત્કચ હેડંબા, અને સૌભદ્રા,

અભિમુન્ય—(રાક્ષસ પ્રત્યે) અલ્યાભાઈ ! હેડંબાવનમાં તો તું ક્ષણ માત્રમાં લાવ્યો ખરો, આ સામે ઉત્તમ મહેલ મારા ભાઈનો દેખાય છે પણ ગટોત્કચ વિના એ મહેલમાં એકલો પગ મુકનાર નથી, મારાં કાકી એમ પુછે કે ગટોત્કચ ક્યાં છે તો પછી હું જવાબ શો દઉં !

રાક્ષસ—હે રાજન ! ગટોત્કચ માહારાજની લેશ પણ ચિંતા કરવી નહીં. તે જે કામે નીકળે છે તે કામ ફતેહ કરીને આવે છે, જે કાંઈ ઉપદ્રવ થયો હોય તો અમને ખબર પડ્યા વિના રહે નહીં, જુવો આ પોતે આવે છે જોયા કે,

(ગટોત્કચ આવી પોહોએ છે તેને જોઈને અભિમુન્ય ઉભો થઈને બેઠો છે. સઘળા બનેલા સમાચાર અભિમુન્ય પ્રત્યે ગટોત્કચ કહે છે, તે સાંભળીને)

અભિમુન્ય—સાબાશ ભાઈ સાબાશ—તમે ખરેખર વૈર વાળ્યું.

(એમ વાતો કરતા કરતા અવાસમાં પ્રવેશ કરે છે પછી હેડંબાને અને સૌભદ્રાને તે બન્યોજણા મસ્તક નમાવે છે તેમને જોઈને તે બન્ને બાઈયો તેમના મસ્તક ઉપર હાથ મુકે છે)

સૌભદ્રા—એમ બેટા! શુ કરી આવ્યા!

ગટોતકચ્છ—હે કાકી! ફતેહ ફતેહ સુરેખા કન્યાનું હરણ કર્યું. અને નારદજીના હાથથી અભિમુન્યનું લગ્ન થઈ ગયું. દુર્યોધન પા-
શેથી કરોડયો રૂપીયાનું ધન હર્યું—વસ્ત્ર હર્યા, ધરણું હર્યા,
તેમને ઓકાવી ઓકાવીને બેજાર કર્યા. તેમની સાથે સંગ્રામ
થયો. અને છેવટે જય મેળવ્યો;

હેડંબા—સાબાશ હેં મિહાઈની ટોપલીઓ મોકલી ત્યારથીજ મહે-
ગાંઠ બાંધી કે. માહારા અભિમુન્યનું લગ્ન થશે,

ગટોતકચ્છ—હે માજી! દસ કરોડ રૂપીયાની રોકડ ચેલીયો અને અ-
નગળ અસંખ્ય રૂપીયાના દાગીનાના પોટલા મારા રાક્ષસો
ને આ લેતા આવ્યા જોયું કે

સૌભદ્રા—અહાહા! ખરી વાત છે. ધન્ય છે પુત્ર તારી સાહ્યતાથી
મારા અભિમુન્યનો ટેક સચવાયો છે.

ગટોતકચ્છ—હે માજી! વળિ ભિષ્મપિતા કૃષ્ણ તથા કૃપાચાર્ય અશ્વ-
સ્થામા અને દ્રૌણ ગુરૂનો પણ છેવટે આશિર્વાદ મેળવ્યો છે.

સૌભદ્રા—બેટા એ બહુ સાર કર્યું તે વ્રદ્ધ અને સત્યવક્તા સત્પુરુષોનો
આશિર્વાદ ફળયા વિના રહેવાનો નથી,

ગટોતકચ્છ—હે માજી! વળિ બીજી કહુ છું તે સાંભજો—ભીષ્મપિતા
એ મને કહ્યું છે કે વનવાસ ભોગવીને પાંડવોના આવતા
સુધી. સૌભદ્રા અને અભિમુન્યને હેડંબાવનમાં તારે ત્યાં-
જ રાખજે. તેઓને હસ્તિનાપુર જવા દેશોનહી.

સૌભદ્રા—બેટા ગટોતકચ્છ, મનેતો અહિયા બહુ ગમે છે, તેમજ તારી
સાથે અભિમુન્યને પણ અત્યંત ગમત પડશે;

ગટોતકચ્છ—હુંતો મારી છંદગી સુધી અભિમુન્યને અહીથી નહી
જવા દઉં.

સૌભદ્રા—હે ભાઈ! તમે બન્યો ભાઈનો નિરંતર એવોજ પ્રેમ કાયમ
રહેજે.—ચાલો હવે ભોજનનો વખત થયો છે. તમે થાકીને
આવ્યા હશે.

ગટોતકચ્છ—(અભિમુન્ય પ્રત્યે) હે ભાઈ ચાલો આપણે જમવા ઉઠીયે.

અભિમુન્ય—ચાલો.

(સઘળા જમવા ઉઠે છે.)

નાટક સમાપ્ત.

અમારે ત્યાં નીચે લખેલાં પુસ્તકો મળશે

મીરાંબાઈ નાટક (અધ્યયન સાથે)	રૂ. ૦—
મર્ત્યદરી નાટક.	રૂ. ૦—
રાણુકદેવી નાટક.	રૂ. ૦—
હરિશ્ચંદ્ર નાટક.	રૂ. ૦—
સુરેખા હરચંદ્ર નાટક.	રૂ. ૦—૧—૦
વનરાજ ચાવડાનું નાટક.	રૂ. ૦—૧—૦
ગોપીચંદ નાટક.	રૂ. ૦—૧—૦
જગદેવ પરમાર નાટક.	રૂ. ૦—૧—૦
હલામણુ જોડવા નાટક.	રૂ. ૦—૧—૦
પ્રયુરજ ઝાલાણુ.	રૂ. ૦—૧—૦
કરણુમેલો નાટક.	રૂ. ૦—૧—૦
કામકળાને કામરૂપ વાર્તા.	રૂ. ૦—૧—૦
સમાચણુ.	રૂ. ૦—૧—૦
કાવ્યદોહન ત્રણે ભાગ સાથે.	રૂ. ૦—૧—૦
ભાગવત ભાષાંતર મોટું.	રૂ. ૧—૦—૦
ભાગવત ભાષાંતર નાનું.	રૂ. ૨—૧—૦
વલ્લભકૃત ભારત અદ્વાર પર્વ સહીત મોટું.	રૂ. ૩—૦—૦

એ રીતે તમામ જાતનાં પુસ્તકો ગુજરાતી હિંદી તીસા-
જામાં શાકતા/તથા કાવ્યકાવ્યો તથા વાર્તાઓ તથા નાટકો તથા
ગાથાઓ તથા સુસલમાના ભાષાના ગુજરાતી અક્ષરના કીરસાઓ
અમારે ત્યાંથી મળશે.

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ.

ડ. રીંગીરાડ—અમદાવાદ.

